

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Demografie

Studijní obor: Demografie

Bc. Martin Přibil

Trendy manželské plodnosti se zaměřením na délku trvání manželství

Marriage duration specific fertility trends

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. RNDr. Jitka Rychtaříková, CSc.

Praha, 2013

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 18. 08. 2013

Podpis

Poděkování patří mé vedoucí práce Prof. RNDr. Jitce Rychtařikové, CSc. za odborné vedení a mnoho cenných rad při zpracovávání této diplomové práce.

Trendy manželské plodnosti se zaměřením na délku trvání manželství

Abstrakt

Diplomová práce si klade za cíl popsat vývoj manželské plodnosti v České republice a zaměřuje se na analýzu doby, která uplyne mezi sňatkem a narozením dítěte daného pořadí v nynějším manželství. Zachycuje trendy manželské plodnosti v časovém období let 1974-2011 a to v transverzálním i longitudinálním pohledu. Práce popisuje pomocí vybraných ukazatelů odlišný vývoj manželské plodnosti v období, které je úzce spojeno s odlišnou společenskou a demografickou situací v České republice před a po roce 1989. V celém analyzovaném období výrazně klesají počty sňatků. Výrazný byl růst počtu i podílu živě narozených dětí mimo manželství, a naopak pokles počtu i podílu živě narozených dětí v manželství. K významným změnám reprodukčního chování došlo v rámci nynějších manželství a to s patrným přelomem v roce 1989, kdy dochází k výraznějšímu poklesu počtu dětí a to jak celkovému, tak v rámci jednotlivých analyzovaných pořadí. Zároveň dochází k významnému prodlužování časového období, které uplyne mezi sňatkem rodičů a narozením dítěte daného pořadí.

Klíčová slova: manželství, plodnost, trvání, trendy, pořadí, časové období

Marriage duration specific fertility trends

Abstract

The aim of this Master thesis is to describe the development of the marital fertility in the Czech Republic with focus on the analysis of the period between the marriage and the birth of child of a given order in the current marriage. It shows trends in the marital fertility in the time period between 1974 and 2011 from transverse and longitudinal view. Using selected indicators the thesis describes different development of the marital fertility in the given period, which is closely connected with the distinct social and demographic situation in the Czech Republic prior and after the year 1989. In the whole monitored period the number of marriages is decreasing significantly. There was a significant increase both in a number and ratio of the children born alive outside of marriage, and on the opposite, decrease in the number and ratio of children born alive within the marriage. Within the framework of the current marriages substantial changes of the reproductive behavior occurred with an obvious breaking point in 1989. Since that time significant decrease in number of children, both in total and in the number of children of a given order has started. At the same time significant prolongation of the period between the start of marriage and birth of a child of a given order begins.

Keywords: marriage, fertility, duration, trends, order, time period

OBSAH

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK	4
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	5
1 Úvod	9
1.1 Cíle práce	10
2 Zdroje dat a metody	11
2.1 Zdroje dat	11
2.2 Metody	12
3 Základní souhrnné charakteristiky plodnosti	25
3.1 Počty sňatků a rozvodů	25
3.2 Manželská a mimomanželská plodnost	27
3.3 Dekompozice změny podílu živě narozených dětí mimo manželství v letech 1987 a 2011 v České republice	33
3.4 Úhrnná a konečná manželská plodnost	37
4 Trendy manželské plodnosti podle pořadí a doby uplynulé od sňatku	39
4.1 Předmanželské koncepce	39
4.2 Manželská plodnost prvního pořadí	41
4.3 Manželská plodnost druhého pořadí	51
4.4 Manželská plodnost třetího pořadí	61
4.5 Manželská plodnost čtvrtého a vyššího pořadí	71
5 Rozdílné metody výpočtu specifických měř plodnosti daných pořadí	82
6 Závěr	86
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	89

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ - Český statistický úřad

ČR- Česká republika

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

Tab. 1 - Narození v manželství podle pořadí z nynějšího manželství a doby uplynulé od sňatku rodičů, ČR, 1974, s hodnotami v kategorii nezjištěno	13
Tab. 2- Definice proměnných a vztahů z Tab. 1	15
Tab. 3- Narození v manželství podle pořadí z nynějšího manželství a doby uplynulé od sňatku rodičů, ČR, 1974, bez hodnot v kategorii nezjištěno	17
Tab. 4-Seznam značení–metoda výpočtu specifických měr plodnosti k výchozím sňatkovým kohortám	19
Tab. 5- Demografické ukazatele- metoda výpočtu specifických měr plodnosti k existujícím počtům manželství	22
Obr. 1- Počet sňatků a rozvodů v České republice v letech 1974-2011	26
Tab. 6- Vývoj absolutních počtů živě narozených dětí v manželství a mimo manželství 1974-2011	28
Obr. 2- Vývoj podílu živě narozených dětí v manželství a mimo manželství celkem 1974-2011 (%)	29
Obr. 3- Absolutní počty živě narozených dětí v manželství celkem podle pořadí v letech 1974-2011	31
Obr. 4- Absolutní počty živě narozených dětí mimo manželství celkem podle pořadí v letech 1974-2011	31
Obr. 5- Relativní struktura živě narozených dětí mimo manželství celkem podle pořadí v letech 1974-2011	32
Obr. 6- Trend podílu mimomanželsky živě narozených dětí v rámci daného pořadí celkem v letech 1974-2011	32
Tab. 7- Dekompozice změny podílu živě narozených dětí mimo manželství na čtyři dané faktory mezi roky 1987 a 2011 v České republice	36
Obr. 7- Úhrnná a konečná plodnost v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)	38
Obr. 8- Předmanželské koncepce v České republice v letech 1974-2011, na 100 narozených prvního pořadí v nynějším manželství; na 100 sňatků	40
Obr. 9- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)	43
Obr. 10- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)	43
Obr. 11- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)	44
Obr. 12- Kumulované míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)	44
Obr. 13- Podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)	46

- Obr. 14- Podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 5- 9. let) _____ 46
- Obr. 15- Kumulované podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 47
- Obr. 16- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 48
- Obr. 17- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 48
- Obr. 18- Kumulované míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 49
- Obr. 19- Kumulované podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74- 2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 50
- Obr. 20- Úhrnná a konečná plodnost dětí prvního pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let) _____ 51
- Obr. 21- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 52
- Obr. 22- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 53
- Obr. 23- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let) _____ 53
- Obr. 24- Kumulované míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 54
- Obr. 25- Podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 55
- Obr. 26- Podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 55
- Obr. 27- Podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let) _____ 56
- Obr. 28- Kumulované podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 56
- Obr. 29- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 58
- Obr. 30- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 58

- Obr. 31- Kumulované míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 59
- Obr. 32- Kumulované podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74- 2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let) _____ 59
- Obr. 33- Úhrnná a konečná plodnost dětí druhého pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let) _____ 61
- Obr. 34- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 62
- Obr. 35- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 63
- Obr. 36- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let) _____ 63
- Obr. 37- Kumulované míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let) _____ 64
- Obr. 38- Podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 65
- Obr. 39- Podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 66
- Obr. 40- Podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let) _____ 66
- Obr. 41- Kumulované podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti třetího pořadí v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let) _____ 67
- Obr. 42- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 68
- Obr. 43- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let) _____ 69
- Obr. 44- Kumulované míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-1995/96(Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let) _____ 69
- Obr. 45- Kumulované podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74- 1995/96(Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let) _____ 70
- Obr. 46- Úhrnná a konečná plodnost dětí třetího pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let) _____ 71
- Obr. 47- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky) _____ 72

Obr. 48- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)	73
Obr. 49- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)	73
Obr. 50- Kumulované míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011(Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let)	74
Obr. 51- Kumulované míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-1995/96(Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let)	74
Obr. 52- Úhrnná a konečná plodnost dětí čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)	75
Obr. 53- Kumulované míry úhrnné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v letech 1974-2011	76
Obr. 54- Relativní kumulované míry úhrnné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v letech 1974-2011	77
Obr. 55- Kumulované míry konečné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02	77
Obr. 56- Relativní kumulované míry konečné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02	78
Tab. 8- Trendy v časování plodnosti dětí v nynějším manželství podle pořadí v ČR v letech 1974-2011(Průměrná doba, horní kvartil, horní decil)	80
Tab. 9- Trendy v časování plodnosti dětí v nynějším manželství podle pořadí v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02(Průměrná doba, horní kvartil, horní decil)	81
Obr. 57- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)	82
Obr. 58- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)	83
Obr. 59- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)	83
Obr. 60- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)	84

1 Úvod

V této práci jsou analyzovány trendy manželské plodnosti na území České republiky v období 1974-2011. Manželství v tradiční podobě, jako státem legalizovaný vztah mezi partnery, vzniká v České republice aktem sňatku a všeobecně patří již po dlouhou dobu k lidskému životu. Manželství jako základní společenská instituce byla nejčastěji brána jako základ pro založení rodiny. (Kalibová, 1993, s. 39-41)

Nejen manželství spolu s demografickým chováním prodělalo ve sledovaném období druhé poloviny sedmdesátých let až do dnešní doby značné změny. Doba před politickým převratem v roce 1989 byla zcela společensky, politicky, ekonomicky ale také demograficky odlišná od současnosti. V době socialismu se způsob života lidí odlišoval a přizpůsoboval omezeným podmínkám a možnostem této doby. (Fialová, 2000, s. 11-12)

Vstup do manželství a založení rodiny byl před rokem 1989 samozřejmou součástí životních plánů u většiny příslušníků mladé generace. Toto období charakterizovalo mimo jiné nízký počet mladých lidí studujících střední a vysoké školy, vysoká zaměstnanost žen, výhodné podmínky pro vstup mladých lidí do manželství (novomanželské půjčky, nárok na přidělení státního bytu aj.), zhoršená dostupnost prostředků regulujících početí (hormonální antikoncepce, interrupce), vysoký podíl dětí počatých před uzavřením manželství a pohled na manželství jako společensky vyžadovanou formu pro založení rodiny. V rámci demografického chování tedy převládal charakteristický časný sňatek a porod s krátkou dobou mezi porody a celkově vyšší plodností. (Kocourková, 2006, s. 7)

Se změnou politického režimu v roce 1989 se uvolnila cesta a podmínky pro změnu demografického chování v české společnosti po vzoru západoevropských populací. Demografický přechod po roce 1989 znamenal nové kvalitativní změny v reprodukčním chování v České republice, které především díky novým podmínkám a možnostem lidí ve společnosti značně zasahovaly do lidského myšlení a chování. (Fialová, 2006, s. 13)

Vlivem nově preferovaných hodnot ve společnosti, jako je větší míra individualizmu a možnost větší seberealizace, vzdělání, kariéra, cestování aj., dochází k odsunu manželství a zakládání rodiny z předních příček hodnotového žebříčku zejména mladé generace. Dochází do jisté míry k odklonu od tradiční formy manželského svazku směrem k novým formám partnerských svazků, které více vyhovují, nově nastoleným životním potřebám. Změny v reprodukčním chování české společnosti po roce 1989 v důsledku znamenaly mimo jiné zejména pokles sňatečnosti a její odklad do vyššího věku, vyšší podíl lidí žijících v mimomanželských svazcích, který může být také v nesezdaných soužitích, odsun rození dětí do pozdějšího věku, zvyšování mimomanželské plodnosti a celkové bezdětnosti, snižování

počtu dětí, ale také lepší dostupnost různých metod antikoncepce a s tím lepší možnost naplánovat početí v partnerském svazku. (Fialová, 2006, s. 16)

Tato práce, se ve své hlavní části zabývá trendy manželské plodnosti a zaměřuje se na vývoj doby mezi uzavřením sňatku a narozením dětí daného pořadí v nynějším manželství a počty dětí jsou brány celkem, tedy za živě a mrtvě narozené děti dohromady. Práce vychází zejména ze statistických podkladů shromážděných Českým statistickým úřadem v publikacích Pohyby obyvatelstva (Demografická ročenka) a přináší informace o manželské plodnosti z pohledu transverzálního pro roky 1974-2011, ale i z pohledu longitudinálního pro sňatkové kohorty 1973-74 až 2001-02. V tomto vymezeném časovém období, do kterého spadají významné společenské a hlavně demografické a reprodukční změny vytyčené přelomovým rokem 1989, se práce snaží zachytit, pomocí vybraných ukazatelů, hlavní trendy plodnosti dětí v nynějším manželství v rámci jednotlivých pořadí z časového hlediska, kterým je zde délka trvání manželství mezi sňatkem a narozením dítěte (daného pořadí). Tato diplomová práce se zabývá i vývojem ostatních vybraných a s vývojem manželské plodnosti do různé míry souvisejících událostí jako jsou mimomanželská plodnost, úhrnná a konečná manželská plodnost, předmanželské koncepce či vývoj sňatků a rozvodů.

1.1 Cíle práce

Cílem předkládané diplomové práce je zachytit trendy manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v České republice ve vymezeném časovém období let 1974-2011. Práce by měla popsat pomocí vybraných ukazatelů odlišný vývoj manželské plodnosti ve sledovaném období, který je úzce spojen s odlišnou společenskou a demografickou situací ve společnosti před a po roce 1989.

Hlavními předpoklady pro tuto práci jsou:

- Počty sňatků se budou snižovat
- Počty rozvodů porostou
- Počet dětí narozených mimo manželství poroste
- Počet dětí všech pořadí bude klesat
- Děti se budou v daných pořadích rodit po delší době od uzavření manželství
- Děti vyšších pořadí se budou rodit v menší míře a v delší době od uzavření manželství
- Počty předmanželských koncepcí budou klesat

2 Zdroje dat a metody

2.1 Zdroje dat

Zdrojem pro tuto práci byla data z běžné evidence publikované v podobě Pohybů obyvatelstva a Demografických ročenek. Konkrétně byly použity údaje z publikace Pohyby obyvatelstva Československé socialistické republiky v období 1974-1988, Pohyby obyvatelstva České a Slovenské Federativní republiky v letech 1989-1992 a Demografické ročenky České republiky v letech 1993-2011. V souhrnném období se tedy jednalo o vybraná data v časovém rozmezí 1974-2011 vždy za Českou republiku. Data jsou publikována v tabulkách v sekci D (*Narození*) výše zmiňovaných publikací. V období 1974-1985 v tabulkách s označením-D.06b.-*Narození v manželství podle pořadí z nynějšího manželství a doby uplynulé od sňatku*. V období 1986-1991 s označením-D.12.01.- *Narození podle pořadí v nynějším manželství, vitality a doby uplynulé od sňatku rodičů*. V období 1992-1994 (D.09.01), 1995-2003 (D.08.01) a 2004-2011 (D.07.01) jsou tabulky již pod stejným názvem tj. *Narození v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku rodičů a podle pořadí, vitality a pohlaví*. Všechny výše uváděné tabulky s počty narozených dětí v nynějším manželství, které jsou rozdělené podle pořadí a délky trvání manželství uvádějí celkové počty dětí, které se narodily v nynějším manželství a to jak děti narozené živě, tak i mrtvě. V období 1974-1985 nejsou ve výše uvedených tabulkách vůbec uvedeny zvlášť počty živě a mrtvě narozených dětí. V období 1986-2011 jsou ve výše uvedených tabulkách rozděleny počty živě a mrtvě narozených dětí v nynějším manželství, ale tyto počty jsou tříděny pouze podle doby uplynulé od sňatku rodičů, nikoli podle pořadí narozených dětí. Ve sledovaném období 1974-2011 se také mění hodnoty publikovaných pořadí u dětí z nynějšího manželství. V období 1974-1985 byly publikovány hodnoty do 10+ pořadí narozených v nynějším manželství, v letech 1986-1991 to bylo už jen 7+ pořadí a v období 1992-2011 už jen 5+ pořadí. Sledovaná délka trvání nynějšího manželství zůstává po celé sledované období nezměněna v délce 21+ let. Pro analýzu manželské plodnosti podle doby uplynulé od sňatku byla použita data o narozených celkem (živě a mrtvě) podle pořadí (1- 4+) v nynějším manželství. Z Pohybů obyvatelstva a Demografických ročenek byly jako vstupní data dále použity počty uzavřených sňatků, počty rozvodů a to jak podle konečných počtů za jednotlivé roky, tak u rozvodů i podle délky trvání manželství. Pro srovnání byly použity výpočty předmanželských koncepcí v letech 1974-2011, které jsou uvedené v analytických údajích pro obyvatelstvo v letech 1920-2012 v Pohybech obyvatelstva v Českých zemích zpracovaných ČSÚ. Dále byly použity pro dekompozici údaje o počtech a struktuře žen podle věku a rodinného stavu za roky 1986-1987 a 2010-2011 pro výpočet středních stavů vdaných

a nevdaných žen. A také počty živě narozených dětí v manželství dle rodinného stavu a věku matky v letech 1987 a 2011 publikované ČSÚ v Pohybech obyvatelstva v sekci D.

2.2 Metody

2.2.1 Úprava vstupních dat

Za sledované období 1974-2011 byly v letech 1974-1985 v tabulkách- D.06b (*Narození v manželství podle pořadí z nynějšího manželství a doby uplynulé od sňatku*) publikovány údaje o počtech narozených také v kategorii nezjištěno. Tato kategorie nezjištěných případů, byla publikována jak z pohledu délky trvání manželství, tak podle pořadí narozeného dítěte.

Dříve než bylo možné tato data použít k výpočtům a analýzám, bylo vhodné je upravit tak, aby jejich korektnost a vzájemná srovnatelnost byla odpovídající. Nejprve bylo nutné sjednotit tabulky na stejný počet pořadí a to ke zvolené nejvyšší hodnotě 4+ pořadí za celé sledované období 1974-2011. Poté následovalo několik níže popsanych kroků pro úpravu těchto dat s kategorií nezjištěno, které byly specifickým iteračním algoritmem proporcionálně rozděleny.

Tab. 1 - Narození v manželství podle pořadí z nynějšího manželství a doby uplynulé od sňatku rodičů, ČR, 1974, s hodnotami v kategorii nezjištěno

	úhrnem	1	2	3	4+	nezjištěno
do 1 měsíce	563	536	22	2	3	0
1 měsíc	921	864	45	9	1	2
2 měsíce	1 595	1 540	49	5	1	0
3 měsíce	3 321	3 220	88	9	1	3
4 měsíce	8 520	8 372	133	10	2	3
5 měsíců	14 549	14 405	126	11	3	4
6 měsíců	8 538	8 441	80	7	4	6
7 měsíců	3 472	3 393	69	8	2	0
8 měsíců	3 241	3 157	69	7	6	2
9 měsíců	3 564	3 490	59	9	5	1
10 měsíců	3 269	3 195	60	5	6	3
11 měsíců	2 874	2 765	90	12	6	1
1 rok	26 626	17 496	8 790	279	56	5
2 roky	22 005	6 850	14 194	862	93	6
3 roky	18 002	3 400	12 724	1 705	168	5
4 roky	14 602	1 692	10 470	2 152	286	2
5 roků	12 131	991	8 315	2 422	397	6
6 roků	9 420	576	6 061	2 303	478	2
7 roků	7 161	363	4 290	2 014	492	2
8 roků	5 473	263	2 832	1 855	522	1
9 roků	4 186	181	2 021	1 499	484	1
10 roků	3 409	148	1 500	1 266	494	1
11 roků	2 549	87	1 021	1 027	413	1
12 roků	1 898	65	627	850	356	0
13 roků	1 543	54	468	610	411	0
14 roků	1 135	39	298	473	324	1
15 roků	726	26	153	296	251	0
16 roků	498	9	75	180	234	0
17 roků	331	17	54	100	160	0
18 roků	220	6	28	69	117	0
19 roků	166	8	23	39	96	0
20 roků	113	12	7	21	73	0
21 a více roků	260	42	60	29	129	0
úhrnem	186 911	85 706	74 910	20 149	6079	67
nezjištěno	30	3	9	4	5	9

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva 1974, ČSÚ, vlastní výpočty

Za celé období 1974-1985, kdy je v tabulkách narozených uváděna kategorie nezjištěných případů, se jejich počty pohybovaly celkově tj. jak za nezjištěná pořadí, tak i dobu uplynulou od sňatku v rozmezí od 8 případů v roce 1978 do 104 případů v roce 1980.

Při použití metody přepočtu tak, aby nechtěná kategorie nezjištěných narozených, a to jak podle pořadí, tak podle doby uplynulé od sňatku, byla proporcionálně rozložena do ostatních zjištěných kategorií, se tedy změní počty v rozložení jednotlivých daných kategorií, ale celkový úhrnný počet narozených zůstane zachován.

V tabulce č. 1 jsou vidět pro větší přehlednost, barevně odlišené hodnoty a to modře zvýrazněné úhrnné počty jednotlivých kategorií a žlutě zvýrazněné pak počty kategorie nezjištěných narozených. V tabulce uprostřed je bílé pole s počty dětí narozených v nynějším manželství, u kterých je známo, jak pořadí narozeného, tak doba uplynulá od sňatku rodičů a tyto hodnoty jsou označeny jako N_x^t . Narození, u nichž není známa ani doba uplynulá od sňatku rodičů ani pořadí narozeného, se pak označují jako Z , tj. číslo 9 v pravém dolním rohu. Dále jsou v tabulce uvedeny počty dětí, u kterých je známé pořadí, ale neznámá doba uplynulá od sňatku rodičů a tyto hodnoty jsou označeny žlutou barvou na horizontální ose a jsou to vektory z^t . A naopak jako vektor z_x jsou označeny žlutou barvou hodnoty na vertikální ose, u kterých je známá doba uplynulá od sňatku rodičů a není známo pořadí narozených dětí v nynějším manželství. V tabulce jsou dále uvedeny celkové počty nezjištěných narozených podle pořadí, které jsou označeny jako $z_{x,celkem}$ (67), a také celkové počty nezjištěných narozených podle doby uplynulé od sňatku nesoucí označení $z^{t,celkem}$ (30). Modrou barvou jsou v tabulce zvýrazněny úhrnné počty jak podle pořadí (horizontální osa), tak podle doby uplynulé od sňatku (vertikální osa). Cílem této úpravy je tedy co nejvíce eliminovat počty narozených dětí u kterých není známo pořadí (z_x), a také eliminovat počty dětí, u kterých není známa doba uplynulá od sňatku rodičů (z^t). Červeně je pak zvýrazněn celkový úhrnný počet narozených, který po aplikaci metody přepočtu nezjištěných musí zůstat nezměněn. Principem je tedy rozložit z_x a z^t mezi narozené, u kterých je známo jak pořadí, tak doba uplynulá od sňatku rodičů (bílé pole uprostřed tabulky), a předpoklad je, že nejvíce nezjištěných narozených by mělo být proporcionálně rozloženo mezi nejvyšší počty narozených (N_x^t), a to jak podle pořadí, tak podle doby uplynulé od sňatku. (Vokřál, 2006, s. 15)

Tab. 2- Definice proměnných a vztahů z Tab. 1

N_x	Úhrnné počty dětí narozených v nynějším manželství v době uplynulé od sňatku rodičů x (modrý sloupec)
N^i	Úhrnné počty dětí narozených v nynějším manželství v pořadí i (modrý řádek)
N_x^i	Počet dětí narozených v nynějším manželství v době uplynulé od sňatku rodičů x a v pořadí i (bílé pole uprostřed)
z_x	Počty dětí narozených v nynějším manželství, u kterých není známo pořadí při narození (žlutý sloupec) $N_x - \sum_i N_x^i = z_x$
$z_{x,celkem}$	Celkový počet dětí narozených v nynějším manželství, u kterých není známo pořadí $z_{x,celkem} = \sum_x z_x + z$
z^i	Počty narozených dětí v nynějším manželství, u kterých není známa doba uplynulá od sňatku rodičů (žlutý řádek) $N^i - \sum_x N_x^i = z^i$
$z^{i,celkem}$	Celkový počet dětí narozených v nynějším manželství, u kterých není známa doba uplynulá od sňatku $z^{i,celkem} = \sum_i z^i + z$
Z	Počet dětí narozených v nynějším manželství, u kterých není známa ani doba uplynulou od sňatku rodičů a není známo ani pořadí narozeného dítěte

Zdroj: (Vokřál 2006, s. 16)

Jednotlivé kroky úpravy dat k odstranění kategorie nezjištěno, jsou následující:

1. Výpočet relativní četnosti narozených dětí v nynějším manželství určitého pořadí podle doby uplynulé od sňatku rodičů:

Rovnice č. 1

$$a_x^i = \frac{N_x^i}{\sum_x N_x^i}$$

A také výpočet relativní četnosti dětí narozených v nynějším manželství celkem podle doby uplynulé od sňatku rodičů:

Rovnice č. 2

$$a_x = \frac{N_x}{\sum_x N_x}$$

2. Podle těchto vypočítaných četností lze rozložit vektor „ z^i “ mezi děti narozené v i -tém pořadí podle doby uplynulé od sňatku rodičů:

Rovnice č. 3

$$N_x^i + a_x^i \cdot z^i$$

A také rozklad čísla „ $z^{i,celkem}$ “ podle doby uplynulé od sňatku rodičů celkem:

Rovnice č. 4

$$N_x + a_x \cdot z^{i,celkem}$$

- Hodnoty vektoru z^i a čísla $z^{i,celkem}$ jsou v této fázi rovny nule. Protože v číslu $z^{i,celkem}$ je obsaženo i číslo Z , je i ono rovno nule. Pomocí vztahů uvedených výše v tabulce č. 2, lze nyní vypočítat vektor z_x , číslo $z_{x,celkem}$ zůstane stejné.
- Celý výše uvedený postup je aplikován znovu, ale nyní v horizontálním smyslu. Díky tomu lze tedy nyní vypočítat relativní četnosti dětí narozených v nynějším manželství v určité době uplynulé od sňatku rodičů podle pořadí:

Rovnice č. 5

$$b_x^i = \frac{N_x^i}{\sum_i N_x^i}$$

A také vypočítat relativní četnosti dětí narozených v nynějším manželství celkem, podle pořadí:

Rovnice č. 6

$$b^i = \frac{N^i}{\sum_i N^i}$$

- Podle těchto četností se pak rozloží vektor z_x mezi děti narozené v nynějším manželství v určité době uplynulé od sňatku rodičů podle pořadí:

Rovnice č. 7

$$N_x^i + b_x^i \cdot z_x$$

A stejným postupem se pak rozloží i číslo $z_{x,celkem}$:

Rovnice č. 8

$$N^i + b^i \cdot z_{x,celkem}$$

- Tímto posledním pátým krokem se vektor z_x vynuluje a vektor z^i je zapotřebí vypočítat ze vztahů uvedených v Tab. 2. Čísla Z , $z_{x,celkem}$ a $z^{i,celkem}$ jsou v tuto fázi již rovna nule. (Vokřál, 2006, s. 16-19)

Celý výše uvedený postup je možné několikrát opakovat, za zisku nové tabulky s počty narozených dětí, kde počet nezjištěných podle pořadí je roven nule (tabulka č. 3). Počet nezjištěných hodnot podle doby uplynulé od sňatku rodičů se k nule blíží. Výše uvedený postup se dá tedy aplikovat až do doby, kdy počet neznámých podle doby uplynulé od sňatku rodičů dosáhne požadované hodnoty od nuly. (Vokřál, 2006, s. 19)

Tab. 3- Narození v manželství podle pořadí z nynějšího manželství a doby uplynulé od sňatku rodičů, ČR, 1974, bez hodnot v kategorii nezjištěno

	úhrnem	1	2	3	4+	nezjištěno
do 1 měsíce	563	536	22	2	3	0
1 měsíc	921	866	45	9	1	0
2 měsíce	1 595	1 540	49	5	1	0
3 měsíce	3 321	3 223	88	9	1	0
4 měsíce	8 520	8 375	133	10	2	0
5 měsíců	14 550	14 410	126	11	3	0
6 měsíců	8 538	8 447	80	7	4	0
7 měsíců	3 472	3 393	69	8	2	0
8 měsíců	3 241	3 159	69	7	6	0
9 měsíců	3 564	3 491	59	9	5	0
10 měsíců	3 269	3 198	60	5	6	0
11 měsíců	2 874	2 766	90	12	6	0
1 rok	26 629	17 500	8 794	279	56	0
2 roky	22 009	6 852	14 201	863	93	0
3 roky	18 006	3 401	12 731	1 706	168	0
4 roky	14 605	1 692	10 474	2 153	286	0
5 roků	12 134	991	8 321	2 424	398	0
6 roků	9 422	576	6 063	2 304	479	0
7 roků	7 163	363	4 292	2 015	493	0
8 roků	5 474	263	2 833	1 856	523	0
9 roků	4 187	181	2 022	1 500	485	0
10 roků	3 410	148	1 501	1 267	495	0
11 roků	2 550	87	1 021	1 028	414	0
12 roků	1 899	65	627	850	356	0
13 roků	1 543	54	468	610	411	0
14 roků	1 135	39	298	473	325	0
15 roků	726	26	153	296	251	0
16 roků	498	9	75	180	234	0
17 roků	331	17	54	100	160	0
18 roků	220	6	28	69	117	0
19 roků	166	8	23	39	96	0
20 roků	113	12	7	21	73	0
21 a více roků	260	42	60	29	129	0
úhrnem	186 911	85 737	74 937	20 156	6 081	0
nezjištěno	0	0	0	0	0	0

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva 1974, ČSÚ, vlastní výpočty

2.2.2 Ukazatele a metodika

Manželskou plodnost a její změny, kde sledovanými událostmi jsou narození v nynějším manželství a jejich nositeli jsou manželské páry, je možné sledovat buď podle věku matky, což je vhodné u populací s plodností nijak neomezovanou, nebo podle délky trvání manželství, a to u populací, kde převažuje uvědomělé (plánované) rodičovství a věk ženy zde má snížený význam. (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 307)

Data z běžné evidence, která byla použita v této práci, uvedené v publikaci Pohyby obyvatelstva (Demografická ročenka), jsou tříděna podle dokončené doby uplynulé od sňatku a náleží tedy v demografické síti do III. hlavních souborů. (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 308) Tyto soubory jsou vymezeny obecně dvěma kohortami (zde dvě sňatkové kohorty), jedním rokem dokončené doby trvání (zde jedním rokem délky trvání manželství) a jedním kalendářním rokem. (Kalibová, 1997, s. 15)

V této práci, která se zabývá trendy manželské plodnosti v České republice, bude manželská plodnost studována z časového hlediska podle dokončené délky trvání manželství (resp. doby uplynulé od sňatku rodičů) a v čase výskytu sledované události.

Analýza manželské plodnosti se zabývá pořadím dětí narozených v nynějším manželství. Datová základna, která byla pro tuto práci hlavním zdrojem, se vztahuje k dětem daného pořadí narozených výlučně ženám v nynějším manželství. Nejsou tedy započítány do pořadí v daných statistikách děti, které se narodily ženě před vstupem do nynějšího manželství.

Narozené děti v nynějším manželství, se kterými se počítá v této práci, jsou na základě použitých dat specifikovány jako celkové počty dětí, tj. počty živě i mrtvě narozených dětí dohromady. Výjimkou jsou kapitoly o manželské a mimomanželské plodnosti a následná kapitola s dekompozicí podílu dětí narozených mimo manželství, kde jsou výpočty provedeny v daných pořadích celkem (biologické) a pouze s počty živě narozených dětí.

Sledované demografické události byly v této práci převážně studovány jak z přístupu transverzálního (okamžikového), tak z přístupu longitudinálního (generačního).

Transverzální přístup dává pohled, kdy je analyzován konkrétní časový úsek (např. kalendářní rok) a z údajů, které se skládají z jednotlivých generací dané populace, jsou vytvářeny tzv. fiktivní kohorty. Výsledkem transverzálního přístupu jsou demografické ukazatele vypovídající o demografické situaci řady generací ve studovaném kalendářním čase, v tomto případě v kalendářním roce. (Kalibová, 1997, s. 16)

Longitudinální přístup je obecně zaměřen na studium generací či kohort v průběhu jejich celého blíže časově definovaného období a výsledné údaje jsou tedy sestaveny pro konkrétní studovanou generaci či kohortu za řadu kalendářních let, které tyto skupiny prožijí. (Kalibová, 1997, s. 16)

Tento přístup tedy konkrétněji dává možnost sledovat reprodukční cyklus v manželském svazku odpovídající sňatkové kohorty na základě údajů o počtech dětí narozených v nynějším manželství podle pořadí v jednotlivých letech uplynulých od sňatku rodičů.

Pojem sňatková kohorta je v této práci definován při výpočtu měr plodnosti podle délky trvání manželství a tento výpočet se dá definovat, jako průměr počtu sňatků, dvou po sobě následujících (odpovídajících) kalendářních let.

Při aplikaci longitudinálního přístupu v analýze sňatkových kohort, je nutné brát v úvahu fakt, že s ohledem na nejvyšší uvažovanou dobu uplynulou od sňatku, do narození dítěte daného pořadí je uváděna doba 21 dokončených let. (Fiala, 2001, str. 95)

V této práci je tedy poslední sňatkovou kohortou s úplnými daty za 21 dokončených let, sňatková kohorta 1989-90. Pro všechny následující kohorty jsou data ve sledovaném období 1974-2011 již neúplná.

Tab. 4-Seznam značení–metoda výpočtu specifických měr plodnosti k výchozím sňatkovým kohortám

x	Doba uplynulá od sňatku rodičů (dokončená délka manželství), $x \in \{0, 1, \dots, 21+\}$
t	Kalendářní rok
i	Pořadí dítěte narozeného v nynějším manželství, $i \in \{1, 2, \dots, 4+\}$
m	Manželství (nynější)
N	Počet narozených dětí (živě i mrtvě)
$N_x^{i,m}$	Počet dětí narozených v nynějším manželství m podle dokončené délky manželství x a pořadí narozeného dítěte i
S	Počet sňatků
$f_x^{i,m}$	Míra manželské plodnosti v i -tém pořadí v nynějším manželství m podle doby uplynulé od sňatku x
$\acute{u}p^{i,m}$	Úhrnná manželská plodnost v i -tém pořadí v nynějším manželství m
$k\acute{p}^{i,m}$	Konečná manželská plodnost v i -tém pořadí v nynějším manželství m
pk	Předmanželské koncepce
a_i	Pravděpodobnost zvětšování rodiny
x^{-i}	Průměrná doba uplynulá od sňatku rodičů do narození dítěte daného pořadí

Zdroj: (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986)

Míry jsou obecně definovány jako poměrná čísla intenzitní a slouží k vyjádření hodnoty zastoupení sledovaného jevu v porovnání se středním stavem obyvatel. Míry vznikají dělením, kdy v čitateli je námi pozorovaná událost či jev, a ve jmenovateli jsou nositelé sledovaného jevu. (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 91)

Redukované míry manželské plodnosti jsou obecně „zredukovány“ v tom smyslu, že ve jmenovateli jsou za nositele událostí exponované populace, které mohou, ale nemusí být nositelé sledovaného jevu. (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 91)

V této práci jsou redukované míry manželské plodnosti základním demografickým ukazatelem v analýze manželské plodnosti, který byl v této práci aplikován. Výpočty redukovaných měr v této práci jsou vztaženy k výchozím počtům sňatkových kohort. Tyto míry manželské plodnosti podle pořadí narozeného dítěte a délky trvání manželství, jsou počítány jako poměr počtu manželsky narozených dětí v nynějším manželství, k průměru dvou odpovídajících sňatkových ročníků (výchozí sňatková kohorta). (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 310)

Výpočet:

$$f_x^{i,m} = \frac{N_x^{i,m}}{(t-xS + t-x+1S)/2}$$

Tento výpočet platí pro jednoleté intervaly, kdy jsou počítány redukované míry manželské plodnosti, které jsou vztaženy k vypočítanému průměru dvou příslušných sňatkových kohort.

Data o počtech a pořadích narozených dětí v nynějším manželství z Pohybů obyvatelstva nám, poskytují pouze údaje tříděné podle doby uplynulé od sňatku od 0 do 21+ dokončených let. Poslední hodnota uvedená jako otevřený interval 21 a více dokončených let, byla tedy s ohledem na nízké hodnoty počtů narozených dětí po uplynutí zmiňované doby, vypočítána v šíři 5- ti dokončených let trvání manželství. Pětiletá sňatková kohorta byla zvolena i díky snaze nepřekročit, u počtu sňatků hranici roku 1948 a to díky historickým událostem svázaným se statistikami té doby. Ve většině případů byla hodnota skupiny 21+ počítána níže uvedeným postupem nižší než hodnota předcházející (20 dokončených let), s výjimkou několika případů, kdy např. v roce 1977 byla hodnota této skupiny v řádech tisíců vyšší.

Pro názornost je zde uveden výpočet redukované míry manželské plodnosti v roce 1974 pro pořadí i v době uplynulé od sňatku rodičů 21+ resp. 21-25 dokončených let:

$$f_{21+}^{i,m} = \frac{N_{21+}^{i,m}}{((1953S/2) + 1952S + 1951S + 1950S + 1949S + (1948S/2))}$$

Podíly jsou obecně definovány jako poměrná čísla struktury a používají se k vyjádření struktury či procentuelního zastoupení sledovaných jevů a událostí. (Pavlík, 2005, s. 22)

Například podíl měr manželské plodnosti dětí narozených v nynějším manželství v roce 1974 v druhém pořadí v dokončené délce manželství jednoho roku:

$$\text{Podíl} = \frac{1974f_1^{2,m}}{(\sum_{0}^{21+} 1974f^{2,m})/100} = \frac{0,09026}{0,83242/100} = 10,8 \%$$

Úhrnná plodnost je v transverzálním pohledu definována jako součet měr plodnosti (specifických) v daném kalendářním roce a vyjadřuje intenzitu plodnosti u studované fiktivní generace. (Kalibová, 1997, s. 28)

Úhrnná manželská plodnost i-tého pořadí, ukazuje počet dětí i-tého pořadí, které by se narodily v nynějším manželství (jedné ženě), za celou dobu trvání manželství (21 let), za předpokladu, že by se hodnoty specifických měr plodnosti ve sledovaném kalendářním roce vůbec nezměnily. (Pavlík, 2005, s. 96)

Výpočet:

$$\acute{u}p^{i,m} = \sum_x f_x^{i,m}$$

Konečná plodnost je v longitudinálním pohledu definována jako, součet specifických měr plodnosti ve sledované generaci (sňatkové kohortě). (Kalibová, 1997, s. 28)

Konečná manželská plodnost *i*-tého pořadí je úhrn generačních (kohortních) měr plodnosti *i*-tého pořadí v nynějším manželství (specifických) a ukazuje průměrný počet obvykle živě narozených dětí, v této práci průměrný počet dětí celkem tj. živě a mrtvě narozených, které se narodily jedné ženě ve studované generaci (sňatkové kohortě), za předpokladu, že úmrtnost žen v nynějším manželství během celé doby trvání manželství (21 let) je nulová. (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 296)

Výpočet:

$$kp^{i,m} = \sum_x f_x^{i,m}$$

Předmanželské koncepce obecně popisují počty dětí, které se narodily po sňatku rodičů, ale k jejich početí došlo již před sňatkem. Jedná se tedy o počet dětí narozených v manželství v prvním pořadí do doby 0-7 dokončených měsíců trvání manželství (tj. děti narozené do 8 měsíců po sňatku), obecně počítaný na 100 narozených dětí v manželství prvního pořadí. (Pavlík, 2005, s. 87)

Specificky můžeme vztáhnout počty dětí narozených v nynějším manželství v prvním pořadí v době 0-7 dokončených měsíců, na 100 sňatků ve sledovaném kalendářním roce (*t*).

Výpočet:

$$pk = \frac{N_{0-7,t}^1}{S_t} * 100$$

Nebo další možnost: kdy ve jmenovateli je počet všech narozených v prvním pořadí v nynějším manželství (viz ČSÚ). (Český statistický úřad, 2013d)

2.2.2.1 Další použité metody a ukazatele

Tab. 5- Demografické ukazatele- metoda výpočtu specifických měr plodnosti k existujícím počtům manželství

x	Doba uplynulá od sňatku rodičů, $x \in \{0, 1, \dots, 21+\}$
t	Kalendářní rok
i	Pořadí dítěte narozeného v nynějším manželství
${}_tS_x^0$	Počet manželství, která během roku t dovršila přesně x let trvání manželství
${}_tS_x$	Počet existujících manželství k 31.12 roku t s délkou trvání x dokončených let manželství
${}_tS$	Počet sňatků uzavřených v roce t
${}_tR_x$	Počet rozvodů v roce t s délkou trvání manželství x dokončených let
${}_t\bar{S}_x$	Střední stavy počtu existujících manželství
${}_tN_x^i$	Počet dětí i -tého pořadí, které se narodili v nynějším manželství v době x dokončených let od sňatku rodičů.
${}_tf_x^i$	Míra manželské plodnosti podle pořadí i a doby uplynulé od sňatku rodičů x

Zdroj: (Fiala, 2001)

Specifické míry manželské plodnosti je možné počítat nejen k výchozím početním stavům sňatkových kohort, ale je možné do výpočtů zahrnout počty rozvodů, a počítat tak daný ukazatel k počtům existujících manželství. Data o počtech narozených v manželství podle pořadí dítěte v nynějším manželství a doby uplynulé od sňatku rodičů jsou dostupné v publikaci Pohyby obyvatelstva (Demografická ročenka), které jsou publikovány každoročně. Naproti tomu data o počtech existujících manželství podle doby uplynulé od sňatku rodičů, se zjišťují pouze při sčítáních lidu, tedy jednou za deset let. Díky níže uvedeným bilančním vzorcům, které počítají s různou velikostí sňatkových kohort v jednotlivých kalendářních letech, můžeme odhadnout počty existujících manželství v námi požadovaných kalendářních letech. Tato bilanční metoda výpočtu zanedbává vliv úmrtnosti a migrace a předpokládá pro každou sňatkovou kohortu rovnoměrné rozložení rozvodů v každém roce trvání manželství. Výpočet specifických měr manželské plodnosti touto metodou jde tedy provádět pouze přibližně. (Fiala, 2001, str. 93-94)

Specifické míry manželské plodnosti vypočítané popsanou metodou, která bere v úvahu počty rozvodů a počítá s počty existujících manželství, jsou v této práci pouze pro názorné srovnání s metodou uvedenou výše, která počítá s výchozím stavem sňatkových kohort. Metoda, používaná na základě existujících manželství a její výpočty, byla aplikována pouze pro vybrané roky 1980, 1990, 2000, 2010.

Postup výpočtu: (Fiala, 2001, s. 94-95)

1.

$${}_tS_0^0 = {}_tS$$

2.

$${}_tS_x = {}_tS_x^0 - {}_tR_x * \frac{{}_tS_x^0}{{}_{t-1}S_x^0 + {}_tS_x^0}$$

3.

$${}_{t+1}S_{x+1}^0 = {}_tS_x - {}_{t+1}R_x * \frac{{}_tS_x^0}{{}_tS_x^0 + {}_{t+1}S_x^0}$$

4.

$${}_t\bar{S}_x = \frac{{}_{t-1}S_x + {}_tS_x}{2}$$

5.

$${}_tf_x^i = \frac{{}_tN_x^i}{{}_t\bar{S}_x}$$

Kvantil je obecně číslo, které dělí soubor seřazených hodnot na určité části dle našich upřesňujících požadavků: (Hindls, 2006, s. 26-27)

- Horní kvartil (75% kvantil) je hodnota, která dělí soubor na dvě části v poměru 25: 75 (obecně odděluje 75 % nejnižších hodnot znaku od zbývajících 25 % hodnot znaku) a udává dobu uplynulou od sňatku, které dosáhlo 75 % narozených dětí daného pořadí.
- Horní decil (90% kvantil) je pak hodnota, která dělí soubor na dvě části v poměru 10: 90 a udává tedy v této práci dobu, uplynulou od sňatku, které dosáhlo 90 % narozených dětí daného pořadí.

V této práci jsou tyto kvantily použity ke specifikaci časování plodnosti určitého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku, a jsou počítány z redukováných měr manželské plodnosti, jak v longitudinálním tak transverzálním přístupu.

Názorný výpočet:

Horní kvartil (**75%** kvantil) $= x + \frac{0,75 - y_x}{y_{x+1} - y_x} + 1$, kde $y_x = \sum \frac{f_x}{f}$ jsou relativní kumulativní četnosti

Horní decil (**90%** kvantil) $= x + \frac{0,90 - y_x}{y_{x+1} - y_x} + 1$, kde $y_x = \sum \frac{f_x}{f}$ jsou relativní kumulativní četnosti

Průměrná doba uplynulá od sňatku rodičů do narození dítěte daného pořadí je jako ukazatel v této práci počítán z redukovaných měr manželské plodnosti, a vymezuje tedy průměrnou dobu, která uplyne od sňatku rodičů v nynějším manželství do narození dítěte sledovaného pořadí. (Vokřál, 2006, s. 13)

Výpočet:

$$x^{-i,m} = \sum_x \frac{f_x^{i,m} * (x + 0,5)}{úp^{i,m}}$$

3 Základní souhrnné charakteristiky plodnosti

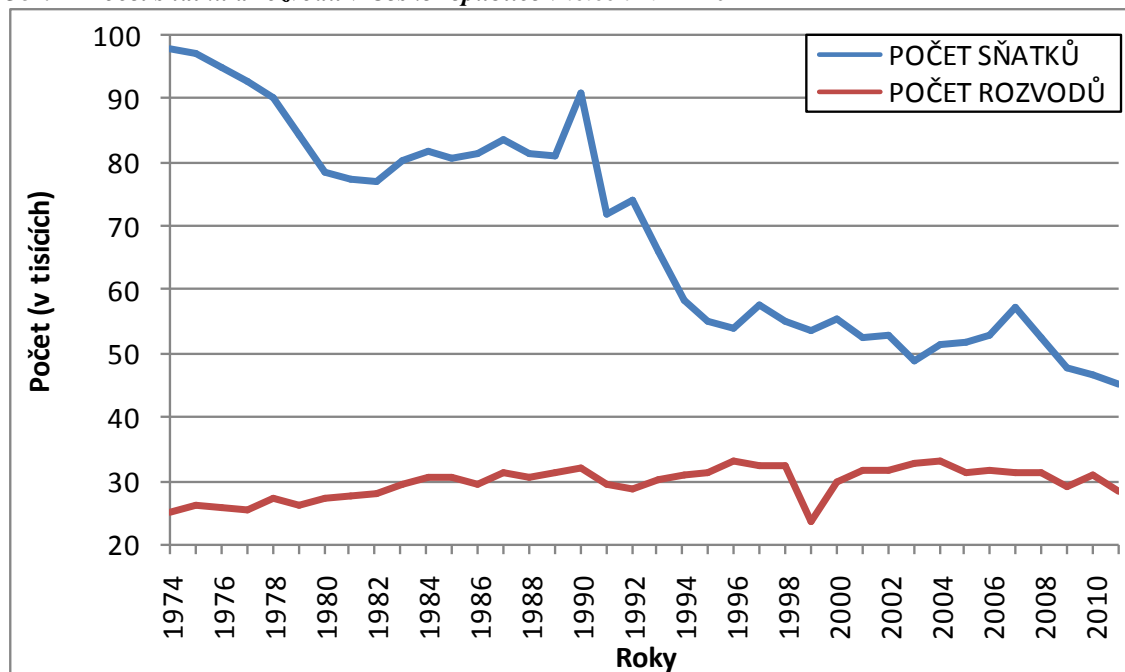
3.1 Počty sňatků a rozvodů

Nejen vývoj sňatků, ale i rozvodů hraje při analýze manželské plodnosti určitý význam. Počty sňatků i rozvodů v České republice na začátku sledovaného období tedy v letech 1974-2011 byly ovlivněny až do konce 80. let tendencemi komunistického režimu, který nepřímo podporoval manželství založená sňatkem. Mimo to se počty uzavíraných sňatků ve sledovaném období měnily i s ohledem na počty exponovaných osob pro daný rok, jež mohly sňatek uzavřít. Omezená možnost seberealizace v běžném životě, omezené možnosti vzdělání, špatná dostupnost antikoncepce, zvýhodňování manželských svazků v bytové i ekonomické politice například formou manželských půjček a další státem direktivně utvářené nerovné podmínky, vedly obyvatele k jednotnému manželskému chování, které bylo typické v této době. Lidé tedy vstupovali do manželství v nízkém věku a byl vysoký podíl osob vstupujících celkově do manželství, přes 90 % u obou pohlaví. Vysoké počty sňatků na začátku sledovaného období, jak je ukázáno na obr. 1, mohou být následkem tzv. normalizace, která po roce 1968 opět znemožnila vyhlídky na svobodnější seberealizaci člověka a manželství a založení vlastní rodiny se stalo jakýmsi schůdným kompenzačním útočištěm, díky špatným výhledovým podmínkám mladých generací v této době. Rok 1989 jakožto přelom v možnostech, podmínkách a hlavně svobodách nově vzniklých a hlavně dostupných pro obyvatele, se odrazil i v novém přístupu k instituci manželství. Snížení podpory a privilegií pro do té doby státem vyzdvihované manželské svazky se velmi výrazně odrazil v následných letech v počtech uzavíraných manželství. Výrazný pokles způsobilo mimo jiné i zrušení manželských půjček k 1. lednu 1991. Po roce 1999 byl v očekávání vzestup počtu sňatků kvůli nástupu silné natalitní vlny ze sedmdesátých let, ale nic takového nepřišlo a až do konce sledovaného období je trend stále klesající. (Populační vývoj České republiky 1990-2002, 2002, s. 23-24)

Počty rozvodů se v České republice v celém sledovaném období 1974-2011 držely na vysoké úrovni a pohybovaly se okolo 30 tisíc rozvodů ročně, viz obr. 1. V počátku sledovaného období mohly být vyšší počty rozvodů způsobeny, pro tu dobu typickými, častými sňatky v nízkém věku, kdy početí dítěte před manželstvím, mohlo být hlavním důvodem vynuceného manželského svazku a to díky společenskému klimatu té doby. K vysokým počtům rozvodů mohl nahrávat i fakt, že legislativní podmínky pro rozvody byly v České republice od roku 1973 (např. zrušení obligatorního smírčího řízení) relativně příznivé. Také vysoká zaměstnanost žen spojená s jejich větší ekonomickou nezávislostí dávala ženám větší možnost vlastní volby, tedy zda ve svazku setrvat či nikoli. Navíc v české společnosti byly a stále jsou rozvody brány velmi liberálně a rozvod se stal společensky uznávaným a tolerovaným způsobem ukončení

nefungujícího manželského svazku. V roce 1998 byl novelizován zákon o rodině, který významně změnil rozvodovou legislativu, což se také mohlo značně projevit v zaznamenaném výraznějším poklesu rozvodů v roce 1999. Po tomto roce, ale počet rozvodů zase stoupl k předchozí úrovni a opět se počty rozvodů pohybovali okolo 30 tisíc s mírně klesajícím trendem od roku 2004 (obr. 1).

Obr. 1- Počet sňatků a rozvodů v České republice v letech 1974-2011

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Od roku 1974 je v celkovém trendu zřetelný pokles počtu sňatků, výrazný je především prudký pokles sňatků během devadesátých let. Při porovnání početního stavu sňatků v roce 1974 a 2011 je vidět propad mezi těmito roky o téměř 53 tisíc sňatků, uzavřených za rok. Zvýšená sňatečnost roku 1990 může souviset s plánovaným rušením státní garance novomanželských půjček od roku 1991 a snahou dvojic tedy svůj sňatek uspíšit a využít tak ještě možnost uzavřít novomanželskou půjčku do konce roku 1990. Nakumulování sňatků v roce 1990, kvůli zmiňovaným půjčkám, pak mohlo být důvodem propadem počtu uzavřených sňatků v roce 1991. Naproti tomu, počty rozvodů si ve stejném časovém období drží pozvolný konstantní růst, až do roku 1996, kdy je možno vidět pozvolný klesající trend. Od roku 1974 se tedy roční počty sňatků snížily z 98 048 na počet 45 137 sňatků v roce 2011. Počty rozvodů se oproti tomu drží za celé sledované období v malém rozpětí, kdy v roce 1974 bylo rozvedeno 24 970 manželství a v roce 2011 to bylo 28 113 manželství. V jiném úhlu pohledu se dá interpretovat vývoj sňatků a rozvodů tak, že zatímco na čtyři sňatky v roce 1974 připadl pouze jeden rozvod, tak v roce 2011 na jeden rozvod připadly necelé dva uzavřené sňatky.

3.2 Manželská a mimomanželská plodnost

V nově koncipované české společnosti po roce 1990 se postupně v nově vznikajících podmínkách měnilo i reprodukční chování především mladé generace. V době socialismu před rokem 1989 byl zcela běžný vysoký počet uzavíraných sňatků v nízkém věku snoubenců, kteří měli celkově vyšší počet dětí (nejčastěji dvě) v kratší době uplynulé od uzavření manželství. Tomuto trendu nahrávala především společenská situace, ve které se před rokem 1990 lidé nacházeli. Úzký prostor lidí pro větší a pestřejší možnost seberealizace, vedl ke státem podporovanému uniformnímu způsobu života ve všech jeho oblastech. Byla zde nízká motivace pro vyšší vzdělání, dítě a rodina byly hlavními a prosazovanými hodnotami společnosti této doby, omezený byl přístup k antikoncepčním prostředkům, ale typické byly také materiální a finanční výhody jako podpora a motivace (přidělování státních bytů, novomanželské půjčky aj.) k uzavření manželského svazku. (Populační vývoj České republiky, 2002, s. 23)

Děti mimo manželství se rodily v tomto období jen výjimečně, do roku 1990 v méně než deseti procentech případů. Naproti tomu rostl počet dětí, počatých před sňatkem, ale narozených brzy po sňatku, tzv. předmanželské koncepce. (Populační vývoj České republiky 2007, 2008, s. 41)

Naprostá většina dětí (přes 90 %) se tedy v tomto období rodila ženám vdaným, v ohledu na věk se pak nejmladším ženám (věková kategorie do 19 let) rodil vyšší podíl dětí narozených mimo manželství a také ženám s nižším vzděláním a ženám s celkově vyšším počtem dětí. (Hamplová, 2007, s. 17)

V roce 1974 je za celé sledované období zaznamenán vůbec nejnižší podíl dětí narozených mimo manželství s hodnotou 4,3 %. V této době byla na vrcholu silná natalitní vlna, která mohla být navíc ovlivněna výhodami poskytovanými v této době manželským pářím. V rámci sociální podpory (přídavky na děti, délka mateřské dovolené aj.), kdy byly i matky samoživitelky státem více podporovány. (Fialová, 2007, s. 239)

Změna politického režimu v roce 1990 přinesla české společnosti nové podmínky pro svobodné rozhodování jedinců v rámci svého života a zcela nové individuální možnosti. Toto se projevilo nejen ve zvýšení zájmu o vzdělání a kvalifikaci, rozvoji individualismu a seberealizace aj., ale i v novém přístupu k rodinnému chování. (Klufová, 2010, s. 180)

Od poloviny let devadesátých dochází v české společnosti k výraznému snížení počtu sňatků a s tím související růst podílu svobodných žen. (Děti na psí knížku, str. 17)

Větší dostupnost a užívání prostředků k omezování plodnosti jako je hormonální antikoncepce či možnosti interrupce vedly k oddělení sexuálního chování a reprodukčního chování a daly tak, ženám nejen větší autonomii v rozhodování a řízení reprodukce podle vlastních představ a přání, ale také větší osobní nezávislost na mužích. (Rabušic, 2001, s. 184)

Jako odraz změn sociálního a reprodukčního chování ve společnosti, vznikají nové modely soužití partnerů, jako jsou, kohabítace (společné, ale nesezdané soužití partnerů), oddělené soužití partnerů (trend „living apart together“) či život bez partnera („singles“). (Populační vývoj České republiky 2007, 2008, s. 20)

Po roce 1990 klesl tedy podíl dětí narozených v manželství na úkor dětí, které byly ve stále větším podílu rozeny mimo manželský svazek. K tomu napomohla i celospolečensky větší tolerance k novým modelům partnerských soužití, zejména postupné rozšiřování nemanželských kohabitací, které postupem času přestaly být brány, pouze jako dočasná forma soužití dvou partnerů, ale jako druh trvalého svazku stojící vedle manželství.

(Hamplová, 2007 s. 27)

Vysokého podílu dětí narozených mimo manželství bylo dosaženo spíše velkým poklesem počtu dětí narozených v manželství (tab. 6).

„Od 90. let postupně procházejí věkem nejvyšší plodnosti početnější generace narozené v 70. letech 20. století, ale tyto generace se vyznačují jiným sňatkovým chováním než generace předchozí: vstup do manželství je odkládán do vyššího věku a je méně intenzivní než dříve.“ (Fialová, 2007, s. 239)

Od devadesátých let rostou také podíly dětí, které se rodily ženám ve vyšším věku. Již od této doby hrálo, mimo jiné, důležitou úlohu vzdělání ženy, kdy nižší dosažené vzdělání žen zhoršuje možnost jejich uplatnění na trhu práce a jejich možnost dosažení lepších platových podmínek. Státní sociální politika, která zvýhodňuje v rámci svých sociálních kompenzačních dávek neprovdané matky, pak může být ovlivňujícím faktorem v rozhodování svobodných matek žijících v partnerském svazku, zda mít dítě v manželství či mimo něj, což může být v některých případech finančně výhodnější variantou. (Fialová, 2007, s. 240)

Tab. 6- Vývoj absolutních počtů živě narozených dětí v manželství a mimo manželství 1974-2011

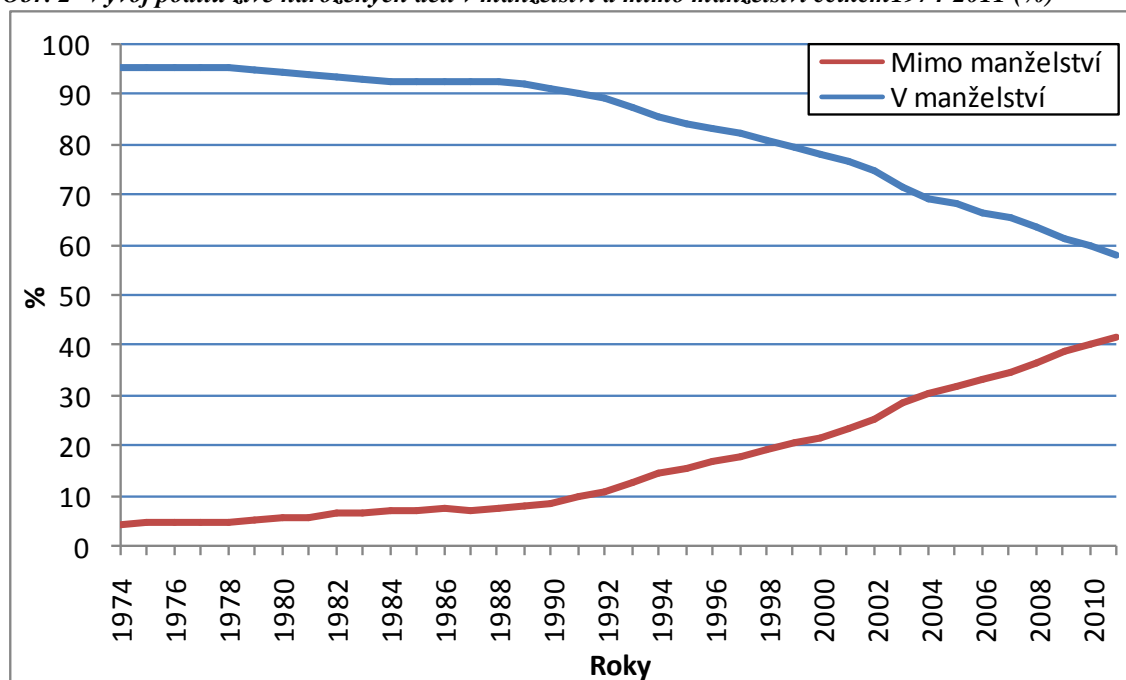
	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
V manželství	185778	183099	178968	173412	170502	163453	145161	135995	132702	128104
Mimo manželství	8437	8677	8410	8351	8399	8659	8640	8443	9036	9327
Celkem	194215	191776	187378	181763	178901	172112	153801	144438	141738	137431

	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993
V manželství	127023	125987	123464	121455	122653	118215	119397	116651	108697	105702
Mimo manželství	9918	9894	9892	9466	10014	10141	11167	12703	13008	15323
Celkem	136941	135881	133356	130921	132667	128356	130564	129354	121705	121025

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
V manželství	91072	81150	75158	74532	73326	71045	71118	69439	69327	66972
Mimo manželství	15507	14947	15288	16125	17209	18426	19792	21276	23459	26713
Celkem	106579	96097	90446	90657	90535	89471	90910	90715	92786	93685

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
V manželství	67825	69802	70572	75095	76113	72394	69989	63252
Mimo manželství	29839	32409	35259	39537	43457	45954	47164	45421
Celkem	97664	102211	105831	114632	119570	118348	117153	108673

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Obr. 2- Vývoj podílu živě narozených dětí v manželství a mimo manželství celkem 1974-2011 (%)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Předem než započne samotná analýza, je nutné zdůraznit, že v této kapitole o manželské a mimomanželské plodnosti jsou v rámci výpočtů aplikována data za děti živě narozené a jednotlivá daná pořadí (1 až 4+) jsou pořadí v manželství (celkem) tj. pořadí biologické, nikoli pouze pořadí v nynějším manželství (jak tomu je v kapitole č. 4).

Jak je patrné z tabulky č. 6, ve sledovaném období 1974-2011, absolutní počty živě narozených dětí v manželství celkem měly mírně klesající trend a to až do konce osmdesátých let a od počátku let devadesátých pak dochází k výraznějšímu poklesu. Propad v absolutních hodnotách mezi rokem 1974 a 2011 byl o 122 526 v manželství (celkem) živě narozených dětí. Naproti tomu, jde vývoj živě narozených dětí mimo manželství (celkem), kdy pozvolný růst od roku 1974 do konce osmdesátých let, je vystřídán strmějším vzestupem dětí živě narozených mimo manželství (celkem) od poloviny devadesátých let. Mezi roky 1974 a 2011 došlo ke zvýšení počtů dětí živě narozených mimo manželství (celkem) o 36 984 dětí.

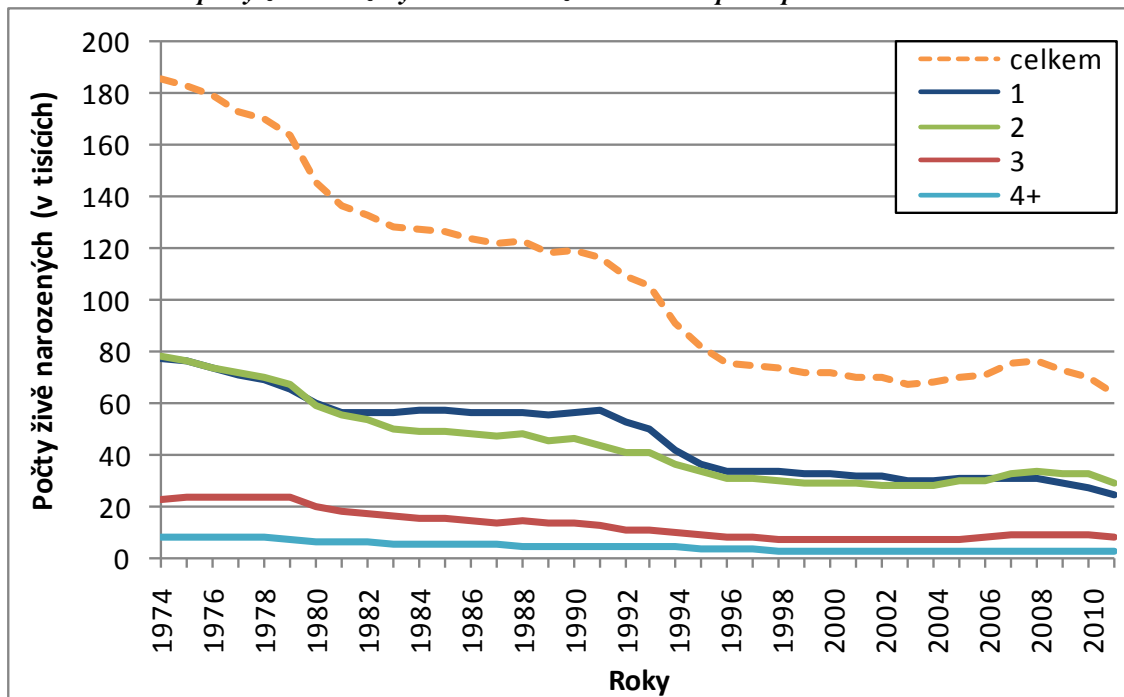
Graf vývoje podílů živě narozených dětí v manželství a mimo manželství celkem (biologické), (obr. 2) ukazuje strukturu, která má téměř symetricky protichůdný trend, kdy od roku 1974 do roku 2011 manželská plodnost klesá z 96 % na 58 % tj. rozdíl 38 procentních bodů. U mimomanželské plodnosti je od roku 1974 s hodnotou podílu 4 % vidět zvýšení na 42% v roce 2011 tj. stejný rozdíl o 38 procentních bodů.

Při pohledu na absolutní počty živě narozených dětí v manželství podle pořadí celkem v manželství (biologické), jak ukazuje obr. 3, je vidět celkový sestupný trend absolutních počtů ve sledovaném období 1974-2011. V rámci jednotlivých pořadí celkem v manželství (biologické) je vidět u všech daných pořadí pokles, který je ale nejvýraznější u živě narozených dětí v prvním a druhém pořadí. Počty živě narozených dětí v prvním a druhém pořadí, mají v absolutních počtech podobné hodnoty. Jejich vývoj v roce 1974 začíná na velmi blízkých

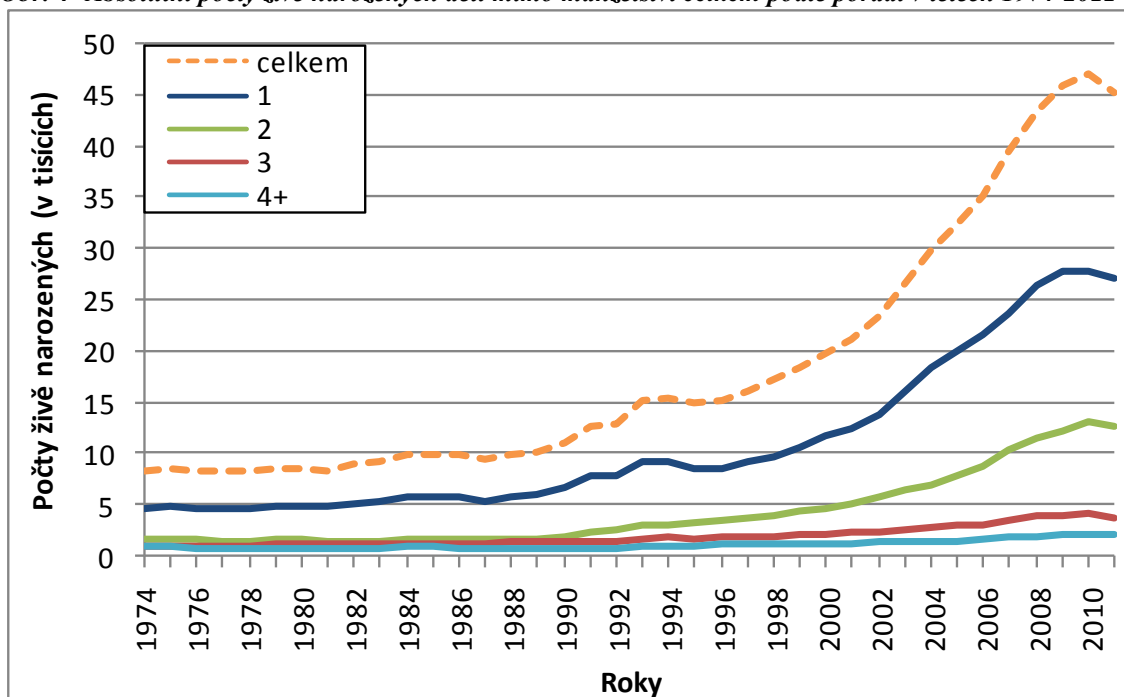
hodnotách v celkovém pohledu, tj. 76 842 dětí prvního pořadí a 78 535 dětí druhého pořadí. Během osmdesátých let začaly počty dětí prvního pořadí zpočátku mírně růst a později stagnovat, a dostaly se tak jejich počty nad počty dětí narozených v druhém pořadí, které stále klesaly. Tento stav trval až do roku 2005, kdy nastala změna situace a rodilo se, stejně jako na začátku sledovaného období, více živě narozených dětí druhého pořadí, než dětí prvního pořadí. Tento trend vydržel až do konce sledovaného období, kdy se v roce 2011 narodilo 23 937 dětí (živě) v prvním pořadí a 29 537 v pořadí druhém. Ostatní pořadí (3, 4+) dětí živě narozených v manželství (celkem) vykazují také klesající trend s plynulejším průběhem. Ke konci devadesátých let tento pokles začíná stagnovat, ale již na velmi nízkých počtech, které nepřevyšují hranici deseti tisíc narozených.

Absolutní počty živě narozených dětí mimo manželství (celkem) vykazují ve všech daných pořadí vzestupný trend, kde dominují narozené děti prvního pořadí (obr. 4). Počty živě narozených dětí prvního pořadí ve sledovaném období 1974-2011 vzrostl z hodnoty 4704 v roce 1974 na 27 052 dětí prvního pořadí v roce 2011. Počty živě narozených dětí druhého pořadí pak vzrostly z počtu 1679 v roce 1974 na 12 619 v roce 2011. Počty živě narozených dětí třetího a vyššího pořadí po celé sledované období mírně rostou, ale drží se pod hranici pěti tisíc narozených. Od roku 2010 je vidět mírné snížení počtu narozených, a to u všech pořadí, které v celkových počtech rozdíl let 2010 a 2011 dělá propad o 1743 dětí živě narozených v rámci všech pořadí celkem.

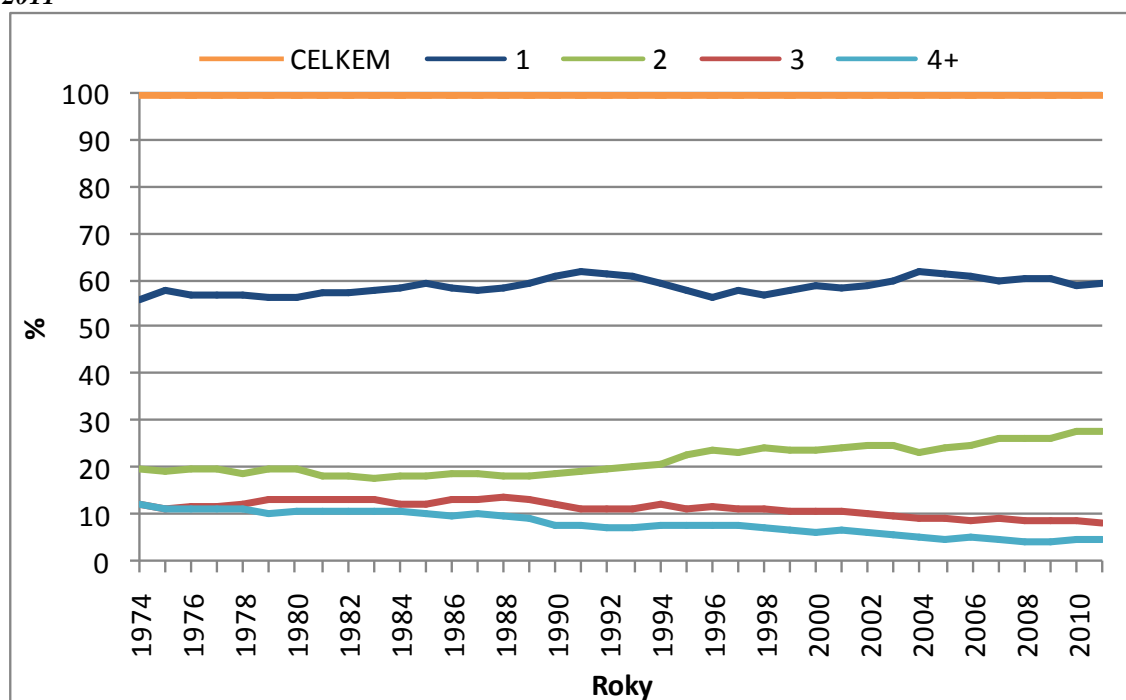
Obrázek č. 5s relativními podíly živě narozených dětí mimo manželství (celkem) podle pořadí, ukazuje vývoj struktury v rámci jednotlivých pořadí. Děti živě narozené v prvním pořadí se po celé sledované období 1974-2011, pohybují kolem hodnoty 60 % ze všech živě narozených mimo manželství (celkem). Podíl živě narozených v druhém pořadí mírně klesá do konce osmdesátých let a poté roste až k hodnotě 28 % v roce 2011. Ve třetím a čtvrtém a vyšším pořadí je vidět do konce osmdesátých let spíše stagnace, která je vystřídána mírným klesáním až do konce sledovaného období (2011) na hodnoty pod hranici 10 % u obou pořadí.

Obr. 3- Absolutní počty živě narozených dětí v manželství celkem podle pořadí v letech 1974-2011

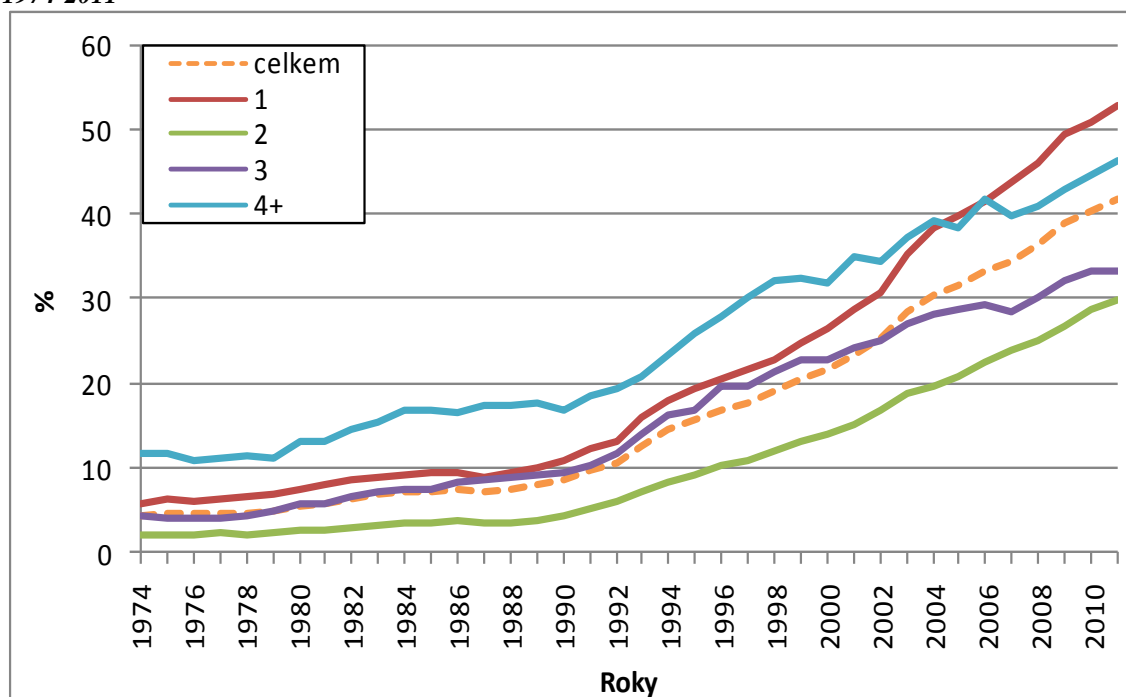
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Obr. 4- Absolutní počty živě narozených dětí mimo manželství celkem podle pořadí v letech 1974-2011

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Obr. 5- Relativní struktura živě narozených dětí mimo manželství celkem podle pořadí v letech 1974-2011

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Obr. 6- Trend podílu mimomanželsky živě narozených dětí v rámci daného pořadí celkem v letech 1974-2011

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní zpracování

Podíl dětí živě narozených mimo manželství (celkem) se v období let 1974-2011 dostal z hodnoty 4,3 % na hodnotu 41,8 % v roce 2011 (obr. 6). Největší váhu po celé sledované období má pořadí čtvrté a vyšší v rozmezí hodnot 11,8 % v roce 1974 až 46,5 % v roce 2011 a také pořadí první, které od roku 2005 pořadí čtvrté a vyšší předstihlo a zastavilo se až na hodnotě podílu 51,3 %.

Pořadí první je důležité, protože se v něm rodí nejvíce dětí ze všech a tvoří tak podstatnou část celkového procenta mimomanželské plodnosti. (Populační vývoj České republiky 2007, 2008, s. 46)

Nižší váhu pak mají děti živě narozené mimo manželství (celkem) ve třetím pořadí a nejnižší podíl pak mají děti, které se narodily ve druhém pořadí, které se pohybují v rozmezí hodnot 2,1 % (1974) až 29,9 % (2011).

3.3 Dekompozice změny podílu živě narozených dětí mimo manželství v letech 1987 a 2011 v České republice

Vývoj počtu dětí živě narozených v manželství a mimo manželství v České republice zaznamenal zejména v druhé polovině osmdesátých let a v období po roce 1989 výraznou změnu. Zatímco před rokem 1989 nebylo rození dětí mimo manželství příliš společensky akceptováno, v letech dnešních je rození dětí mimo manželské svazky běžnou a společností kriticky neodsuzovanou událostí. (Rychtaříková, 2013, s. 4)

V této práci je cílem v rámci aplikované dekompozice, postihnout v obou letech 1987 a 2011 rozdílnost v populacích dětí živě narozených mimo manželství, které zde tvoří základní soubory.

Cílem metody dekompozice je rozklad podílu dětí živě narozených mimo manželství, mezi čtyři hlavní vymezené faktory, tj. intenzita manželské plodnosti, intenzita mimomanželské plodnosti, struktura žen podle rodinného stavu a věkové složení žen v reprodukčním období (15-49 let), kdy se předpokládá, že tyto faktory studovaný jev nejvíce ovlivňují. (Rychtaříková, 2013, s. 10)

Pomocí dekompoziční metody změny podílu živě narozených dětí mimo manželství, se dá tedy říci, jak ovlivnila, mezi analyzovanými roky 1987 a 2011, změna struktury žen podle rodinného stavu a věku v reprodukčním období, změnu podílu živě narozených dětí mimo manželství a také, jak souvisela změna intenzit manželské a mimomanželské plodnosti s růstem podílu živě narozených dětí, které se rodily neprovdaným matkám. (Populační vývoj České republiky 2001-2006, 2007, s. 87)

3.3.1 Data a metody výpočtu dekompozice

Data potřebná pro dekompozici uvedenou v této práci jsou použita z běžné evidence dostupné z databází ČSÚ v publikacích Pohyby obyvatelstva 1986-1987 a 2010-2011. Výpočet středních stavů vdaných a nevdaných žen, tj. k 1.7. daného roku, byl vypočítán aritmetickým

průměrem koncových stavů (k 31.12.) daných let 1986 a 1987 pro rok 1987 resp. 2010 a 2011 pro rok 2011.

Metodou výpočtu dekompozice změny podílu dětí narozených mimo manželství (Rychtaříková, 2013, s. 24-25) mezi rokem 1987 a 2011 na 4 faktory, pomocí metod standardizace a změnami daných faktorů ve studovaných letech 1987 a 2011 se počítají efekty změny věkové struktury, rodinného stavu, intenzity manželské a mimomanželské plodnosti. Vzájemné působení je pak připočteno k odpovídajícím efektům. Výpočet se skládá z několika kroků: (Rychtaříková, 2013, s. 24-25)

Podíl narozených mimo manželství lze zapsat:

$$\frac{N^{nem}}{(N^{nem} + N^{man})} = \frac{\sum \frac{P_x}{P} * \frac{P_x^{nevda\acute{n}\acute{e}}}{P_x} * \frac{N_x^{nevda\acute{n}\acute{e}}}{P_x^{nevda\acute{n}\acute{e}}}}{\sum \frac{P_x}{P} * \frac{P_x^{nevda\acute{n}\acute{e}}}{P_x} * \frac{N_x^{nem}}{P_x^{nevda\acute{n}\acute{e}}} + \sum \frac{P_x}{P} * \frac{P_x^{vda\acute{n}\acute{e}}}{P_x} * \frac{N_x^{man}}{P_x^{vda\acute{n}\acute{e}}}}$$

kde P je celkový počet žen v reprodukčním období (15-49 let), P_x je počet žen celkem ve věku x (věkové skupiny 15-19, 20-24,..., 45-49), $P_x^{vda\acute{n}\acute{e}}$ je počet vdaných žen ve věku x k 1.7. daného roku, $P_x^{nevda\acute{n}\acute{e}}$ je počet nevdaných žen ve věku x k 1.7. daného roku, N_x^{man} je počet živě narozených dětí, které se narodily v manželství (celkem) ženám ve věku x , N_x^{nem} je počet živě narozených dětí, které se narodily mimo manželství (celkem) ženám (ovdovělým, rozvedeným a svobodným) ve věku x .

Jednotlivé efekty se počítají rozdílem dvou členů, které v této práci jsou označeny jako r (1987) a R (2011). Každý z těchto dvou členů je definován součtem dalších 8 vážených členů, které pro zjednodušení jsou označeny: $a, b, c, d, e, f, g, h; A, B, C, D, E, F, G, H$. Hodnoty 14 členů jsou standardizované podíly dětí živě narozených mimo manželství (celkem), kde se postupně kombinují vstupující proměnné z obou studovaných kalendářních let (viz. níže uvedený příklad), dva zbývající členy jsou reálné hodnoty podílu dětí živě narozených mimo manželství (celkem) z roku 1987 a 2011.

Příklad pro výpočet r (1987) a efekt věkové struktury:

Aby se nemusel opakovat výše uvedený vzorec je zavedeno další zjednodušení:

$$\frac{P_{x,1987}}{P_{1987}} = P_{1987}$$

$$\frac{P_x^{nevda\acute{n}\acute{e},2011}}{P_{x,2011}} = P_{n2011}$$

$$\frac{P_x^{vda\acute{n}\acute{e},2011}}{P_{x,2011}} = P_{v2011}$$

$$\frac{N_x^{nem,2011}}{P_x^{nevda n e,2011}} = fn2011$$

$$\frac{N_x^{man,2011}}{P_x^{vdane,2011}} = fm2011$$

Pro další výpočty jsou uvedeny pouze odpovídající kombinace proměnných, které se dosazují do výše uvedeného vzorce podílu dětí, které se narodily mimo manželství (celkem):

$a = P1987 * Pn1987 * Pv1987 * fn1987 * fm1987$, tj. podíl dětí narozených mimo manželství v roce 1987

$b = P1987 * Pn2011 * Pv2011 * fn2011 * fm2011$

$c = P1987 * Pn2011 * Pv2011 * fn2011 * fm1987$

$d = P1987 * Pn2011 * Pv2011 * fn1987 * fm2011$

$e = P1987 * Pn1987 * Pv1987 * fn2011 * fm2011$

$f = P1987 * Pn1987 * Pv1987 * fn1987 * fm2011$

$g = P1987 * Pn1987 * Pv1987 * fn2011 * fm1987$

$h = P1987 * Pn2011 * Pv2011 * fn1987 * fm1987$

$A = P2011 * Pn2011 * Pv2011 * fn2011 * fm2011$, tj. podíl dětí narozených mimo manželství v roce 2011

$B = P2011 * Pn1987 * Pv1987 * fn1987 * fm1987$

$C = P2011 * Pn1987 * Pv1987 * fn1987 * fm2011$

$D = P2011 * Pn1987 * Pv1987 * fn2011 * fm1987$

$E = P2011 * Pn2011 * Pv2011 * fn1987 * fm1987$

$F = P2011 * Pn2011 * Pv2011 * fn2011 * fm1987$

$G = P2011 * Pn2011 * Pv2011 * fn1987 * fm2011$

$H = P2011 * Pn1987 * Pv1987 * fn2011 * fm2011$

Efekt změny věkové struktury:

$$\frac{A + B}{4} + \frac{C + D + E + F + G + H}{12} - \frac{a + b}{4} - \frac{c + d + e + f + g + h}{12}$$

Efekt změny rodinného stavu:

$$\frac{A + h}{4} + \frac{E + F + G + b + c + d}{12} - \frac{a + H}{4} - \frac{e + f + g + B + C + D}{12}$$

Efekt změny mimomanželské plodnosti:

$$\frac{A + g}{4} + \frac{D + F + H + b + c + e}{12} - \frac{a + G}{4} - \frac{d + f + h + B + C + E}{12}$$

Efekt změny manželské plodnosti:

$$\frac{A + f}{4} + \frac{C + G + H + b + d + e}{12} - \frac{a + F}{4} - \frac{c + g + h + B + D + E}{12}$$

3.3.2 Výsledky dekompozice

Tab. 7- Dekompozice změny podílu živě narozených dětí mimo manželství na čtyři dané faktory mezi roky 1987 a 2011 v České republice

Procento živě narozených dětí mimo manželství z živě narozených dětí vdaným a nevdaným ženám		
1987	2011	rozdíl 2011-1987
7,22	41,79	34,57
Dekompozice změny mezi rokem 1987 a 2011 na 4 faktory		
Změna věkové struktury žen celkem (zahrnuje vdané a nevdané ženy)	-0,61	
Změna struktury rodinného stavu vdaných a nevdaných žen	34,04	
Změna intenzity mimomanželské plodnosti	10,35	
Změna intenzity manželské plodnosti	-9,21	
Celkem	34,57	

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1987 a 2011, ČSÚ, vlastní výpočet

Poznámka: Nevdané ženy je skupina složená z žen rozvedených, ovdovělých a svobodných celkem

Pro analýzu byla použita data o živě narozených dětech, které se narodily v manželství a mimo manželství.

Od roku 1987 se počet živě narozených dětí mimo manželství zvýšil z počtu 9466 (tab. 6) na 45 421 (tab. 6) v roce 2011, což je nárůst o 35 955 dětí, které se narodily nevdaným matkám. Ve stejném časovém období počet živě narozených dětí, které se narodily v manželství, klesl z počtu 121 455 (tab. 6) v roce 1987 na 63 252 (tab. 6) v roce 2011, tj. pokles o 58 203 živě narozených dětí v manželských svazcích.

Jak je vidět z tabulky č. 7, hodnota podílu živě narozených dětí mimo manželství (celkem) z živě narozených dětí celkem (vdané+nevdané ženy) v roce 1987 byla jen 7,2 % a do roku

2011 vzrostla hodnota na 41,8 % dětí živě narozených mimo manželství, což je nárůst mezi danými lety o 34,6 procentních bodů.

Dekompozice hodnoty této výrazné změny podílu živě narozených mimo manželství, mezi lety 1987 a 2011 na výše uvedené čtyři faktory, do jisté míry vysvětluje, jak moc každý z těchto faktorů ovlivňoval analyzovaný růst počtu dětí živě narozených mimo manželský svazek.

Jak je vidět z tabulky č. 7, první faktor, zastupující změnu ve věkové struktuře vdaných a nevdaných žen působící na zvýšení podílu dětí narozených mimo manželství (celkem), se projevil s hodnotou -0,61 jako faktor, který působil nepatrně proti zvyšování podílu dětí narozených mimo manželství. Druhý faktor, změny struktury rodinného stavu ve struktuře vdaných a nevdaných žen s hodnotou 34,04, se silně a nejvýrazněji ze všech studovaných faktorů podílí na změně podílu živě narozených dětí narozených mimo manželství (celkem) tj. změna struktury rodinného stavu obyvatelstva je důležitým faktorem pro růst podílu živě narozených dětí nevdaným matkám (mimo manželství). Faktor změny intenzity mimo manželské plodnosti (nevdaných žen) se podílel s kladnou hodnotou 10,35 a výrazněji tedy přispíval k růstu podílu živě narozených mimo manželství. Poslední čtvrtý faktor, změny intenzity manželské plodnosti (vdaných žen), má zápornou hodnotu -9,21, která vypovídá o tom, že tento faktor nezanedbatelně působí proti vzestupu podílu mimomanželské plodnosti.

3.4 Úhrnná a konečná manželská plodnost

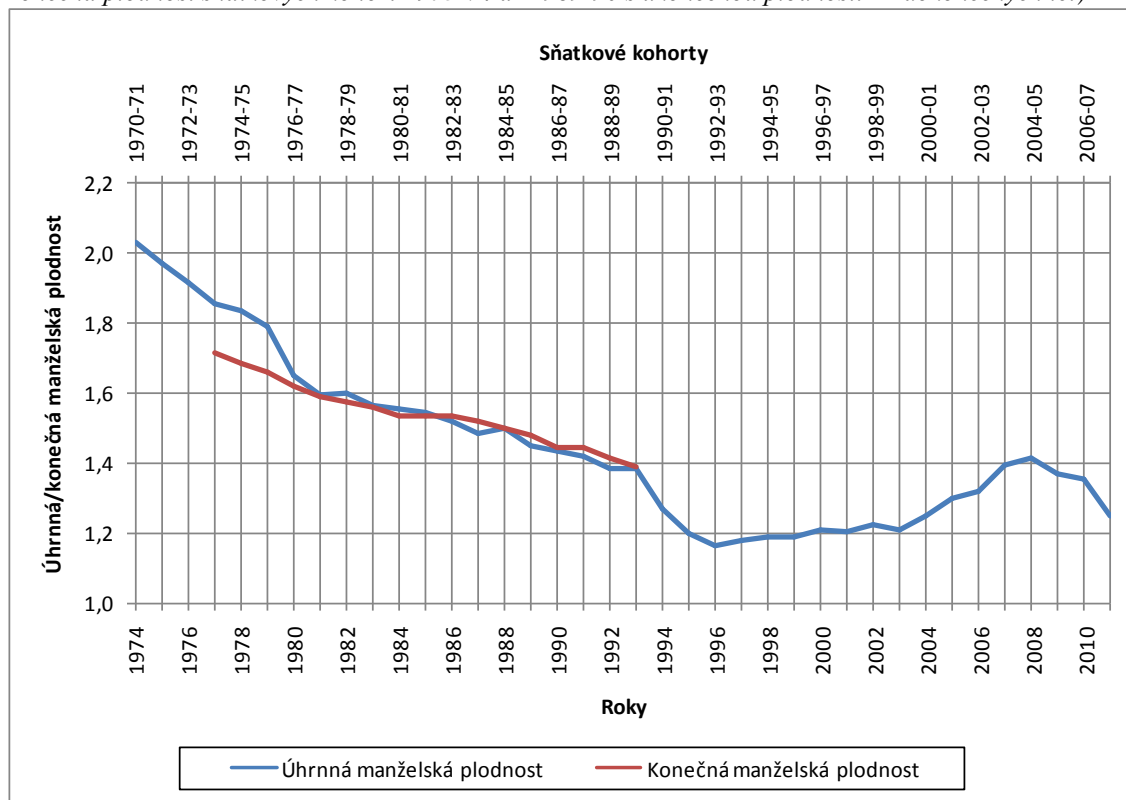
Úhrnná manželská plodnost je v této práci použita jako souhrnný ukazatel průměrného počtu všech dětí, tj. narozených (živě i mrtvě) v nynějším manželství jedné ženě v daném kalendářním roce.

Ukazatel úhrnné manželské plodnosti obecně více reaguje na změny ve společnosti a to jak kladně (např. propopulační opatření v 70. letech, manželské půjčky aj.), tak i záporně (zhoršení životní úrovně, nedostupnost bytů aj.) (Pavlík, Rychtaříková, Šubrtová, 1986, s. 298)

Do úhrnné manželské plodnosti v daném kalendářním roce zasahuje průřez různých sňatkových kohort s plodností realizovanou již v předešlém čase a to v jednotlivě odlišných společenských a pro reprodukci vhodných podmínkách. (Kantorová, 1998, s. 22)

Konečná manželská plodnost je v této práci použita jako souhrnný ukazatel průměrného počtu všech dětí (živě i mrtvě) narozených v nynějším manželství ve sledovaných sňatkových kohortách. Konečná manželská plodnost je jako ukazatel obecně méně náchylný k větším výkyvům hodnot ve srovnání s ukazatelem úhrnné plodnosti. Konečná manželská plodnost je analyzována pouze ve sňatkových kohortách, které mají již ukončenou plodnost, jsou tedy již po uplynutí dokončených 21 let od sňatku. Níže popsany transversální a longitudinální graf se moc neliší, protože posun v grafu je o málo let (3), a také protože manželská plodnost není tak rozkolísaná jako například ukazatel úhrnné plodnosti, který je založený na věku.

Obr. 7- Úhrnná a konečná plodnost v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Graf konečné plodnosti je posunut o 3 roky tj. o průměr z hodnot průměrné doby do narození dítěte (celkem) v rámci sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti (21 dokončených let), dle tabulky č. 9

Úhrnná manželská plodnost ve sledovaném období 1974-2011 byla na svém vrcholu v roce 1974 s hodnotou nepatrně převyšující dvě děti narozené v nynějším manželství. S výrazným klesajícím trendem do roku 1996, kdy se úhrnná plodnost dostala až na hodnotu 1,2 dítěte v nynějším manželství celkem, poté je zaznamenán mírný růst do roku 2008 (1,4) s opětovným poklesem až k velmi nízké hodnotě 1,2 dětí narozených v nynějším manželství jedné ženě (obr. 7).

Konečná manželská plodnost sňatkových kohort s ukončenou plodností tj. sňatkové kohorty 1973-74 až 1989-90 má plynule klesající trend s maximální hodnotou 1,7 dítěte v manželství ve sňatkové kohortě 1973-74 a minimem v kohortě 1989-90 s hodnotou pod 1,4 dítěte v nynějším manželství. V rámci posunu grafu konečné plodnosti o průměrnou dobu tří let do narození dětí celkem (živě i mrtvě narozených) v nynějším manželství v daných sňatkových kohortách, je vidět, že hodnoty konečné manželské plodnosti, se počínaje rokem 1986 resp. sňatkovou kohortou 1982-83 dostávají mírně nad hodnoty úhrnné manželské plodnosti (obr. 7).

4 Trendy manželské plodnosti podle pořadí a doby uplynulé od sňatku

Vývoj demografického chování v rámci manželských svazků spojených s následným počtem dětí a založením rodiny, je zde analyzován dle dětí narozených celkem (tj. živě i mrtvě) a to vždy v nynějším manželství v rámci daného pořadí dětí (1 až 4+), která jsou analyzována podle doby uplynulé od sňatku manželů do narození dítěte a to v analyzovaném období let 1974-2011.

4.1 Předmanželské koncepce

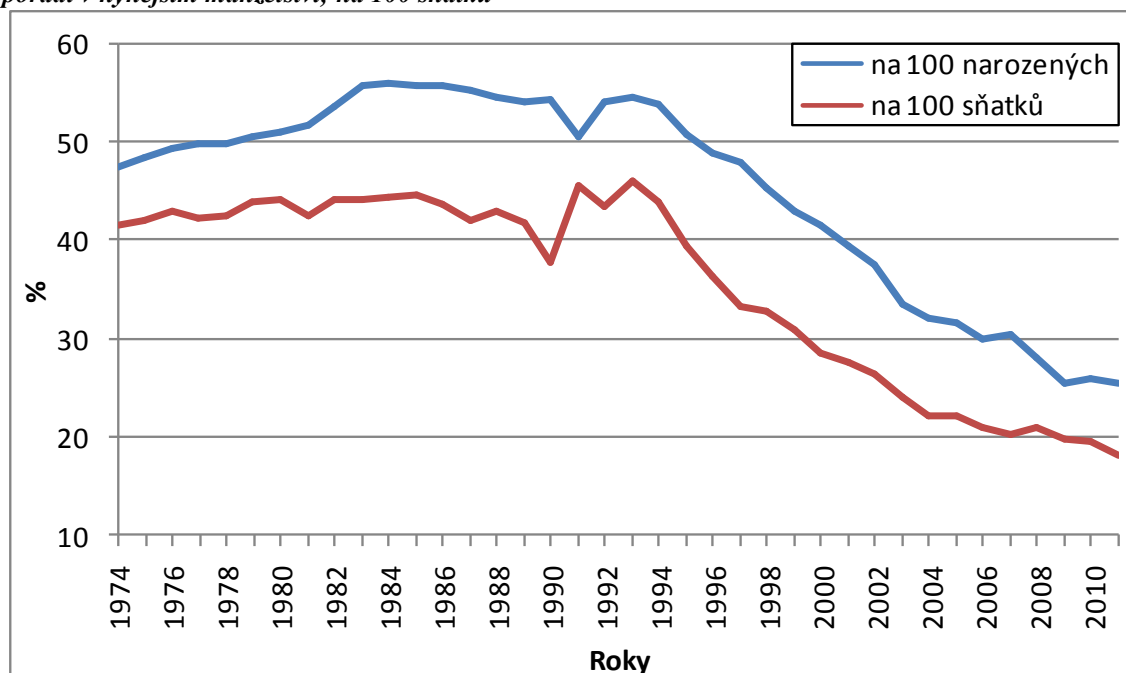
Předmanželské koncepce se týkají v této práci dětí (živě i mrtvě) narozených v prvním pořadí, které byly počaty ještě před sňatkem, ale narodily se až po sňatku rodičů, a to v době do 8 měsíců od uzavření manželství (nynějšího). Jedná se tedy o blíže analyzovanou specifickou skupinu dětí narozených v prvním pořadí v dokončené době trvání manželství 0-7 měsíců. Frekvence předmanželských koncepcí se ve sledovaném období 1974-2011 výrazně měnila a její vývoj byl ovlivňován více faktory. Do osmdesátých let se na vysoké frekvenci podílela omezená dostupnost antikoncepce a s tím spojené neplánované početí v partnerských svazcích (zejména u mladších žen). (Populační vývoj České republiky 1990-2002, 2002, s. 46)

Nevlídne nakloněné společenské mínění na úkor svobodných matek, do jisté míry nutilo daný pár v případě předmanželského početí, k urychlenému sňatku ještě před porodem počatého dítěte. V době do konce osmdesátých let byl pro společnost přijatelnější okolnostmi vynucený sňatek, než komplikované dostupné a společensky problematické umělé přerušení těhotenství, nebo případné svobodné mateřství a soužití v nesezdaném svazku. V české společnosti tak až do konce osmdesátých let byla frekvence předmanželských koncepcí na vysoké úrovni. V devadesátých letech v nově nastolených společenských podmínkách, které dávaly možnost k rozvoji větších osobních svobod, kdy se samy páry začínají svobodně rozhodovat, jak v případě početí s daným stavem naloží. I tento společenský posun tedy mohl vést k poklesu předmanželských koncepcí zaznamenaný v devadesátých letech. Rozšíření hormonální antikoncepce, a také obrat k lepší situaci v liberální české společnosti od počátku devadesátých let, se mohl podílet na tom, že páry v očekávání narození potomka již se svatbou pod tlakem okolí nespíchají a mnohdy zůstávají žít v nesezdaném soužití, a to i s více potomky, několik let, nebo trvale. Výrazný pokles předmanželských koncepcí od devadesátých let až do konce sledovaného období je tedy zapříčiněn především odklonem párů, od časného početí potomka, kdy následoval brzký sňatek, který byl urychleně naplánován ještě před samotným porodem tak,

aby se dítě narodilo již jako legitimní v manželství (nynějším). Naproti tomu s poklesem počtu předmanželských koncepcí dochází k nárůstu podílu dětí narozených mimo manželství. (Hamplová, 2007, s. 22)

Na následujícím obrázku č. 8 jsou pro srovnání prezentovány podíly předmanželských koncepcí, které udávají podíly narozených v prvním pořadí v nyníjším manželství, do 0-7 dokončených měsíců po sňatku. Tyto údaje jsou vztaženy k celkovému počtu narozených v prvním pořadí v nyníjším manželství a jsou dostupné na stránkách ČSÚ. V druhém případě se jedná o podíly narozených stejného pořadí a stejného trvání dokončeného času, ale tentokrát vztažené k počtu sňatků daného kalendářního roku.

Obr. 8- Předmanželské koncepce v České republice v letech 1974-2011, na 100 narozených prvního pořadí v nyníjším manželství; na 100 sňatků

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Z obrázku č. 8 je patrné, že výpočty předmanželských koncepcí vztažených ve jmenovateli k počtu sňatků daného kalendářního roku, kopírují trend předmanželských koncepcí vztažených k počtům dětí narozených celkem (živě i mrtvě) prvního pořadí v nyníjším manželství. Podíly dětí (živě i mrtvě) narozených v prvním pořadí vztažené na 100 sňatků jsou v celém sledovaném období nižší. Lze to vysvětlit skutečností, že sňatky uzavírají také osoby, které již děti neplánují

V roce 1974 bylo počato před uzavřením manželství 48 % dětí (na 100 dětí prvního pořadí) a 42 % dětí (na 100 sňatků) daného kalendářního roku. V této době nebylo početí dítěte před sňatkem ničím neobvyklým. Mladí lidé vstupovali často a ve velmi nízkém věku do manželství a založení rodiny následovalo v krátké době po uzavření sňatku. Od roku 1974 je patrný pozvolný růst předmanželských koncepcí, který se během let osmdesátých zastavuje na vysoké úrovni, kdy je maximum za celé sledované období v roce 1983, kdy bylo počato před uzavřením manželství 56 % dětí (na 100 dětí prvního pořadí). Ve stejném roce bylo v přepočtu počato před

uzavřením manželství 44 % dětí (na 100 sňatků). V letech osmdesátých byly předmanželské koncepce dle pozorovaných hodnot běžnou součástí reprodukčního chování.

Výrazný pokles předmanželských koncepcí je patrný již od poloviny devadesátých let a trvá až do konce sledovaného období. Náhlý pokles ukazatele předmanželských koncepcí na 100 sňatků v roce 1990 souvisí s nárůstem hodnoty jmenovatele, následkem legislativní úpravy, týkající se zrušení státní garance novomanželských půjček od ledna 1991, což výrazně zvedlo počet sňatků uskutečněných v roce 1990. (Populační vývoj České republiky 1990-2002, 2002, s. 23-24)

V roce 2011 bylo počato před uzavřením manželství 26 % dětí prvního pořadí (ze 100 dětí prvního pořadí) v nynějším manželství a pouze 18 % dětí prvního pořadí (na 100 sňatků). Ve srovnání s rokem 1974 je to tedy propad o 22 procentních bodů u dětí prvního pořadí ze 100 dětí prvního pořadí a dokonce o 24 procentních bodů dětí prvního pořadí při výpočtech na 100 sňatků. Tato změna v reprodukčním chování, která může být spojena hlavně s nově nastolenými politickými, ekonomickými a společenskými podmínkami, které vznikají po roce 1989, dává možnost mladým lidem k větší svobodě a rozhledu v rozhodování o vyhovující formě preferovaných rodinných či partnerských svazků, ale také k větší zodpovědnosti v nově nastolených společenských podmínkách, které vedly jednotlivce k větší míře osobní zodpovědnosti za své jednání.

4.2 Manželská plodnost prvního pořadí

Specifickou skupinou dětí narozených v prvním pořadí v nynějším manželství byly výše uvedené předmanželské koncepce, které se v širším pohledu počítají k dětem narozeným v prvním pořadí do nulté dokončené délky trvání manželství tj. v prvním roce manželství.

Pro zjednodušení a větší srozumitelnost v popisu grafů, bude popisována plodnost v manželství trvajícím 0 dokončených let jako plodnosti v prvním roce manželství a analogicky i v dalších letech trvání manželství, tj. vždy posun o jeden rok.

Pokud se jedná o míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství, tak nejvyšší počet dětí (živě i mrtvě), se ve sledovaném období 1974-2011 rodí až do počátku devadesátých let právě v prvním roce manželství, kde předmanželské koncepce tvořily podstatnou část této plodnosti.

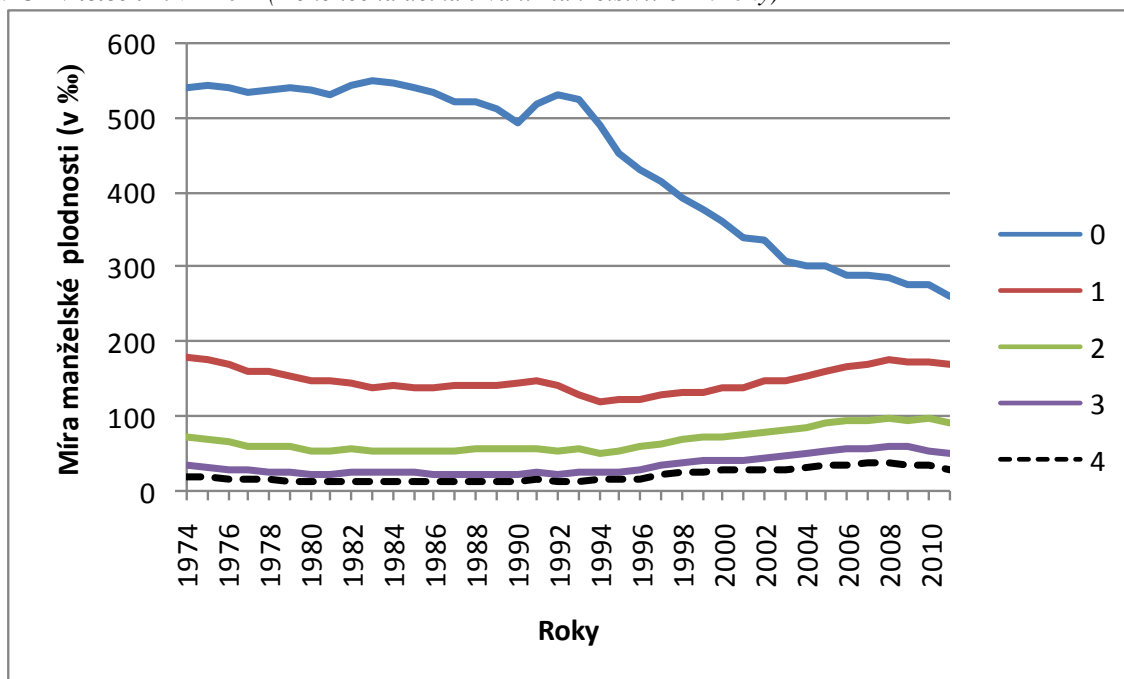
Jak je patrné z obrázků 9, 10, a 11, manželská plodnost prvního pořadí v nynějším manželství ve sledovaném období 1974-2011 zaznamenala podle doby uplynulé od sňatku rodičů v transverzálním pohledu výrazné změny v úrovni a to zejména v prvním roce manželství. Od počátku sledovaného období až do první poloviny let devadesátých je zřejmá výrazná převaha kratšího časového intervalu mezi sňatkem a narozením dítěte prvního pořadí v nynějším manželství (tab. 8). To dokumentuje v té době obvyklé reprodukční chování mladých lidí, kdy časté sňatky v nízkém věku partnerů byly zcela běžnou součástí života a u velkého podílu manželství následovalo narození dětí brzy po sňatku. Úroveň manželské plodnosti prvního pořadí podle doby uplynulé od sňatku v dalších letech trvání nynějšího

manželství je do počátku devadesátých let výrazně nižší, než míra v prvním roce manželství. Míry manželské plodnosti prvního pořadí do 16-ti let trvání nynějšího manželství mají až do počátku devadesátých let mírně sestupný trend. Výrazná změna tedy přichází v polovině let devadesátých, kdy míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství v prvním roce trvání manželství zaznamenají znatelný pokles a klesnou z 527 ‰ v roce 1993, na 261 ‰ v roce 2011 tj. za 19 let propad o více jak 50 procentních bodů. Pro českou společnost zlomový rok 1989, se tedy mohl později odrazit v tomto trendu plodnosti a to především díky nově nastoleným životním podmínkám s následnými změnami v reprodukčním chování mladé generace včetně širší dostupnosti hormonální antikoncepce.

V dalších letech trvání manželství je od poloviny devadesátých let patrný mírný růst, který naznačuje trend prodlužování doby uplynulé od sňatku a narození dítěte prvního pořadí. V závěru sledovaného období tj. od roku 2008, je vidět u dětí narozených (živě i mrtvě) v prvním pořadí v dalších letech, tj. v délce 2- 9 dokončených let manželství, stagnace a opět pozvolný pokles.

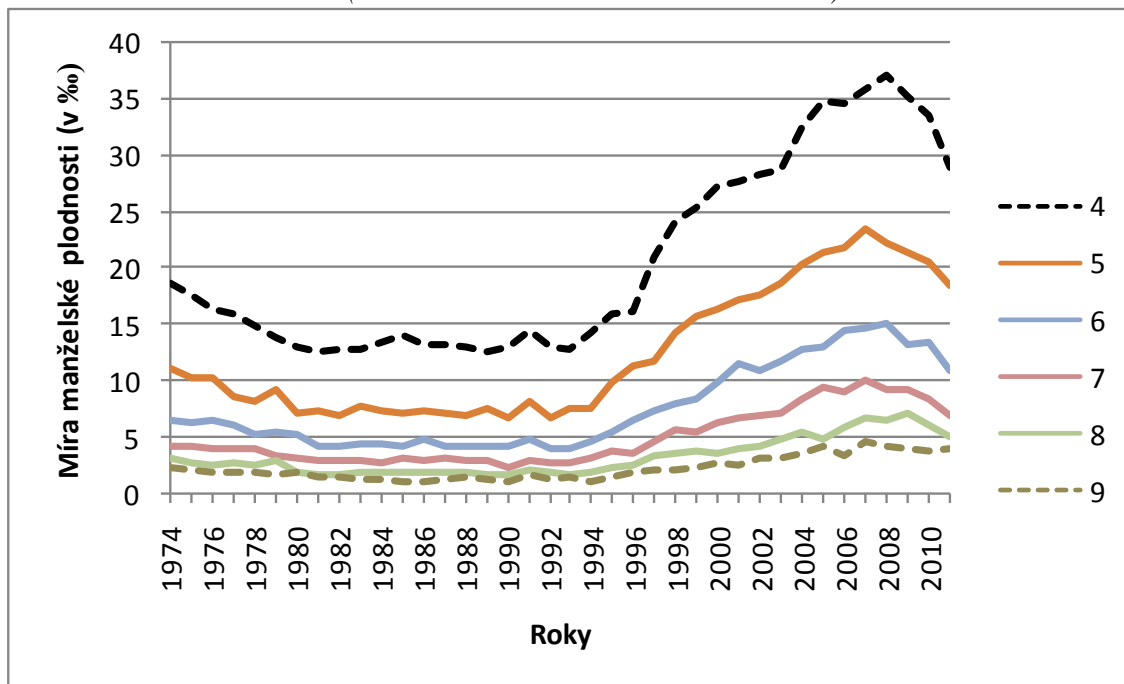
Z kumulovaných měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství (obr. 12) je jasné patrné, že celkový trend poklesu plodnosti ve všech letech trvání manželství má shodný charakter. Pokles měr plodností v druhém roce trvání manželství a dalších letech trvání je mírně vyrovnáván plodností v prvním roce trvání manželství až do počátku devadesátých let. Po výkyvu zaznamenaném v roce 1990, který mohl být následkem legislativních změn spojených se zvýšením počtu sňatků, pokračuje až do roku 2002 pokles měr plodnosti prvního pořadí. V období let 2003-2008 je stále trvajícím pokles plodnosti v prvním roce manželství kompenzován růstem plodnosti v dalších letech trvání nynějšího manželství. Na konci sledovaného období je vidět znovu pokles měr manželských plodností prvního pořadí ve všech letech uplynulých od sňatku v délce 0- 9 dokončených let trvání manželství, tj. do 10. roku manželství. Úhrnná hodnota měr manželské plodnosti dětí, které se narodily v nynějším manželství jako první, ve sledovaném období klesla z 883 ‰ v roce 1974, na 658 ‰ v roce 2011.

Obr. 9- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

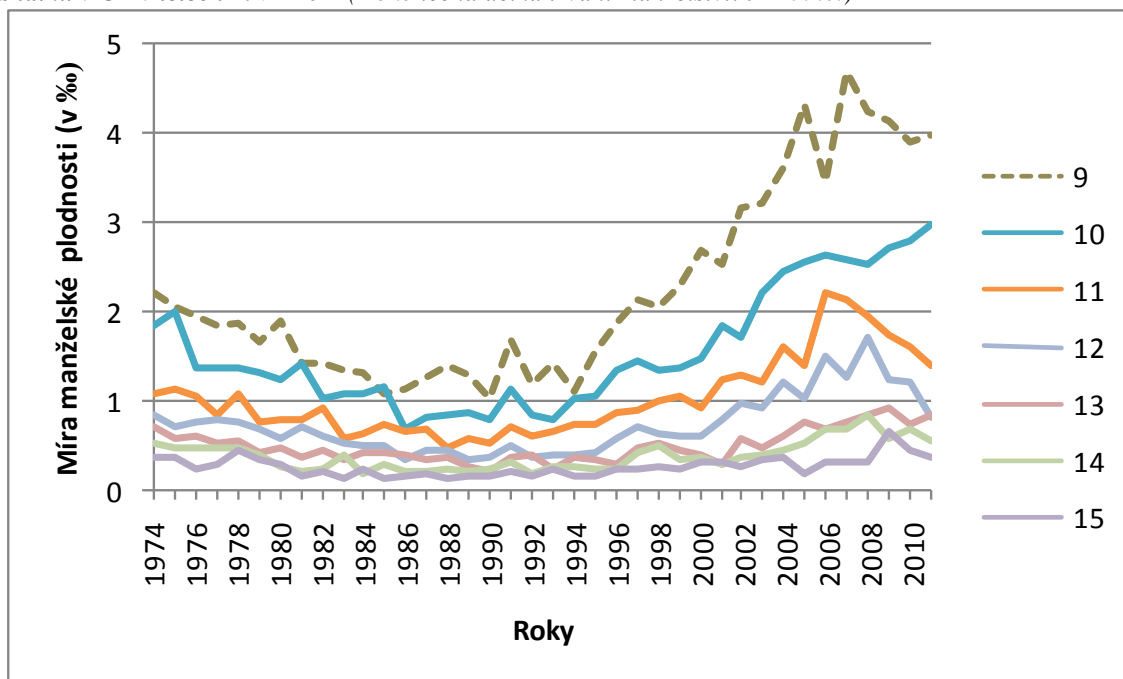
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 10- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

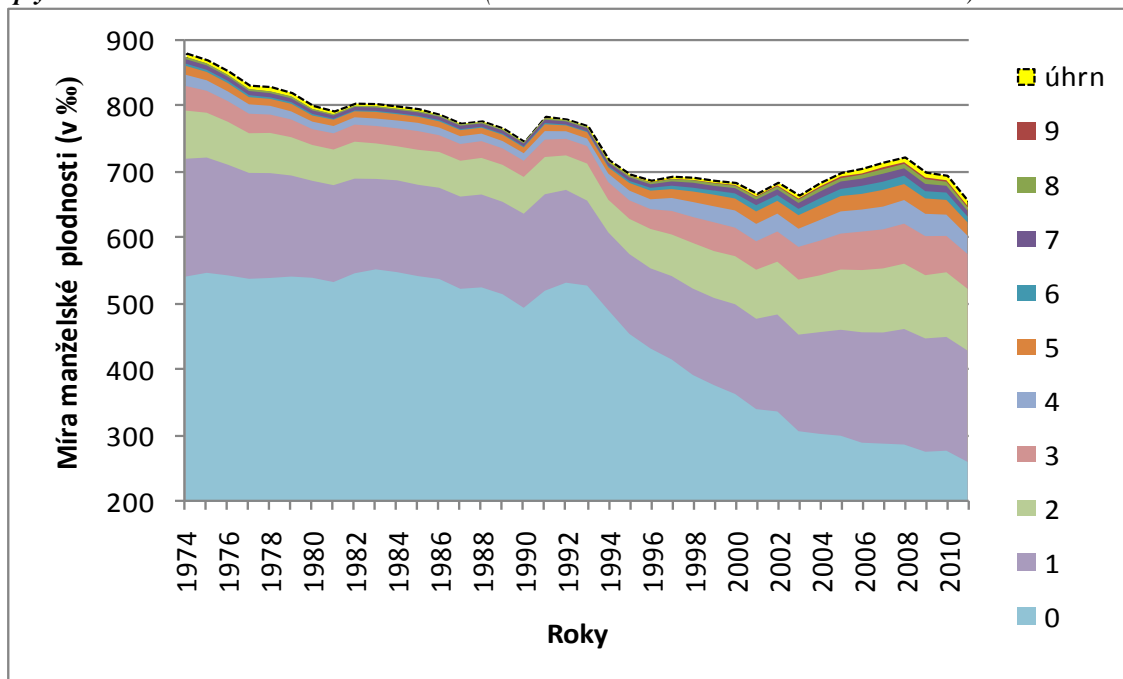
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 11- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 12- Kumulované míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

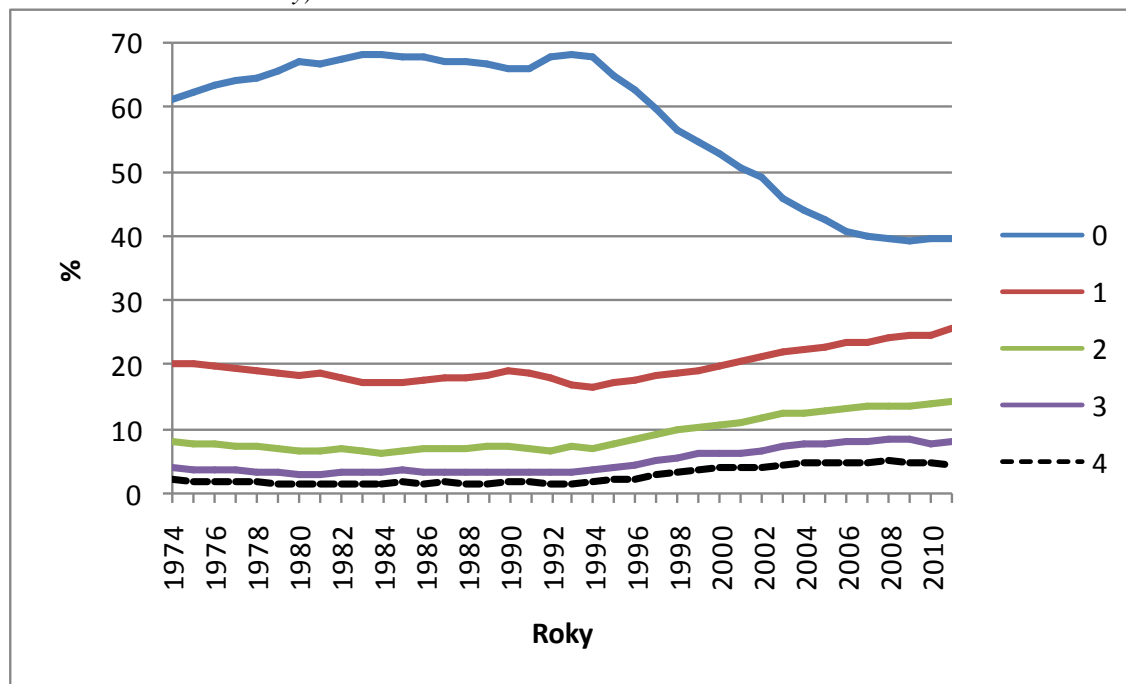

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

V období 1974-2011 došlo také k výrazným změnám struktury manželské plodnosti prvního pořadí podle doby uplynulé od sňatku rodičů v transverzálním pohledu. Z obrázku č. 13 vyplývá, že podíl měr manželské plodnosti dětí prvního pořadí v nynějším manželství v prvním roce manželství je do počátku devadesátých let na vysokých hodnotách, které se drží v rozmezí od 61 % v roce 1974 až k 68 % v roce 1994. Od poloviny let devadesátých pak podíl měr manželské plodnosti celkem strmě klesá a od roku 2006 pozvolna stagnuje na hodnotách okolo 40 %. Pokles od roku 1974 do roku 2011 je více než 28 procentních bodů. Trend podílů měr manželské plodnosti v dalších letech je mírně klesající do poloviny devadesátých let, kdy v druhém roce manželství je pokles z 20 % v roce 1974 na 16 % v roce 1994 a v třetím roce manželství se jedná již o menší hodnoty podílů, kdy v roce 1974 je pokles z 8 % na 7 % v roce 1994. V dalších letech manželství v období do poloviny devadesátých let se jedná již o velmi malé hodnoty, ale mírně klesající trend v tomto období je patrný až do desátého roku trvání manželství. Od poloviny devadesátých let je v dalších letech trvání manželství počínaje rokem druhým zaznamenán růst, a to nejvýraznější ve druhém a třetím roce manželství. Ve druhém roce manželství stoupl podíl měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství od roku 1994 do roku 2011 o 9 procentních bodů a v roce třetím pak ve stejném období o 7 procentních bodů.

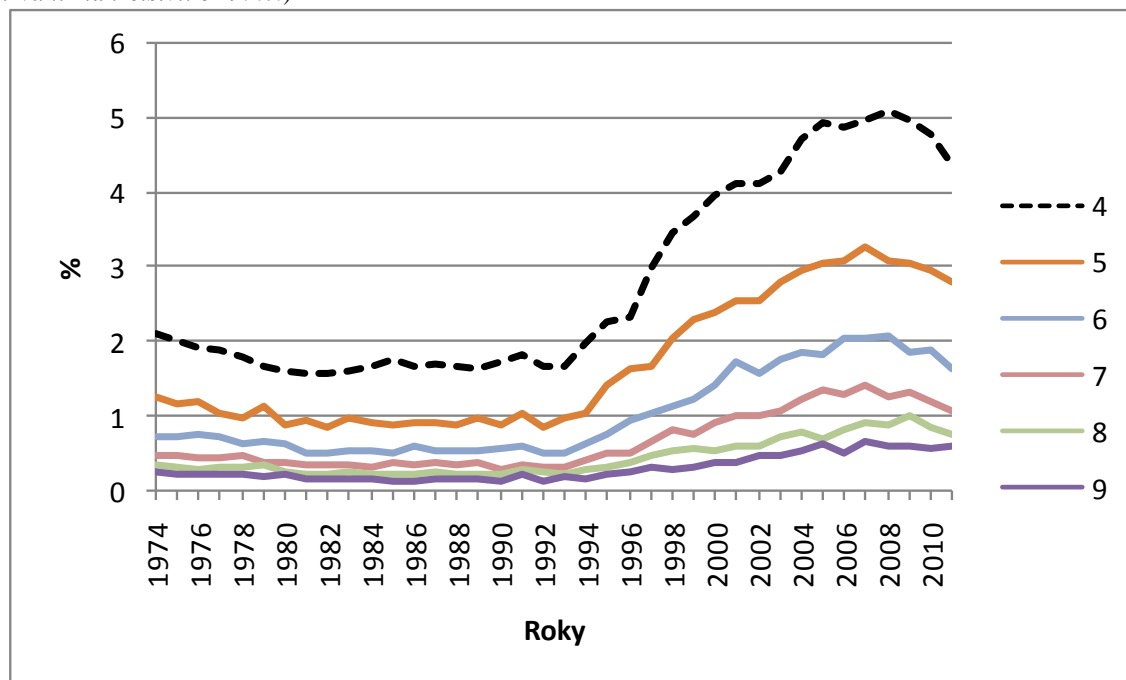
Jak je patrné z obrázku č. 15 kumulovaných podílů manželských měr, do poloviny devadesátých let se 90 % měr plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství uskutečnilo do třech let trvání manželství a od poloviny let devadesátých do konce sledovaného období to bylo již okolo pěti let trvání manželství k dosažení devadesátiprocentní hranice. To může být důsledkem měnících se populačních trendů, kdy narození dětí (živě i mrtvě) prvního pořadí v nynějším manželství je odsouváno na pozdější dobu po uzavření sňatku.

Obr. 13- Podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

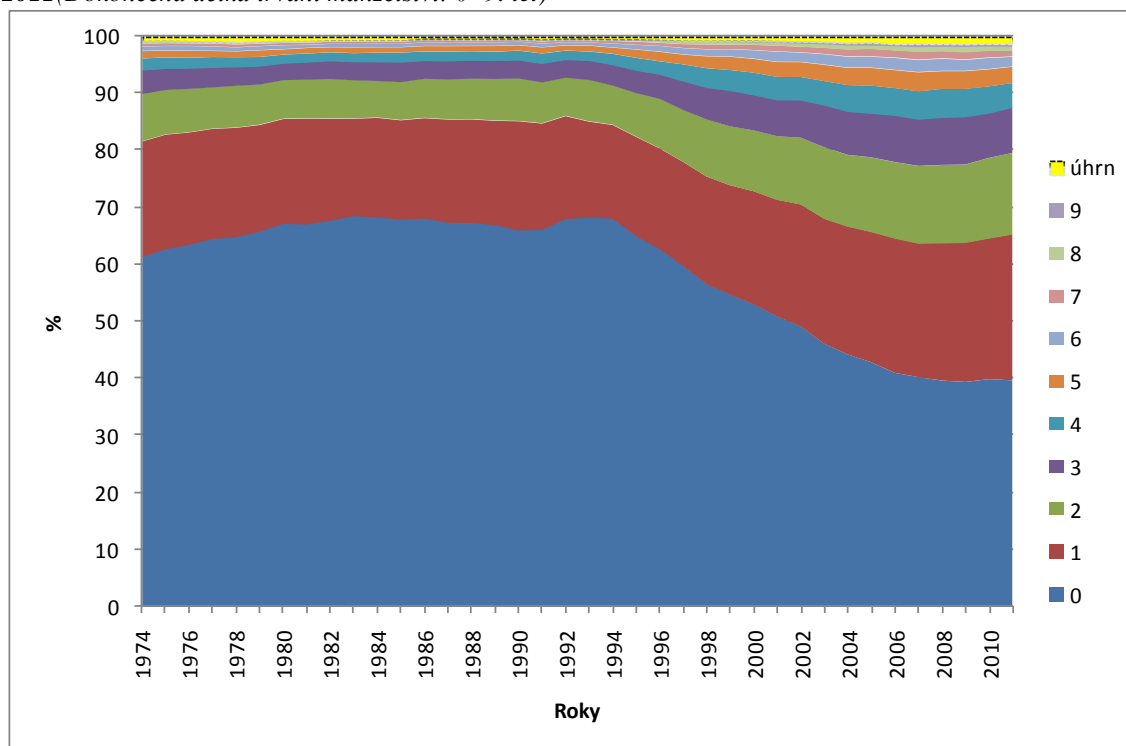
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 14- Podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 5- 9. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 15- Kumulované podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

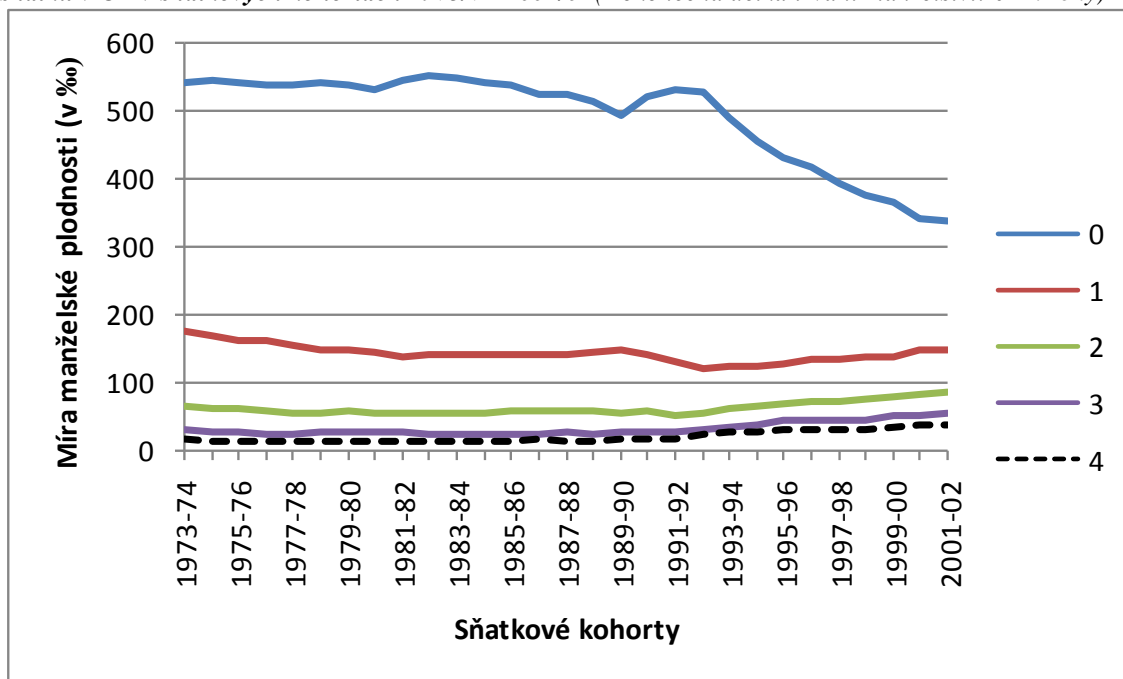
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

V longitudinálním pohledu na míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku jsou analyzovány sňatkové kohorty počínaje roky 1973-74 až 2001-02, pro které jsou úplná data v rozmezí 0-9 let dokončené délky trvání manželství (obr. 16 a 17). V rámci těchto sňatkových kohort má plodnost ukončenou, tj. uplynulou dobu 21 dokončených let po sňatku, jako poslední sňatková kohorta 1989-90 a všechny další sňatkové kohorty počínaje kohortou 1990-91 plodnost ještě zcela ukončenu nemají. To platí pro všechna analyzovaná pořadí v rámci longitudinálního pohledu.

Jak ukazuje obrázek č. 16, v longitudinálním pohledu je patrná opět jasná dominance plodnosti prvního pořadí v prvním roce manželství, která ale v porovnání s pohledem transverzálním dosahuje nižších úhrnných hodnot měr manželské plodnosti. Manželská plodnost prvního pořadí v nynějším manželství do dosažení sňatkových kohort z počátku devadesátých let spíše stagnuje jen s mírnými výkyvy a její výraznější pokles sledujeme až s generací 1993-94. Vývoj hodnot měr plodností prvního pořadí v nynějším manželství v dalších letech (obr. 17), má s transverzálním pohledem podobný průběh, kdy je patrný pokles až k sňatkové kohortě 1989-90 a následný pozvolný růst až ke kohortě 2001-02. Dá se tedy říci, že sňatkové kohorty v čase od počátku devadesátých let do určité míry eliminují klesající plodnost v prvním roce manželství vyšší plodností v pozdější době trvání manželství.

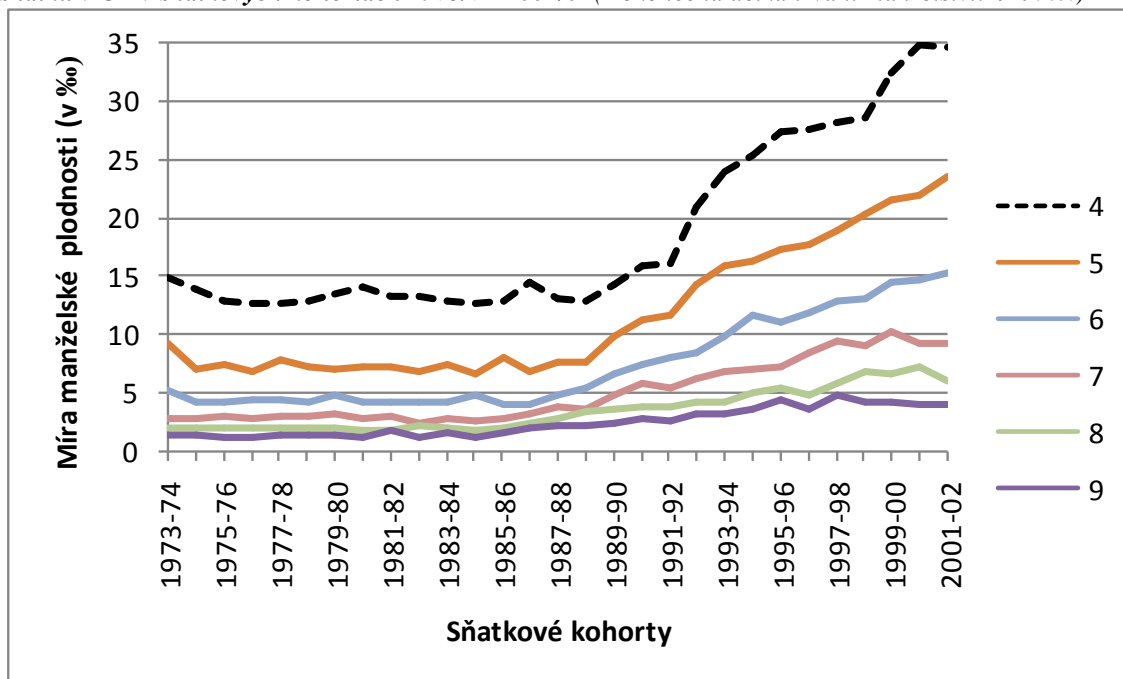
Z kumulovaných měr (obr. 18) je vidět oproti transverzálnímu pohledu v rámci všech sledovaných sňatkových kohort pokles intenzity plodnosti dětí narozených (živě i mrtvě) v prvním pořadí v nynějším manželství, který je výraznější od sňatkových kohort devadesátých let.

Obr. 16- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

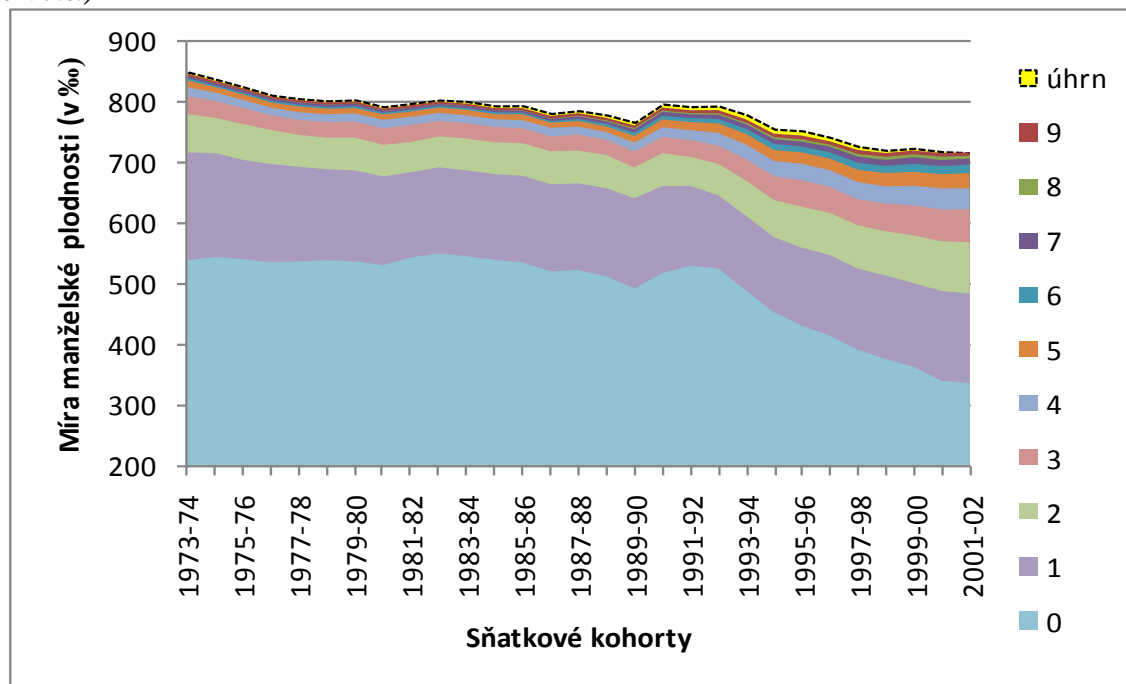
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 17- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

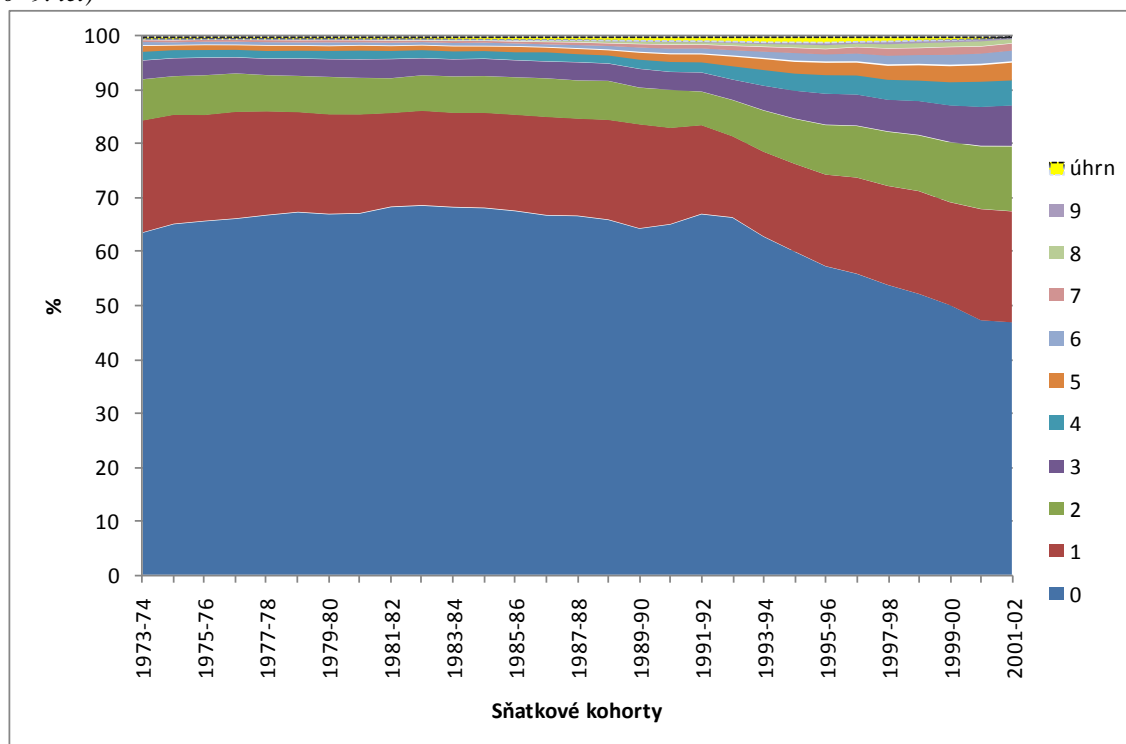
Obr. 18- Kumulované míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Kumulované podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství sňatkových kohort 1973-74 až 2001-02 (obr. 19) ukazují podobný trend jako v pohledu transverzálním, tj. kumulace manželské plodnosti v nynějším manželství do brzké doby po sňatku partnerů. Sňatkové kohorty 1973-74 až 1989-90 jsou z časového hlediska již po 21 letech uplynulých od sňatku, a bereme tedy jejich reprodukční období za ukončené. Naproti tomu sňatkové kohorty 1990-91 až 2001-02 mají svou reprodukci stále nedokončenou. V longitudinálním pohledu je vidět, že více jak 90 % manželské plodnosti dětí narozených (živě i mrtvě) v prvním pořadí v nynějším manželství ve sňatkových kohortách do období osmdesátých, se realizuje v prvních třech letech trvání manželství (nynější). Počínaje sňatkovými kohortami z počátku devadesátých let je vidět v době prvních pěti let manželství znatelný pokles oproti dalším letům trvání manželství. V rámci sňatkové kohorty 1973-74 bylo 97 % plodnosti dětí prvního pořadí celkem (živě i mrtvě) realizováno právě v prvních pěti letech trvání manželství. U sňatkové kohorty 1989-90 z počátku devadesátých let bylo do pátého roku trvání manželství zrealizováno 96 % plodnosti dětí (živě i mrtvě) prvního pořadí v nynějším manželství a u sňatkové kohorty 2001-02 to bylo do pěti let trvání manželství už jen 92 %, ale u této kohorty nebylo reprodukční období 21 let ještě zcela ukončeno.

Obr. 19- Kumulované podíly měr manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74- 2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

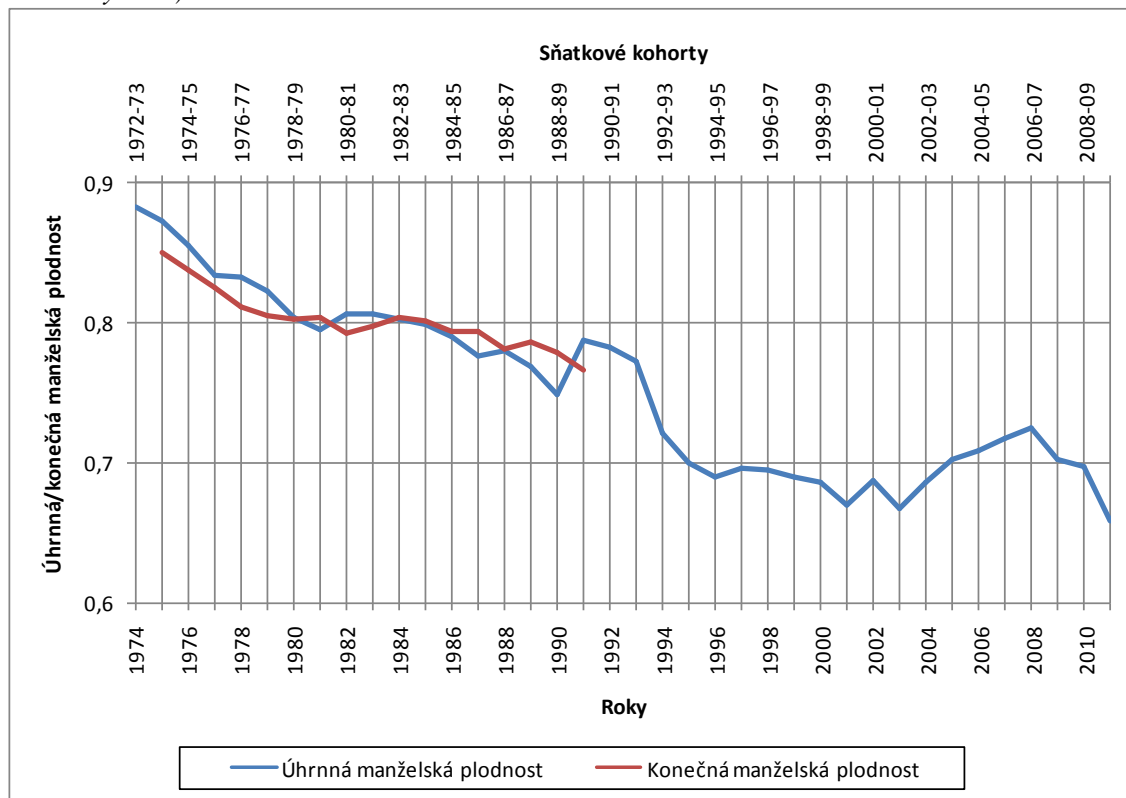
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Jak je patrné z obr. 20, úhrnná manželská plodnost dětí narozených (živě i mrtvě) v prvním pořadí v nynějším manželství klesá od počátku sledovaného období s maximální hodnotou v roce 1974 (0,9) s patrnými výkyvy až do roku 2011 na nejnižší zaznamenanou hodnotu sledovaného období 0,7 dětí prvního pořadí v nynějším manželství.

Konečná manželská plodnost pro sňatkové kohorty s uvažovanou již uplynulou dobou 21 let trvání manželství zaznamenala od sňatkové kohorty 1973-74 pokles z hodnoty 0,9 s celkově plynulejším pozvolně klesajícím trendem na hodnotu 0,8 dětí prvního pořadí v nynějším manželství.

Hodnoty úhrnných měr jsou o něco více v čase proměnlivé oproti hodnotám konečné manželské plodnosti. U dětí narozených v prvním pořadí v nynějším manželství vidíme, že hodnoty úhrnné a zejména konečné manželské plodnosti jsou méně plynulé a častěji dochází k jejich vzájemnému protnutí, kdy od roku 1984 resp. sňatkové kohorty 1982-83 je mírně vyšší konečná manželská plodnost a to až do roku 1990 resp. sňatkové kohorty 1988-89 (obr. 20).

Obr. 20- Úhrnná a konečná plodnost dětí prvního pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Graf konečné plodnosti je posunut o 1 rok tj. o průměr z hodnot průměrné doby do narození dítěte prvního pořadí v rámci sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti 21 dokončených let, dle tabulky č. 9

4.3 Manželská plodnost druhého pořadí

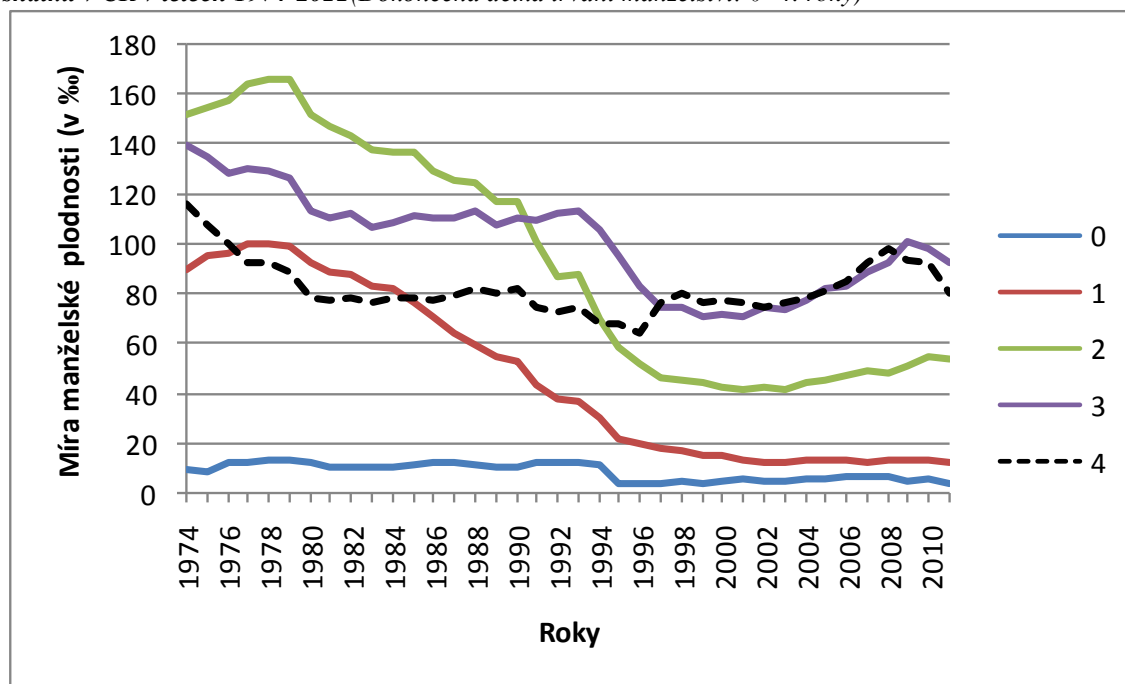
Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v transverzálním pohledu mají od dětí narozených (živě i mrtvě) v prvním pořadí odlišný trend. Z obrázku č. 21 je vidět, že v prvním roce trvání manželství (nultý dokončený rok) jsou míry manželské plodnosti na nízké úrovni, a to po celé sledované období, kdy nepřevyšují hranici 13 ‰. V druhém roce manželství pak tyto specifické míry manželské plodnosti v období od druhé poloviny sedmdesátých let výrazně klesají až do druhé poloviny let devadesátých, kde se mírně stabilizují pod hranici 20 ‰. Třetí rok manželství vykazuje od počátku sledovaného období 1974 propad z hodnot 152 ‰ až do roku 2003 (42 ‰) a následný pozvolný růst k hodnotě 54 ‰ v roce 2011. Čtvrtý rok trvání manželství vykazuje také pokles do druhé poloviny devadesátých let, který vystřídal růst až do roku 2009. V pátém roce trvání manželství je vidět výraznější propad zpočátku sledovaného období a v období od počátku osmdesátých let se hodnoty specifické míry manželské plodnosti v této době střídavě pohybují okolo hranice 80 ‰.

V dalších letech trvání manželství obr. 22 ukazuje jednotnější vývoj plodnosti, kdy do počátku devadesátých let lze vidět s mírným kolísáním pokles specifické míry plodnosti a následný pozvolný růst do roku 2008 a v závěru sledovaného období opětovný pokles až do roku 2011.

Zdánlivě zajímavý je vývoj měr plodnosti dětí narozených (živě i mrtvě) v druhém pořadí v nynějším manželství v 10. až 16. roce trvání manželství. Na obrázku č. 23 je vidět u všech délek trvání manželství od roku 1974 pokles s mírným kolísáním do počátku devadesátých let a pak opětovný růst do roku 2008 na podobné hodnoty jako v letech 1974. Jde zde o malé hodnoty, které nepřevyšují 25 ‰. Vývoj těchto specifických měr manželské plodnosti, které mohou vypadat jako návrat k shodným hodnotám, se může zdát zajímavý z důvodu, že roky 1974 a 2008, které se výrazně odlišovaly svým typickým reprodukčním chováním obyvatelstva, kdy časté a časné sňatky s vysokou plodností brzy po vstupu do manželství z období let 1974, nekorespondují s velkým podílem mimomanželské plodnosti s pozdní sňatečností a odkládání plodnosti do vyšších let typické v období let 2008.

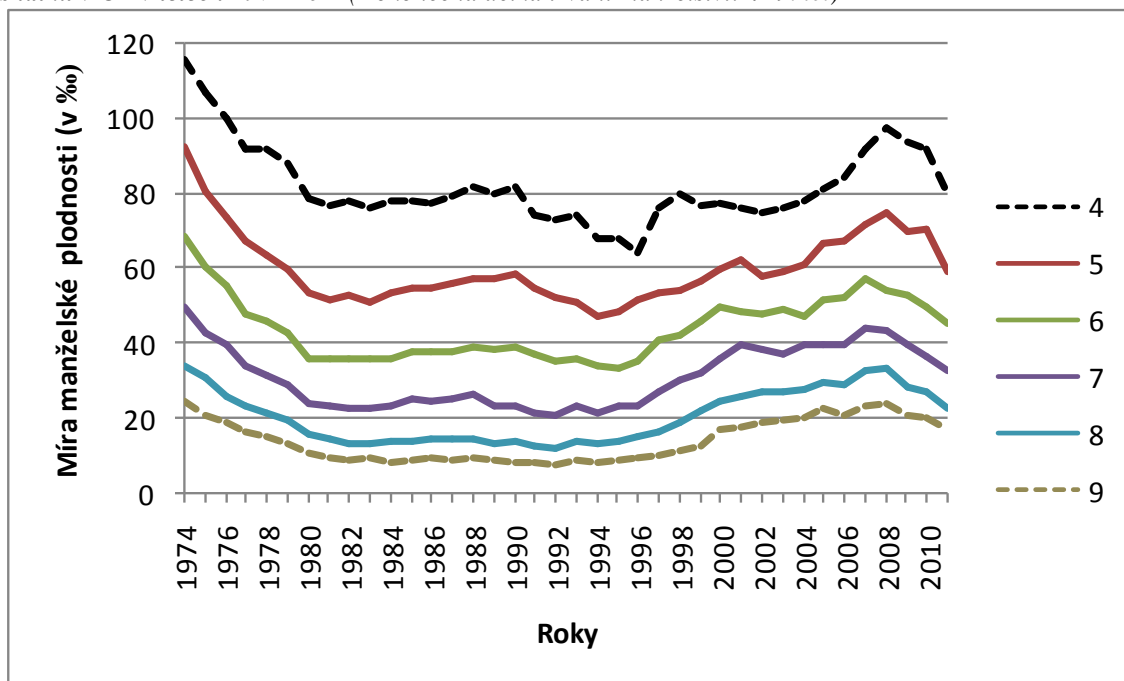
Propad kumulovaných měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství je patrný ve všech letech uplynulých od sňatku až do druhé poloviny devadesátých let (obr. 24), kde je pokles zastaven a následně mírně kompenzován až do roku 2008 zejména plodností v době od pátého roku trvání manželství.

Obr. 21- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

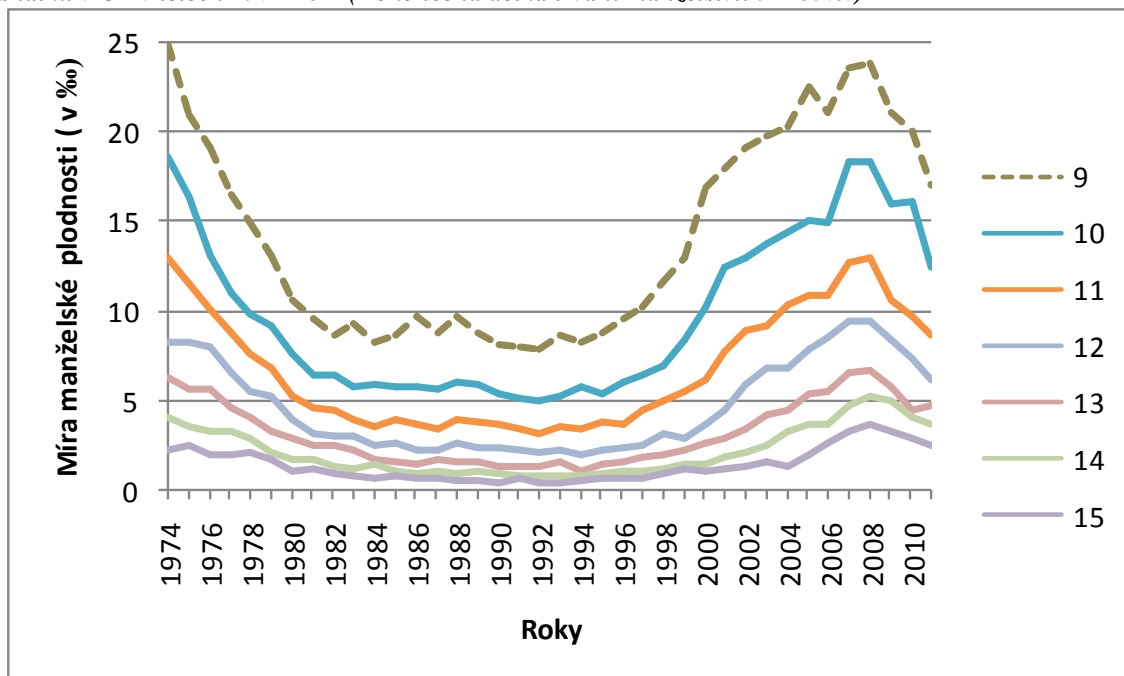
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 22- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

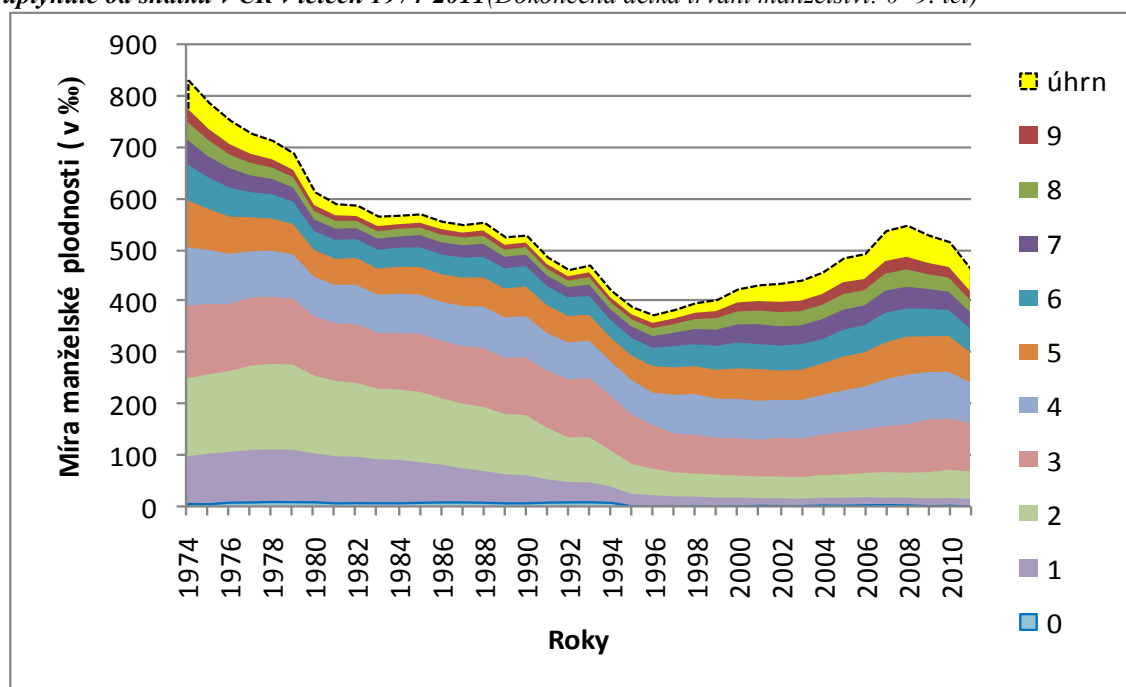
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 23- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 24- Kumulované míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

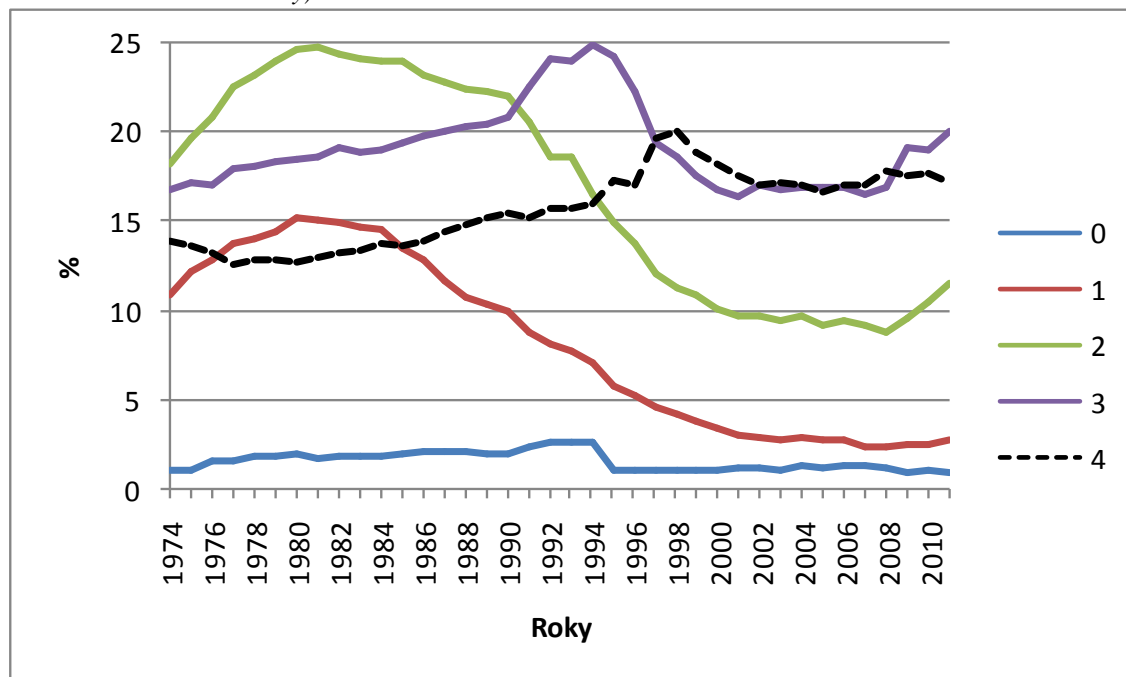
V rámci změn struktury manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství (obr. 25) je vidět rostoucí trend prodlužování doby mezi sňatkem a narozením dítěte (živě i mrtvě) narozeného v druhém pořadí. Patrné je to od počátku osmdesátých let, kdy je vidět růst u všech délek trvání manželství od pěti a více let (Obr. 26), kdy je tento růst na konci devadesátých let zastaven mírnou stagnací až poklesem v závěru sledovaného období, a to s výjimkou třetího a čtvrtého roku manželství, kdy je zaznamenán růst od roku 2008.

Z obrázku č. 28, z hodnot kumulovaných podílů měr manželské plodnosti je zřejmý posun plodností druhého pořadí v nynějším manželství do delší doby uplynulé od sňatku. Ve sledovaném období až do poloviny let devadesátých, se v době do pěti let trvání manželství uskutečnilo v rámci podílů dětí narozených v druhém pořadí od 61 % v roce 1974 až do 74 % v roce 1982. V období následujícím až do konce sledovaného období tj. v roce 2011, je v době trvání manželství do pěti let jasně zřetelný pokles a hodnoty podílu měr manželské plodnosti druhého pořadí se pohybují v rozmezí 46 % (2007) až 63 % v roce 1995.

Podíl dětí narozených (živě i mrtvě) v nynějším manželství v druhém pořadí do dvou let trvání manželství je 17 % v roce 1980, v roce 1990 je to 12 %, v roce 2000 pak 5 % a v roce 2010 už jen 4 %. Podíl do pátého roku trvání manželství je 73 % v roce 1980, v roce 1990 je to 70 %, v roce 2000 je to 50 % a v roce 2010 je opět mírný růst na hodnotu 51%.

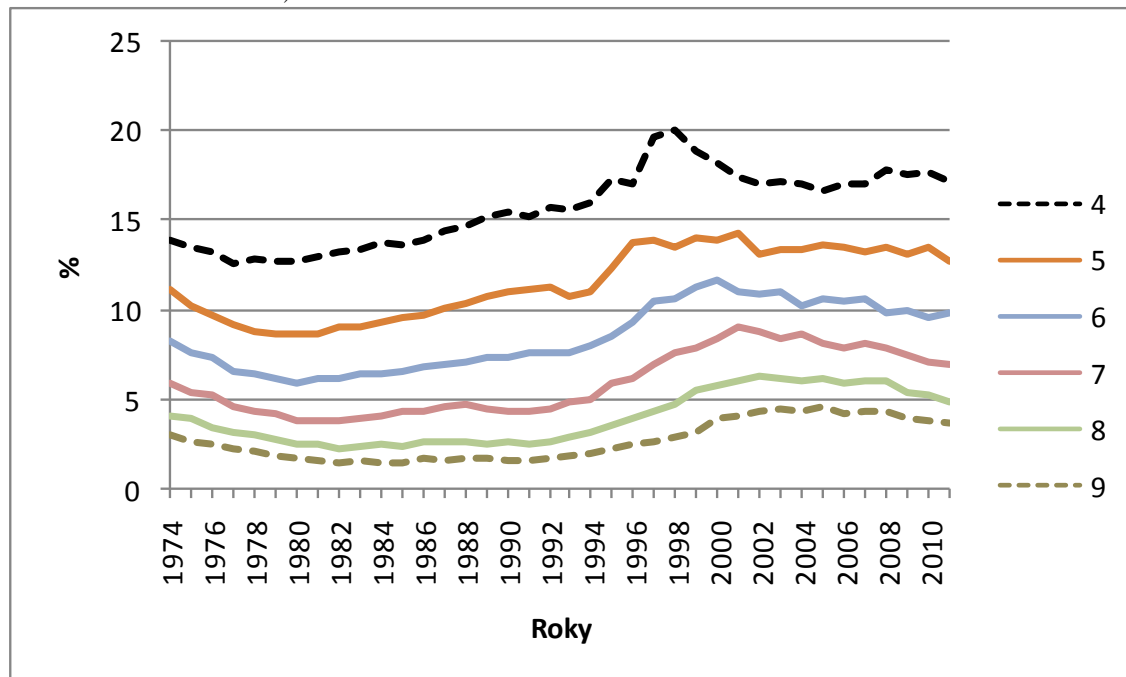
Z obrázku č. 28, tedy z kumulovaných podílů manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství je také patrné, že doba deseti let trvání manželství se podílela v roce 1974 na 93 % plodnosti, v období let osmdesátých dosahovala hodnota až k 97 % a od roku 2001 jsou podíly již stále pod hodnotou 93 % s minimem v roce 2008, kdy se do deseti let manželství realizovalo méně než 89 % plodnosti v rámci dětí druhého pořadí živě i mrtvě narozených v nynějším manželství.

Obr. 25- Podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

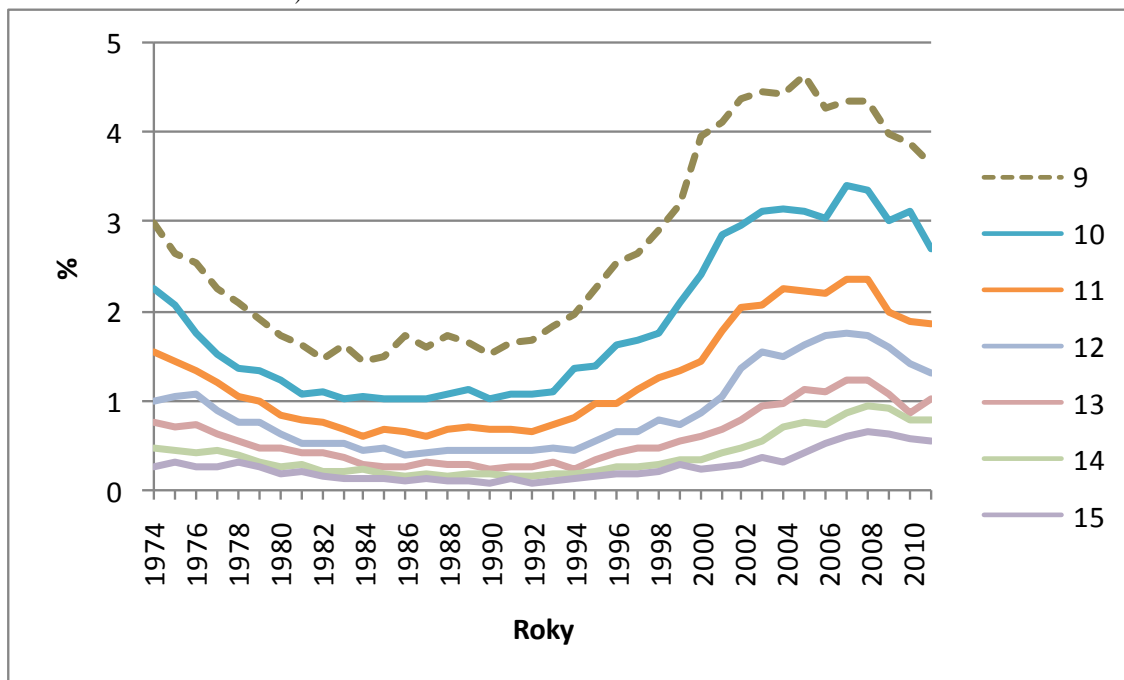
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 26- Podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

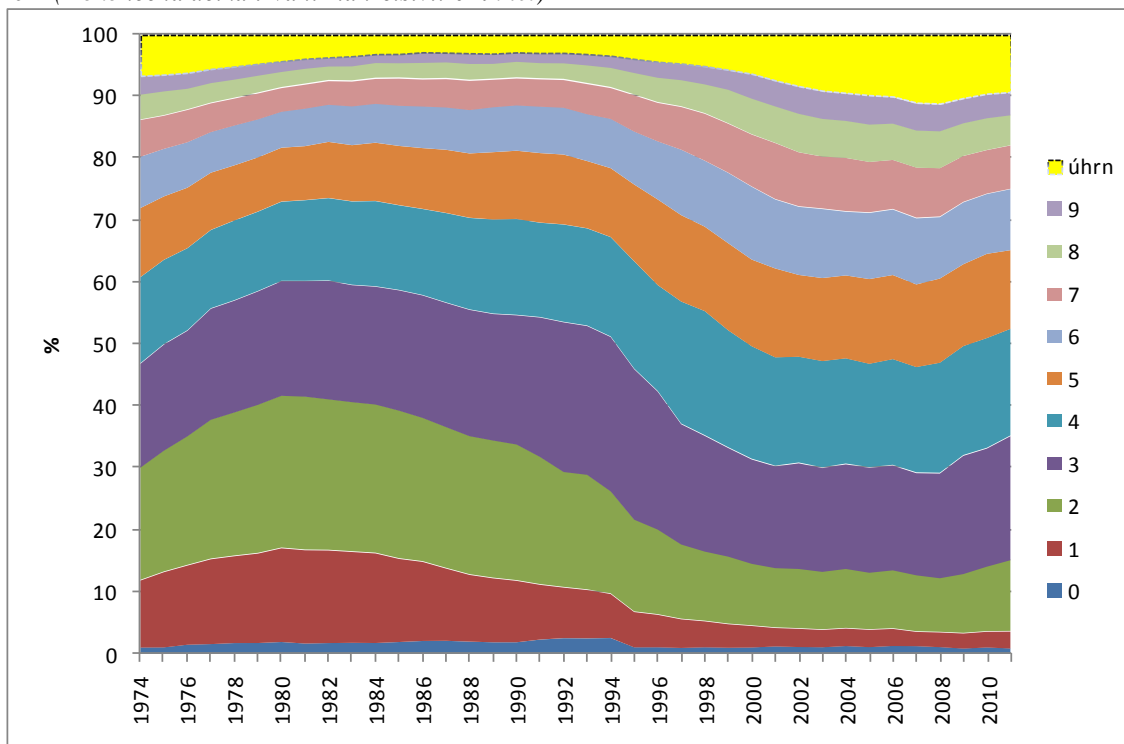
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 27- Podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 28- Kumulované podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

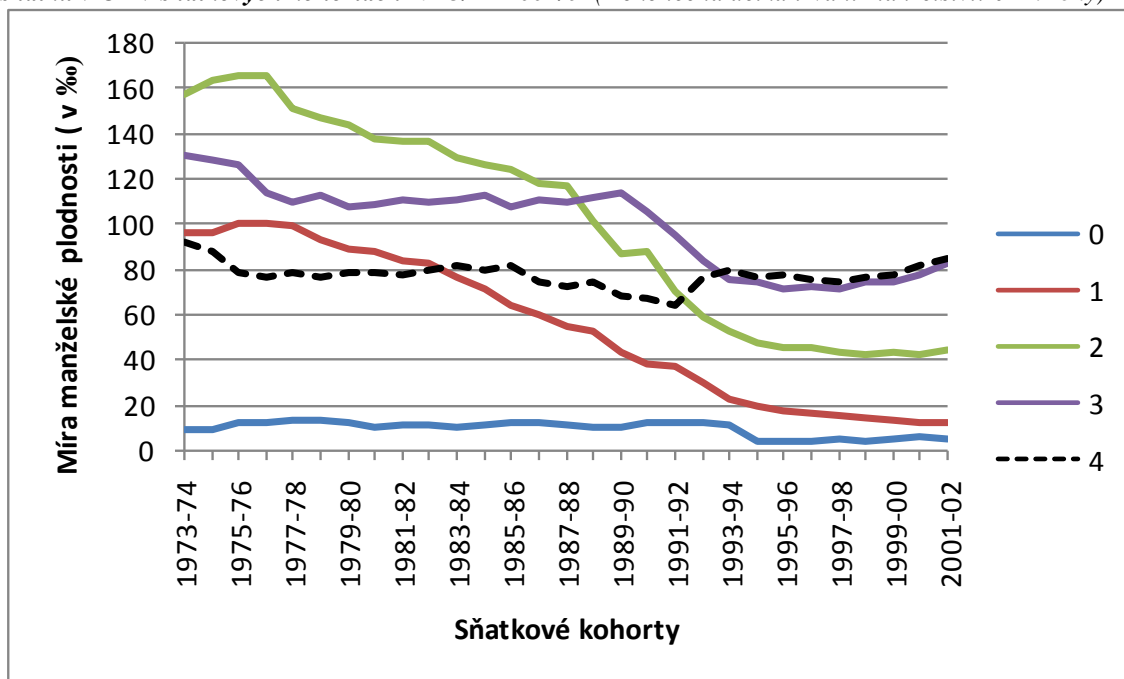

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

V pohledu longitudinálním ukazuje obrázek č. 29, že míry manželské plodnosti dětí narozených (živě i mrtvě) v rámci druhého pořadí v nynějším manželství v prvním roce manželství jsou velmi nízké, a může se jednat například o vícečetné porody. Výrazný je pokles specifických měr plodnosti v druhém a třetím roce trvání manželství od sňatkových kohort 1976-77. V pátém roce trvání manželství (obr. 30) je vidět spíše vyrovnaný trend měr plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství, který kolísá kolem hranice 80 ‰. V dalším časovém období plodnosti, tj. v době do 10-ti let manželství, je vidět od sňatkových kohort druhé poloviny devadesátých let růst měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství s mírným poklesem od šestého roku trvání manželství u kohort 1990-91 až 2001-02 (obr. 31).

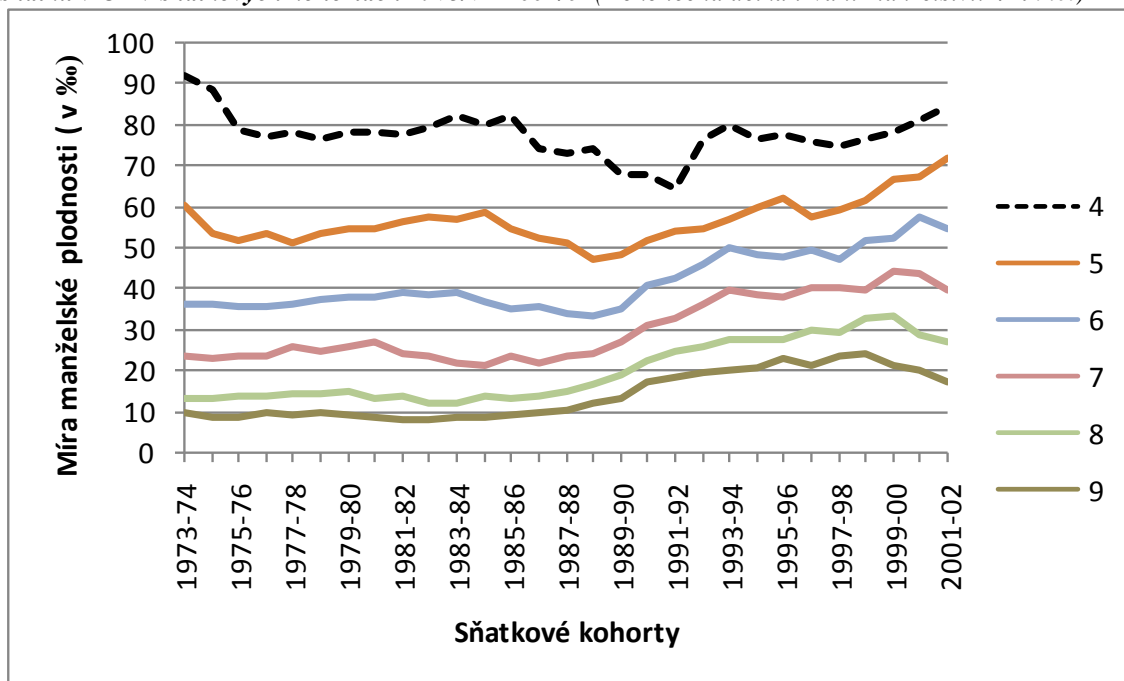
Z kumulovaných podílů měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku je patrný výrazný pokles, kdy u sňatkových kohort v období poloviny sedmdesátých let a osmdesátých let byl podíl narozených do třech let trvání manželství v rozmezí 45 % u sňatkové kohorty 1976-77 a 38 % u kohorty 1985-86 (obr. 32). V rámci doby do pěti let trvání manželství se pak rozmezí podílů manželské plodnosti dětí narozených (živě i mrtvě) v druhém pořadí v nynějším manželství pohybuje v sňatkových kohortách do poloviny osmdesátých let v rozmezí 77 % u sňatkové kohorty 1975-76 do 71 % u kohorty 1985-86. V pozdějších sňatkových kohortách druhé poloviny devadesátých let se podíl narozených do třech let trvání manželství pohybuje mezi 13- 15 % dětí druhého pořadí v nynějším manželství a podíl dětí narozených do pěti let trvání manželství se ve stejných kohortách pohybuje v rozmezí 56 % pro sňatkovou kohortu 1991-92 a 46 % pro kohortu 1996-97. Trend prodlužování doby mezi sňatkem rodičů a narozením dítěte (živě i mrtvě) v druhém pořadí v nynějším manželství pokračuje v rámci mladších sňatkových kohort. Sňatkové kohorty od poloviny devadesátých let vykazují v dalších letech, tj. od pátého roku trvání manželství, mírný kompenzační růst podílů narozených v nynějším manželství v rámci druhého pořadí. Ve vývoji úhrnu sňatkových kohort je také vidět, že v kohortách do poloviny let osmdesátých bylo realizováno více než 95 % narozených druhého pořadí do 10 let trvání manželství. V kohortách devadesátých let je pak podíl hodnot úhrnu za dobu deseti let trvání manželství s minimem od 89 % u kohorty 1993-94.

Obr. 29- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

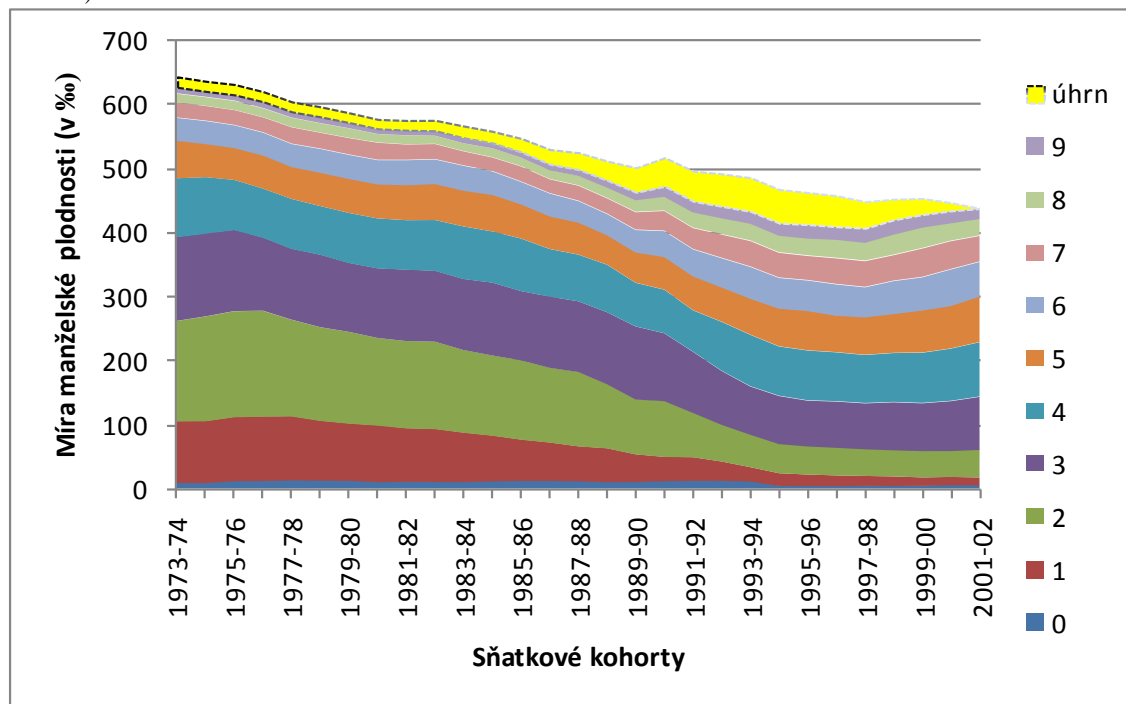
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 30- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

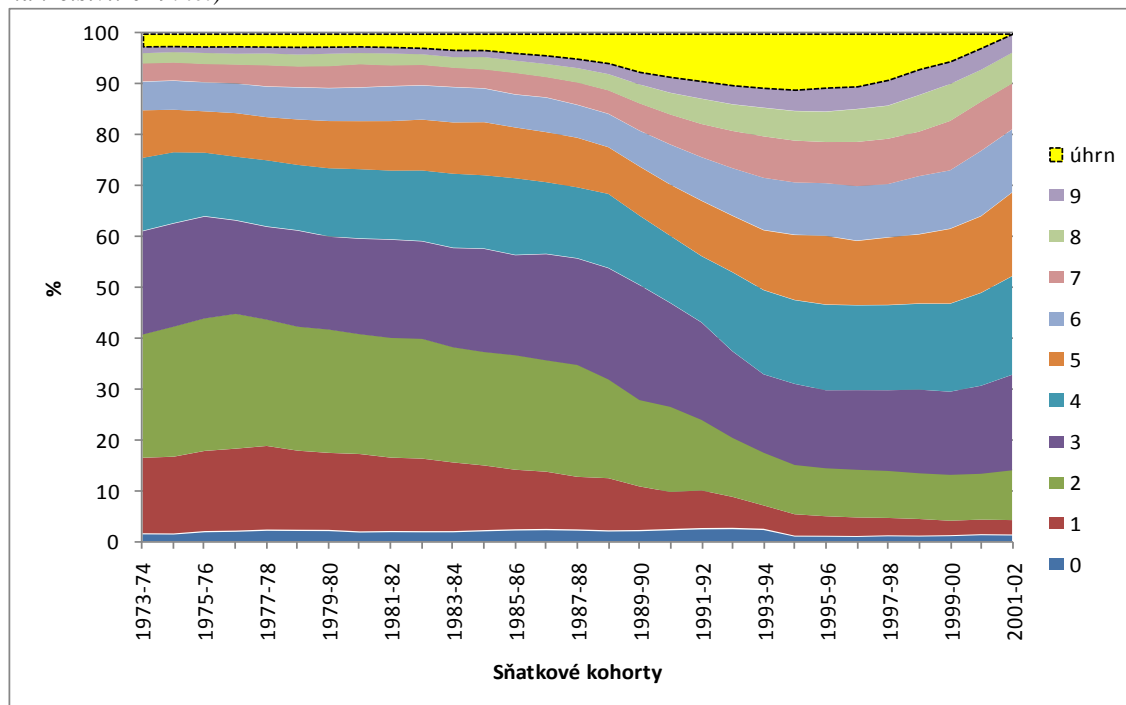
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 31- Kumulované míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 32- Kumulované podíly měr manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74- 2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 9. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Úhrnná manželská plodnost dětí narozených (živě i mrtvě) v druhém pořadí v nynějším manželství (obr. 33) zaznamenala od své maximální hodnoty převyšující 0,8 dítěte narozeného v druhém pořadí v nynějším manželství, ve sledovaném období od roku 1974 strmý pokles na nejnižší hodnotu pod 0,4 v roce 1996 a následný růst do roku 2008 s hodnotou pod 0,6, který byl vystřídán opětovným poklesem až do konce sledovaného období s hodnotou pod 0,5 dítěte druhého pořadí v nynějším manželství.

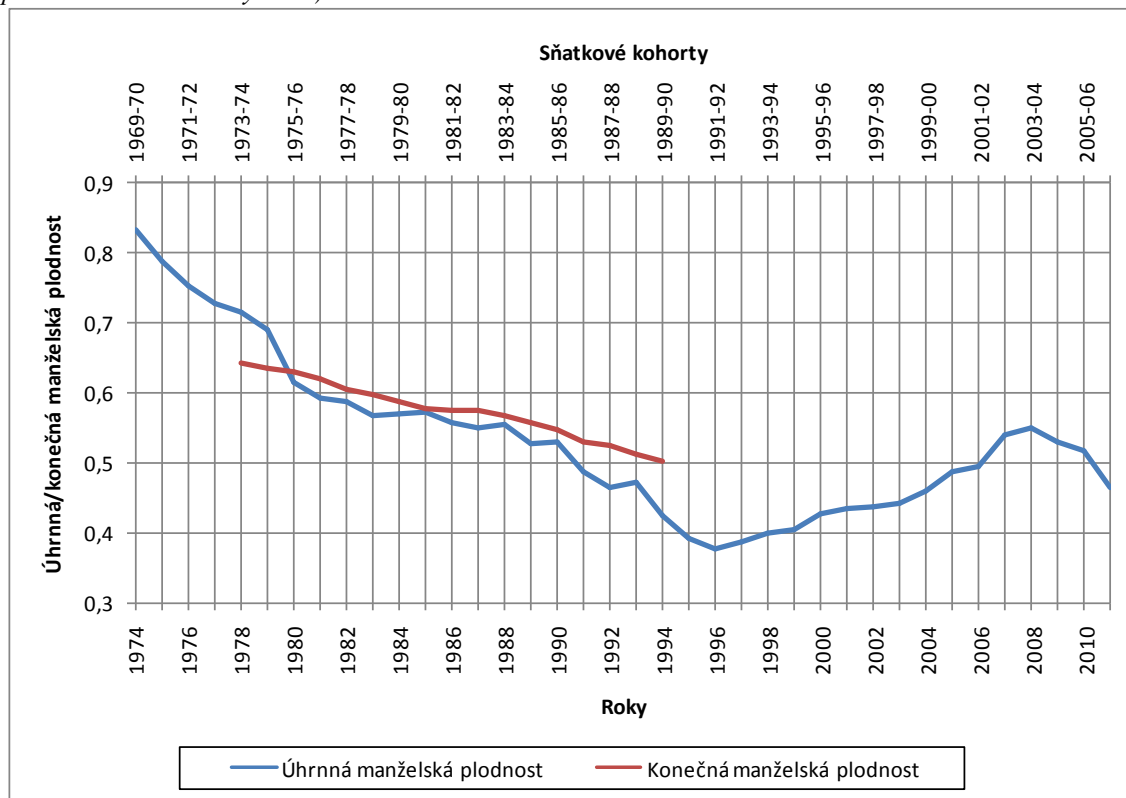
Konečná manželská plodnost zaznamenala výrazně plynulý pokles hodnot ve sledovaném období, který se vyvíjel od sňatkové kohorty 1973-74 s maximální hodnotou přesahující 0,6 dítěte druhého pořadí, k sňatkové kohortě 1989-90 s minimální hodnotou 0,5 dítěte druhého pořadí v nynějším manželství.

V období let 1980-1994 s odpovídajícími sňatkovými kohortami 1975-76 až 1989-90 v rámci posunutí o 4 roky tj. o průměr hodnot z průměrné doby do narození dítěte druhého pořadí v rámci sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti 21 dokončených let, se hodnoty konečné manželské plodnosti dostaly nad hodnoty manželské plodnosti úhrnné, jak je patrné z obr. 33.

V porovnání s dětmi narozených v prvním pořadí, je zde vidět, výraznější pokles úhrnné manželské plodnosti u dětí druhého pořadí, kdy v prvním pořadí se hodnoty propadly mezi lety 1974-2011 o hodnotu 0,2 dítěte prvního pořadí v nynějším manželství (obr. 20), zatím co u dětí druhého pořadí to byl pokles o 0,4 dítěte druhého pořadí v nynějším manželství.

Ve vývoji hodnot konečné manželské plodnosti mezi dětmi, které se narodily v prvním (Obr. 20) a druhém pořadí (Obr. 33), jsou jen malé změny, kdy mezi sňatkovými kohortami 1973-74 a 1989-90 byl zaznamenán pokles v rámci prvního pořadí o 0,08 a u druhého pořadí o 0,14 dítěte.

Obr. 33- Úhrnná a konečná plodnost dětí druhého pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Graf konečné plodnosti je posunut o 4 roky tj. o průměr z hodnot průměrné doby do narození dítěte druhého pořadí v rámci sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti 21 dokončených let, dle tabulky č. 9

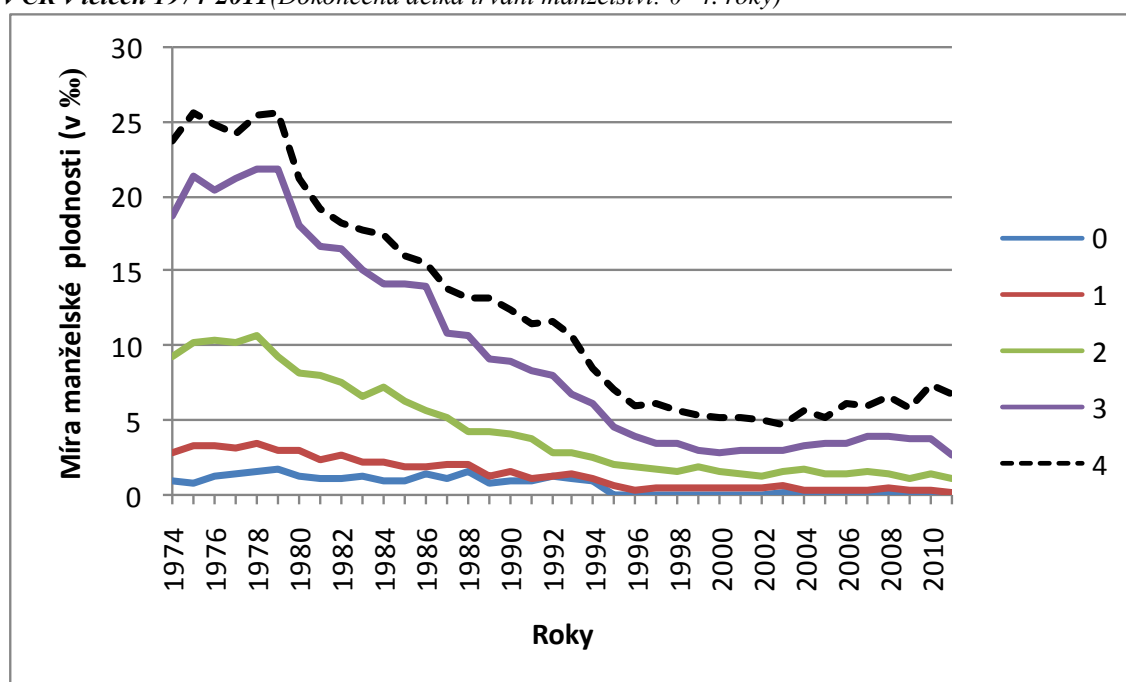
4.4 Manželská plodnost třetího pořadí

Je zřejmé, že hodnoty měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství se ve sledovaném období 1974-2011 pohybují, vzhledem k předchozím dvěma pořadím, již v malých hodnotách nepřevyšujících 30 ‰ (obr. 34). Již od druhé poloviny sedmdesátých let je patrný výrazný pokles těchto specifických měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství ve všech sledovaných délkách trvání manželství, který trvá až do konce devadesátých let. Pokles měr manželské plodnosti v rámci dětí narozených (živě i mrtvě) v třetím pořadí v nynějším manželství je do konce devadesátých let ve skupině do pěti let trvání manželství nejvýraznější v čtvrtém a pátém roce manželství (obr. 35). Ve čtvrtém roce trvání manželství se míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství z maximální hodnoty 22 ‰ v roce 1979 propadly na 3 ‰ v roce 2000, v pátém roce pak z hodnoty 26 ‰ v roce 1975 na minimální hodnotu pod 5 ‰ v roce 2003. V dalších letech trvání manželství tj. až do doby 16-ti let (do 15-ti dokončených let) manželství (obr. 36) je jasně patrný trend poklesu ve všech letech trvání manželství a to až do období konce devadesátých let, kdy se

pokles zastavil a je střídán následným pozvolným růstem v době mezi 10. až 16. rokem trvání manželství.

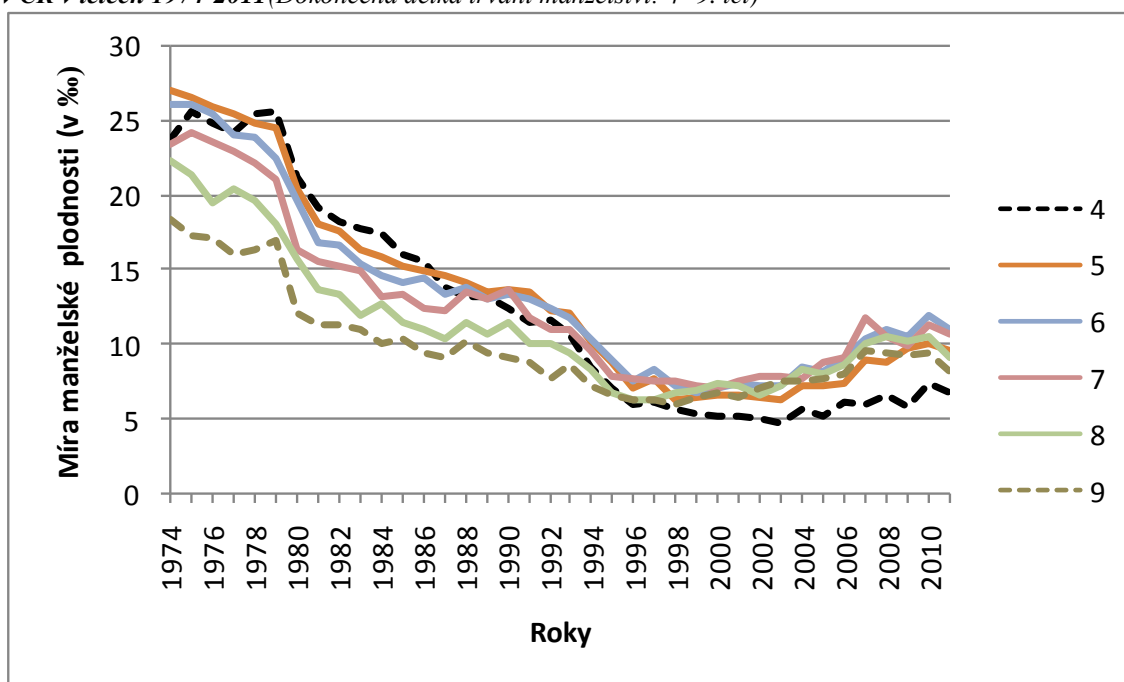
Z hodnot kumulovaných měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství na obrázku č. 37 je vidět do konce devadesátých let celkový výrazný pokles ve všech letech trvání manželství, jehož intenzita se zvyšuje zejména v delších dobách trvání manželství. Mírný růst specifických měr manželské plodnosti je již ve velmi nízkých hodnotách v rámci jednotek promile. Z úhrnu měr manželské plodnosti ve všech dobách uplynulých od sňatku, je pak tento růst patrný, od druhé poloviny devadesátých let, kdy z minimální hodnoty 69 ‰ v roce 1999, se dostane do maximální hodnoty 114 ‰ v roce 2007.

Obr. 34- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

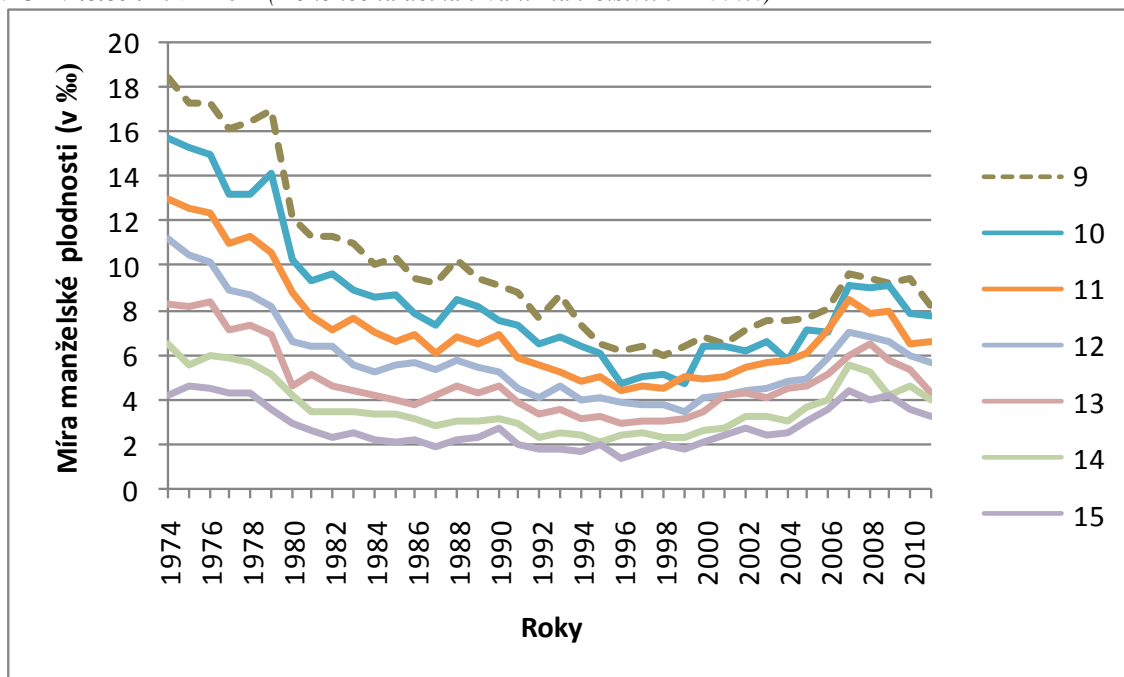
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 35- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

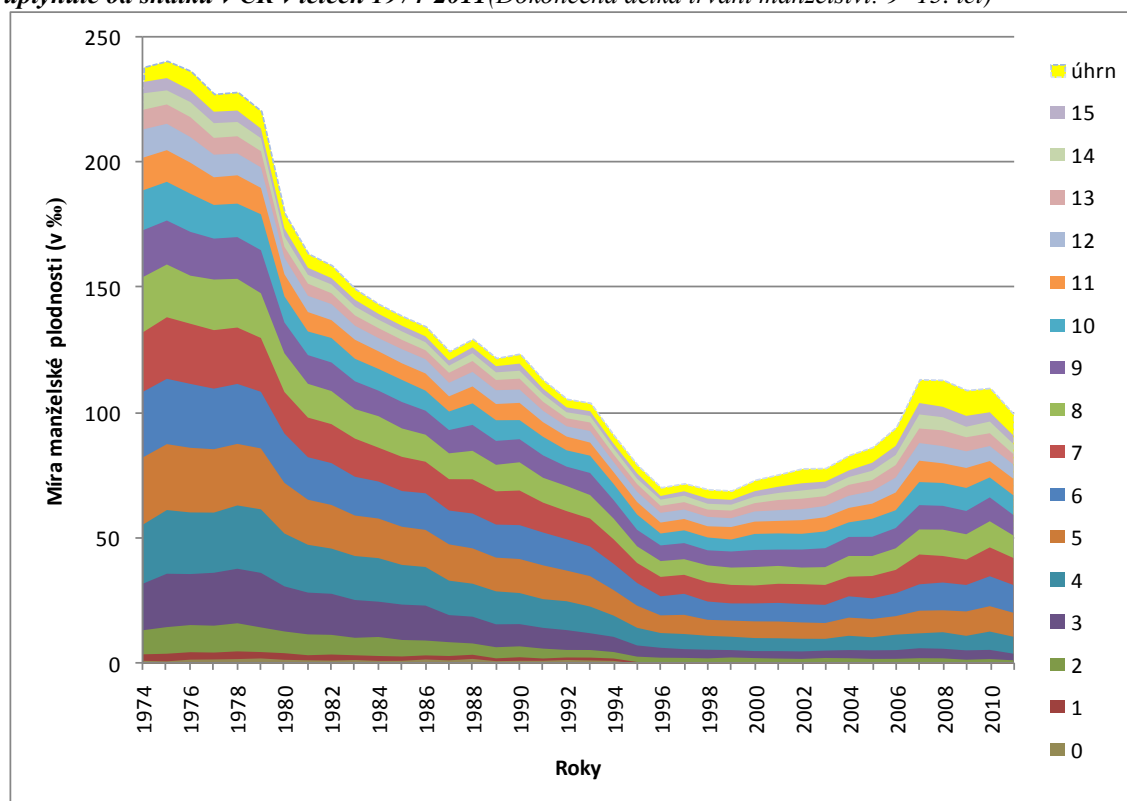
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 36- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 37- Kumulované míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

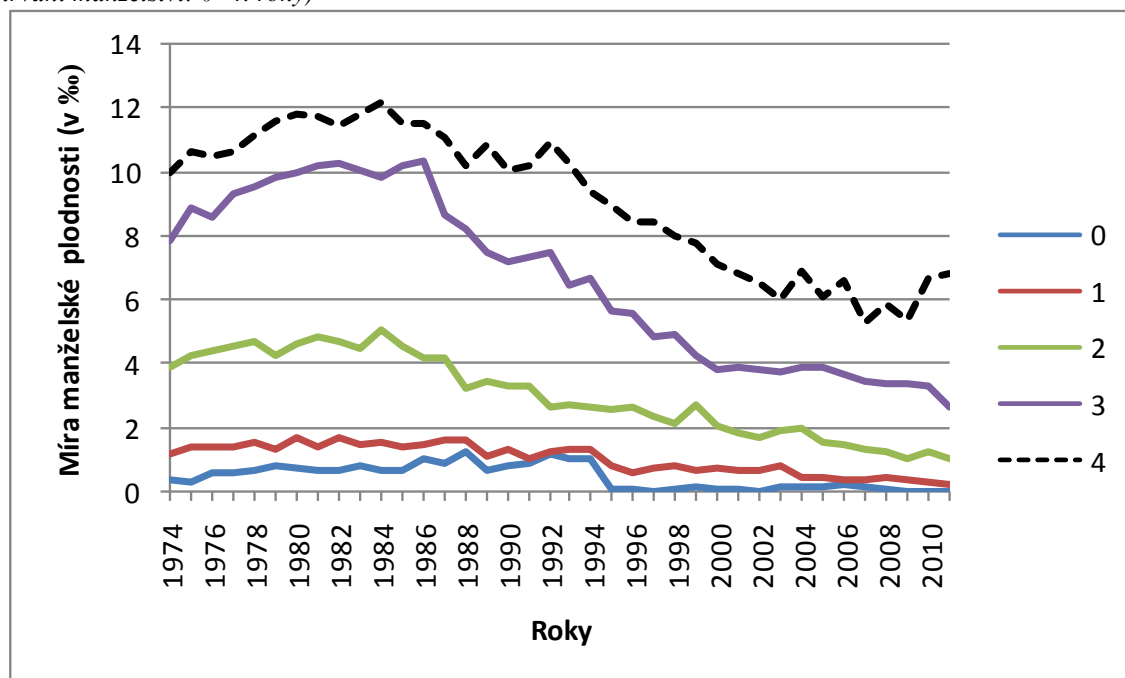
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Struktura měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším pořadí se pohybuje v rozmezí malých hodnot a v jednotlivých letech trvání manželství nepřevyšuje v celém sledovaném období 1974-2011 hranici 13 % (obr. 38). Podíl dětí narozených (živě i mrtvě) v nynějším manželství v třetím pořadí v prvních pěti letech trvání manželství v období do poloviny devadesátých let se pohybuje mírně nad hranicí 20 %, kdy se nejvýše dostává v roce 1984 až na hodnotu převyšující 29 %. V období druhé poloviny let devadesátých je pak vidět pokles podílu dětí narozených (živě i mrtvě) v třetím pořadí v nynějším manželství a v době do pěti let trvání manželství jsou hodnoty pod hranicí 20% s minimální hodnotou 10 % v roce 2009. V případě podílu dětí narozených (živě i mrtvě) v třetím pořadí v nynějším manželství do deseti let trvání manželství se ve sledovaném období do poloviny devadesátých let, pohybuje mírně nad hranicí 70 % s nejvyšší hodnotou 74 % v roce 1992. V dalším období od poloviny devadesátých let jsou pak tyto podíly pod hranicí 70 % s nejnižší hodnotou 56 % v roce 2009. V posledních letech sledovaného období je vidět růst podílu narozených (živě i mrtvě) třetího pořadí v nynějším manželství v delší době trvání manželství nejvýrazněji je to zřejmé v době mezi 7. až 11. rokem manželství.

Z hodnot úhrnu specifických měr manželské plodnosti je zřejmé, že zatímco v období do poloviny devadesátých let byla plodnost třetího pořadí v nynějším manželství realizována v 90 % v době 13- 14 let trvání manželství, v období od poloviny devadesátých let do konce sledovaného období to bylo v rozmezí doby 15-16 let uplynulých od sňatku. Z hodnot úhrnu

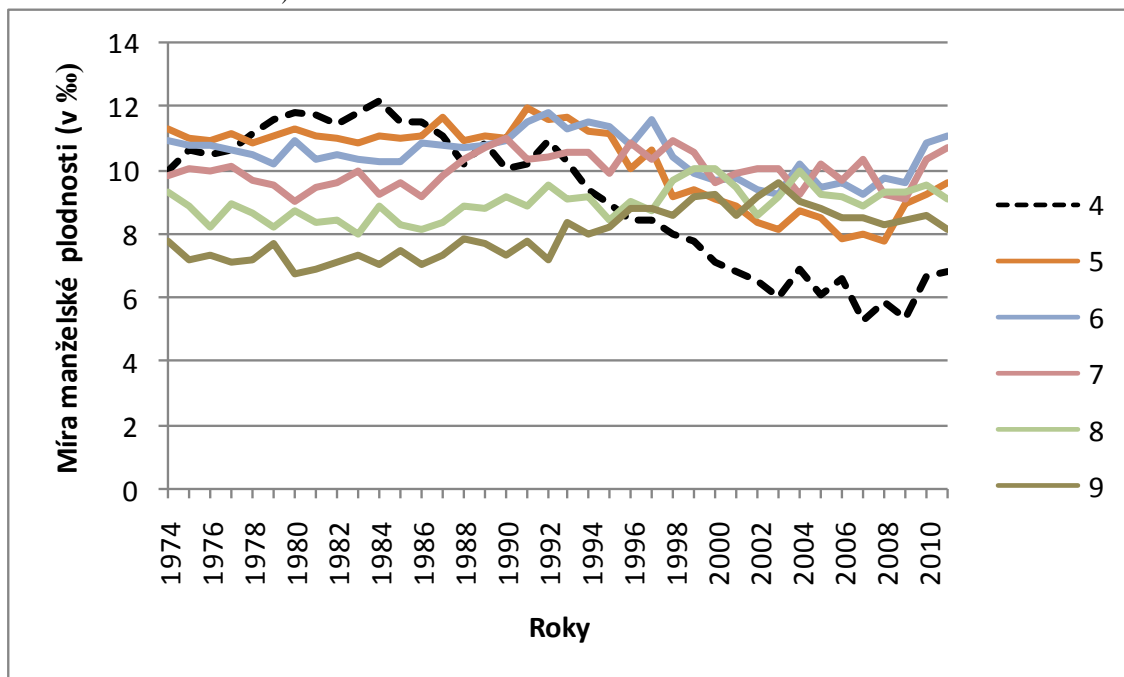
tedy vyplývá, že zatím co v roce 1974 se v době nad 16 let trvání manželství realizovalo méně než 3 % plodnosti třetího pořadí, v roce 2011 to bylo již okolo 9 %.

Obr. 38- Podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

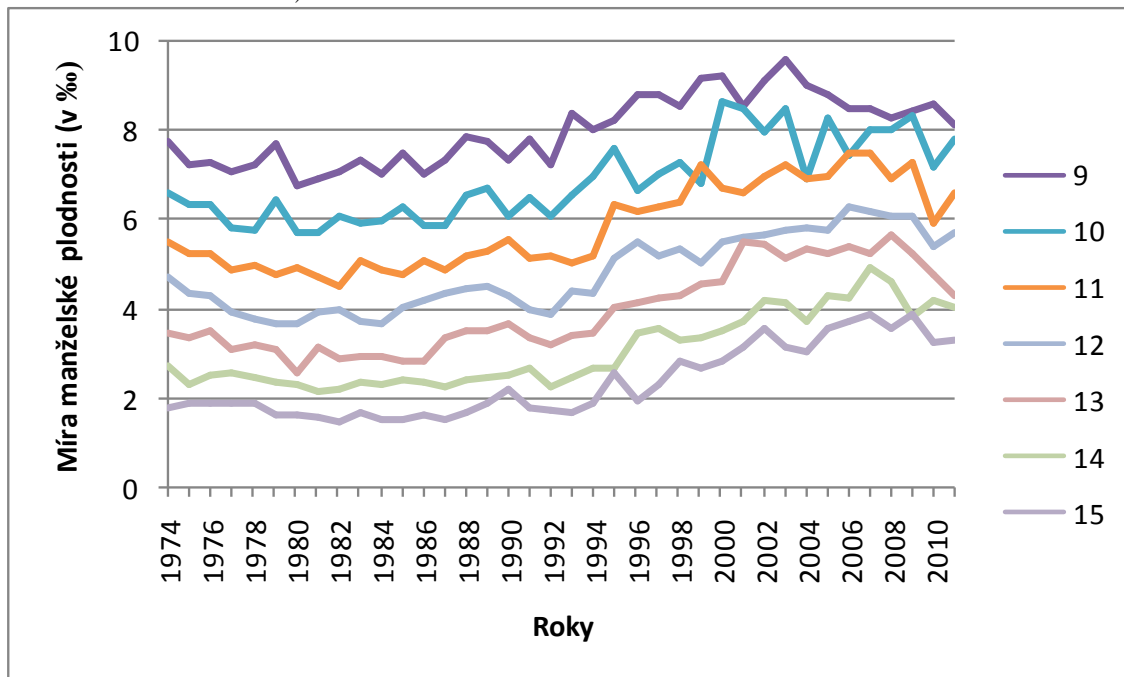
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 39- Podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

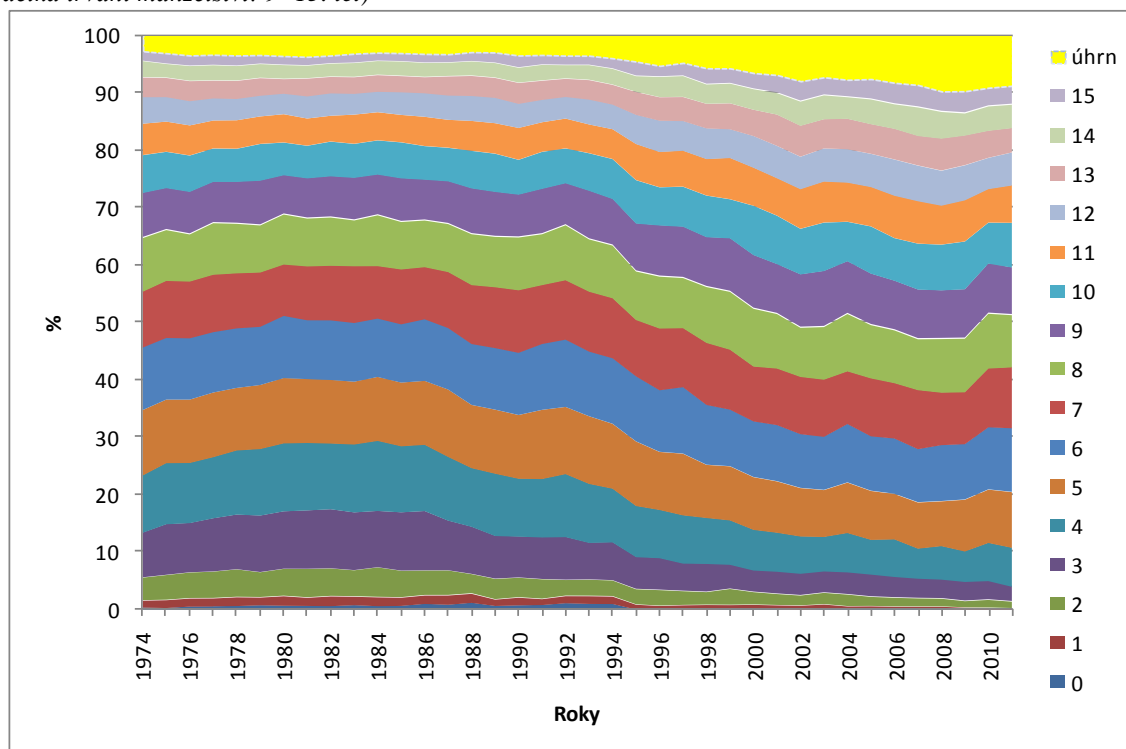
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 40- Podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti druhého pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 41- Kumulované podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku na úhrnné manželské plodnosti třetího pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

V longitudinálním pohledu na míry manželské plodnosti dětí třetího pořadí ve sňatkových kohortách 1973-74 až 2001-02, resp. 1995-96, je bráno, že do sňatkové kohorty 1989-90 je plodnost daných sňatkových kohort ukončena, neboť již byla dokončena doba 21 let uplynulých od sňatku. Sňatkové kohorty následující, tj. začínající kohortou 1990-91, svou plodnost ještě ukončenou nemají.

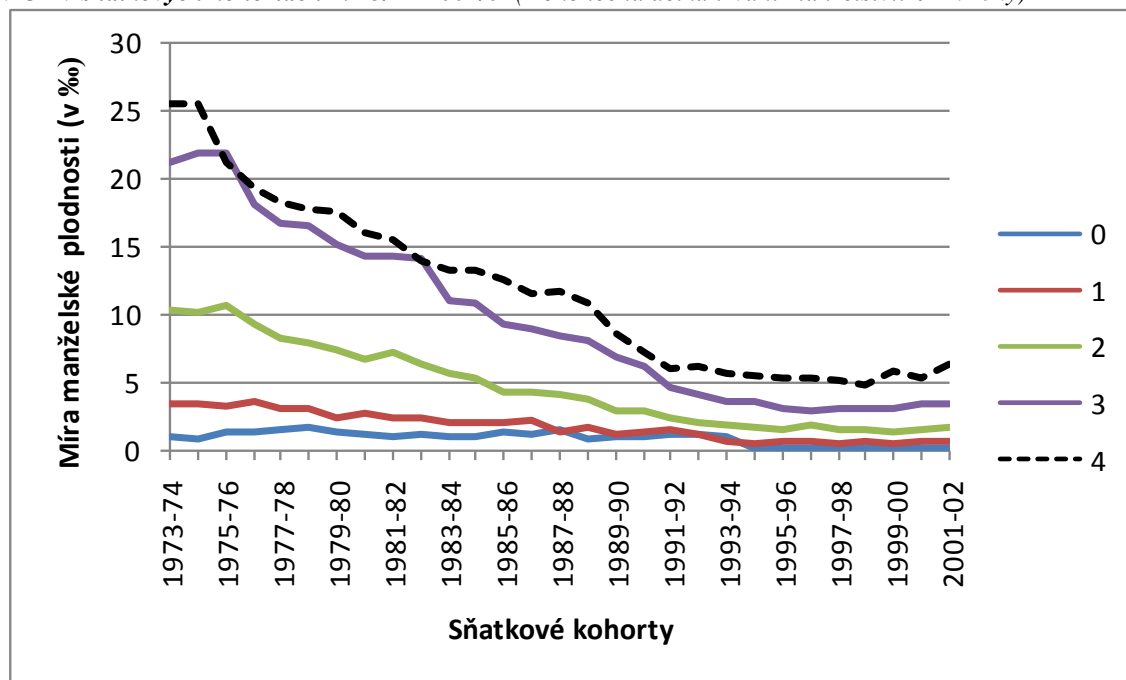
V rámci měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství se jedná ve sledovaných sňatkových kohortách, jak již bylo zmíněno, o velmi malé hodnoty. Do pěti let trvání manželství se míra manželské plodnosti v rámci dětí narozených (živě i mrtvě) v třetím pořadí v nynějším manželství ve sňatkové kohortě 1973-74 snížila z hodnoty 26 ‰ na 9 ‰ u sňatkové kohorty 2001-02. Pokles manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství je patrný u všech dob trvání manželství, a to až do dosažení sňatkových kohort začátku devadesátých let, kdy tento pokles začíná stagnovat. Sňatkové kohorty druhé poloviny devadesátých let dokonce vykazují v pozdějších letech po uzavření manželství mírný růst hodnot měr plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství, ale pouze v rámci malých přírůstků v řádu jednotek.

Z grafu kumulovaných měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství (obr. 37) je vidět výrazný pokles plodnosti v době do 10 let trvání manželství mezi sňatkovou kohortou 1973-74 s hodnotou 145 ‰ a kohortou 2001-02 s hodnotou méně než 61 ‰.

Ve sňatkových kohortách 1973-74 až 1995-96 jsou vidět změny ve struktuře plodnosti v různých dobách uplynulých od sňatku u dětí narozených (živě i mrtvě) v třetím pořadí

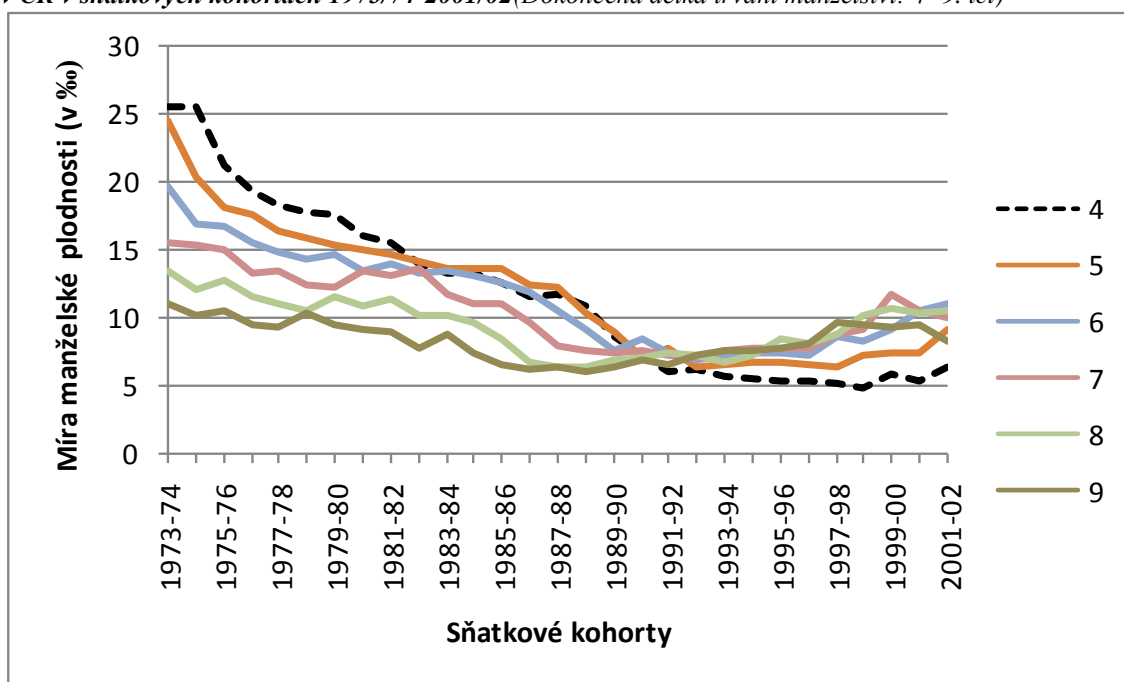
v nynějším manželství. Ve sňatkové kohortě 1973-74 se do pěti let uplynulých od sňatku narodilo 34 % dětí třetího pořadí v nynějším manželství, do 10 let trvání manželství to bylo 81 %. Ve sňatkové kohortě 1995-96 to pak bylo do pěti let 12 % a do deseti let trvání manželství 57 % dětí třetího pořadí v nynějším manželství.

Obr. 42- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

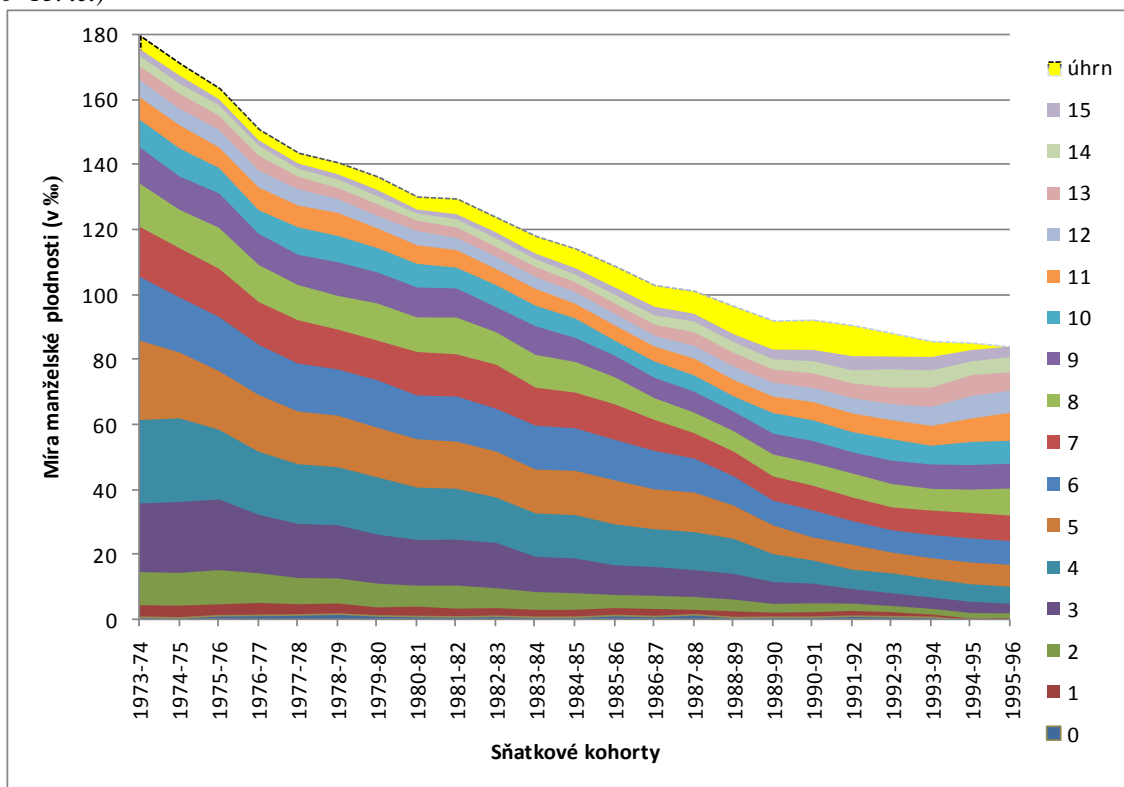
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 43- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

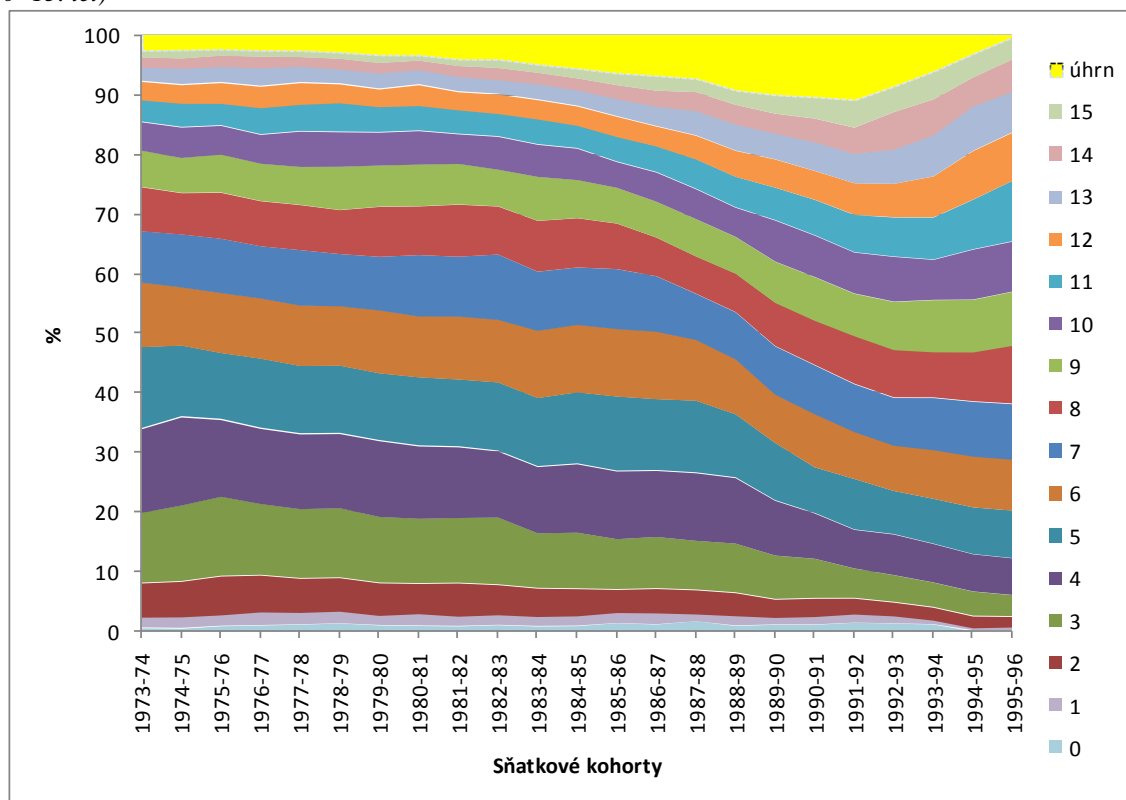
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 44- Kumulované míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-1995/96 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 45- Kumulované podíly měr manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74- 1995/96 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let)

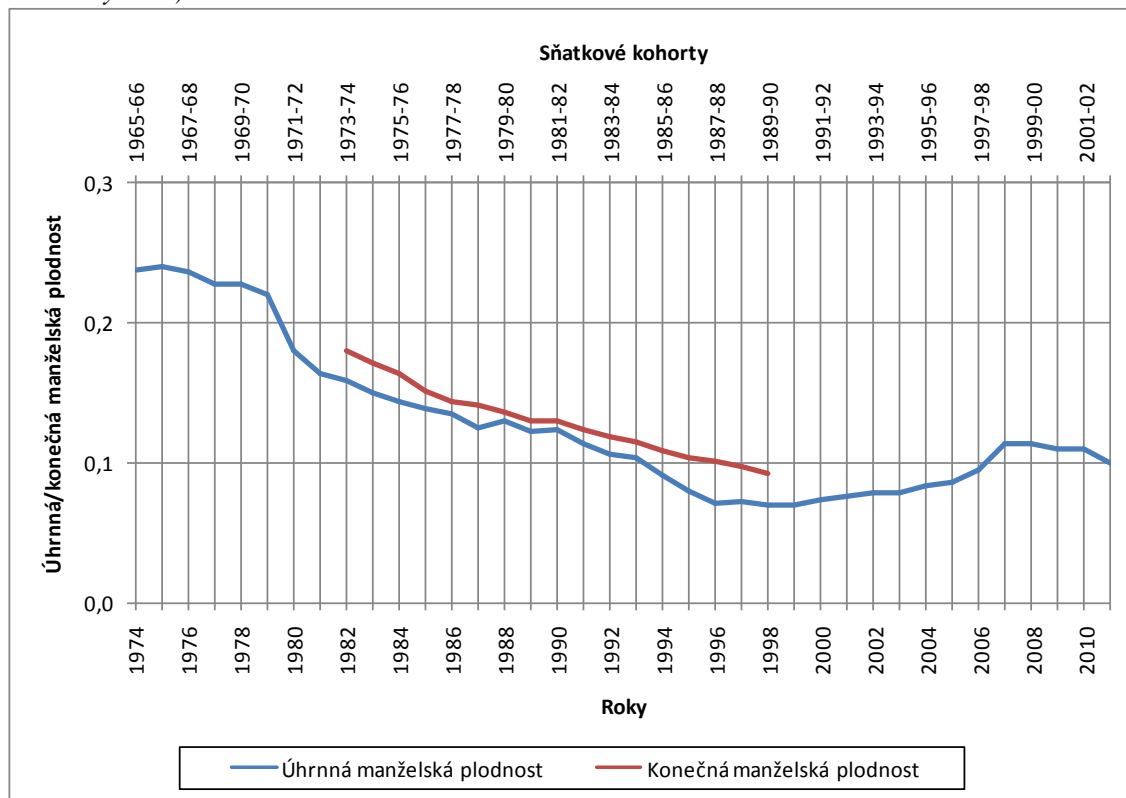
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Úhrnná manželská plodnost dětí narozených (živě i mrtvě) v nynějším manželství v třetím pořadí, jak je uvedeno na obrázku 46, se dostává do výrazně nižších hodnot, než jak tomu bylo u dětí v předchozích dvou pořadích (obr. 20 a 33). Trvalý pokles od roku 1974 z hodnoty 0,24 do roku 1996 s minimem 0,07 a s následným mírným růstem do roku 2007 (0,11) a konečným mírným poklesem až pod hranici 0,1 dítěte třetího pořadí v nynějším manželství.

Konečná manželská plodnost dětí třetího pořadí má opět konstantně sestupný trend a mezi sňatkovými kohortami 1973-74 (0,18) a 1989-90 (0,09) tento pokles činil 0,09 dětí narozených (živě i mrtvě) v třetím pořadí v nynějším manželství, což je relativní pokles o více jak 50 procentních bodů.

V rámci dětí narozených (živě i mrtvě) v nynějším manželství ve třetím pořadí, je vidět z obrázku č. 46, že v období 1982-1998 resp. u příslušných sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90, jsou hodnoty konečné manželské plodnosti, po celé toto vymezené období vyšší, než úhrnné manželské plodnosti, kdy mezi roky 1994-1998 resp. sňatkovými kohortami 1985-86 až 1989-90 je tento vývoj ještě více patrný.

Obr. 46- Úhrnná a konečná plodnost dětí třetího pořadí v nynějším manželství v ČR (Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Graf konečné plodnosti je posunut o 8 let tj. o průměr z hodnot průměrné doby do narození dítěte třetího pořadí v rámci sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti 21 dokončených let, dle tabulky č. 9

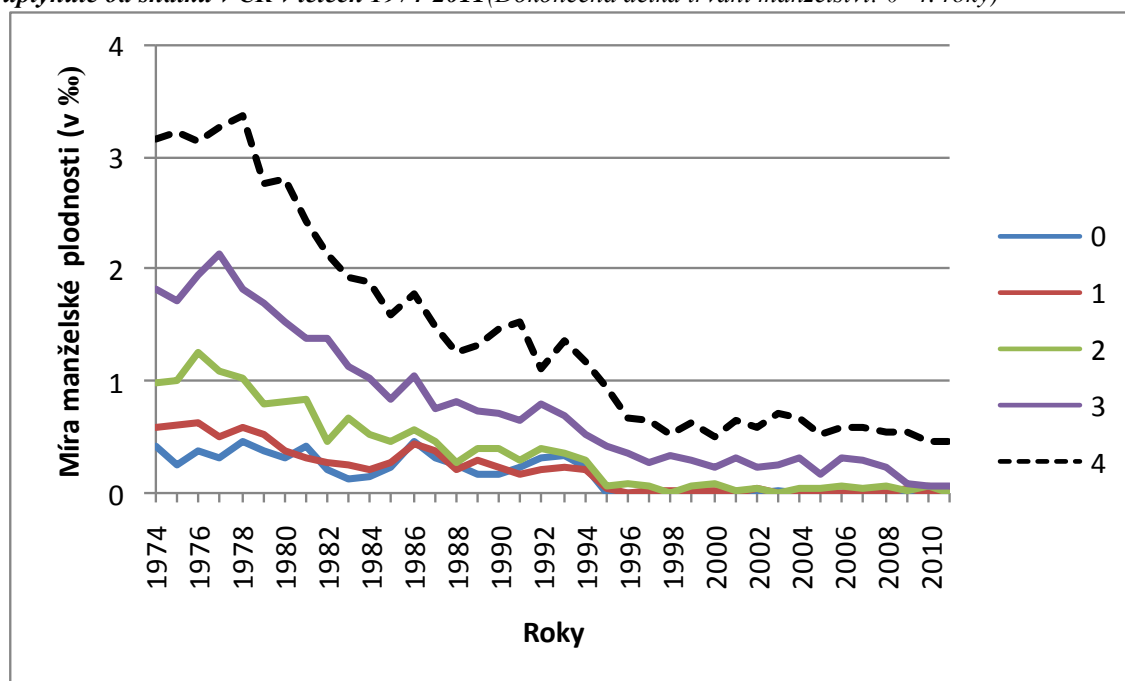
4.5 Manželská plodnost čtvrtého a vyššího pořadí

Hodnoty měr manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství dosahují ve sledovaném období 1974-2011 již velmi nízkých hodnot, které v jednotlivých letech trvání manželství nepřesahují hranici 7 ‰ a jejich vývoj v rámci sledovaného období je tak soustředěn do velmi úzkého rozmezí hodnot jednotlivých měr plodnosti (obr. 47). U čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství byly vynechány podíly měr v rámci velmi malých a málo vypovídajících hodnot plodnosti tohoto pořadí. Sestupný trend, vystihující tyto všechny tři níže prezentované grafy, které ukazují trend poklesu trvání manželství v době do 16-ti let od sňatku ve sledovaném období 1974-2011 (obr. 47-49). Pokles měr manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství je pouze v rámci jednotek promile, kdy je vidět pokles u všech tří skupin daných období trvání manželství. Je vidět, že pokles specifických měr plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství se v některých vyšších letech trvání manželství v první polovině devadesátých let mírně zvyšuje, avšak o velmi malé hodnoty, a rychle následuje opětovný plynulý pokles až do konce sledovaného období.

Z hodnot kumulovaných specifických měr plodnosti (obr. 50) je zřejmý hluboký propad plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství od roku 1974, kdy úhrnná hodnota tohoto pořadí klesla z hodnoty 76 ‰ až k hodnotě 26 ‰ v roce 2011.

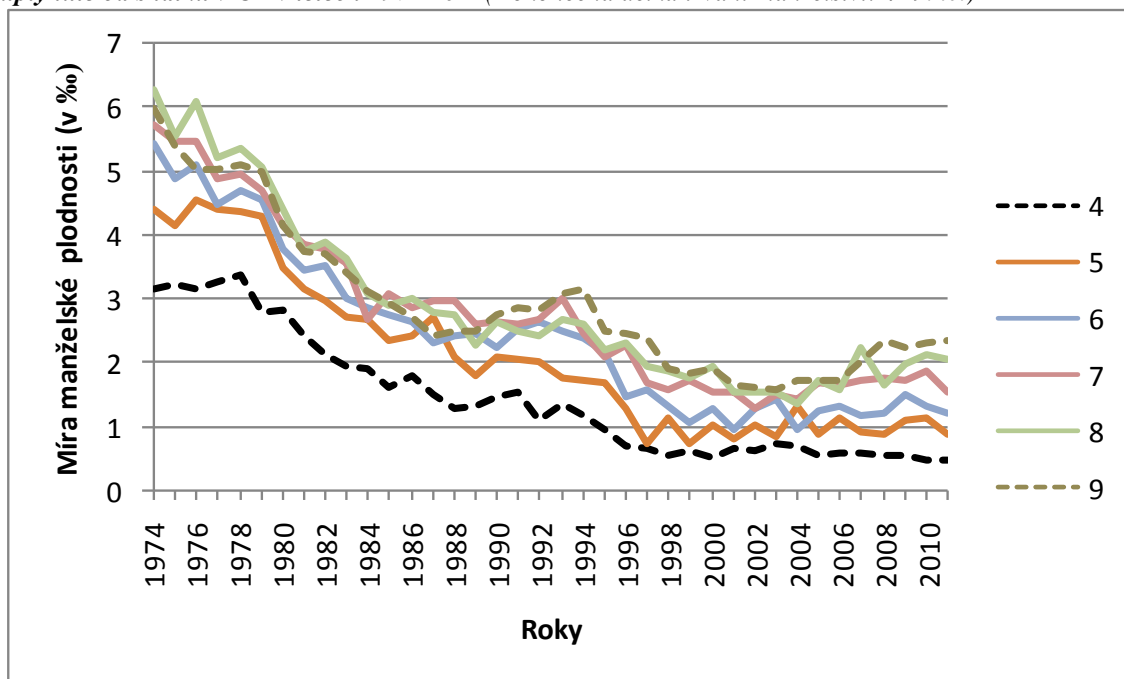
Již od kohorty 1973-74 je vidět, trvale klesající trend manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství, a to v rámci všech specifických plodností podle doby uplynulé od sňatku. Plodnost kohorty 1973-74 je v úhrnu nižší než 50 ‰, poslední kohorta 1989-90 s již ukončenou plodností 21 let od sňatku je na hodnotě 27 ‰ a kohorty do poloviny devadesátých let, s plodností ještě nedokončenou se pohybují pod hranicí 30 ‰ (obr. 51).

Obr. 47- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 4. roky)

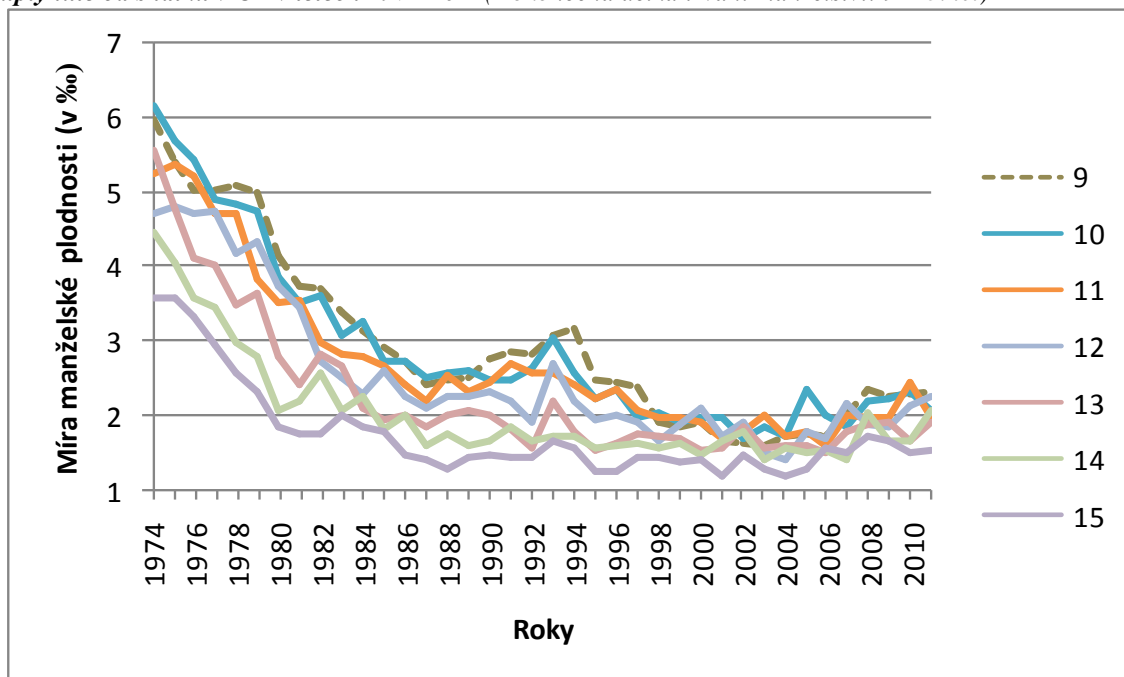
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 48- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 4- 9. let)

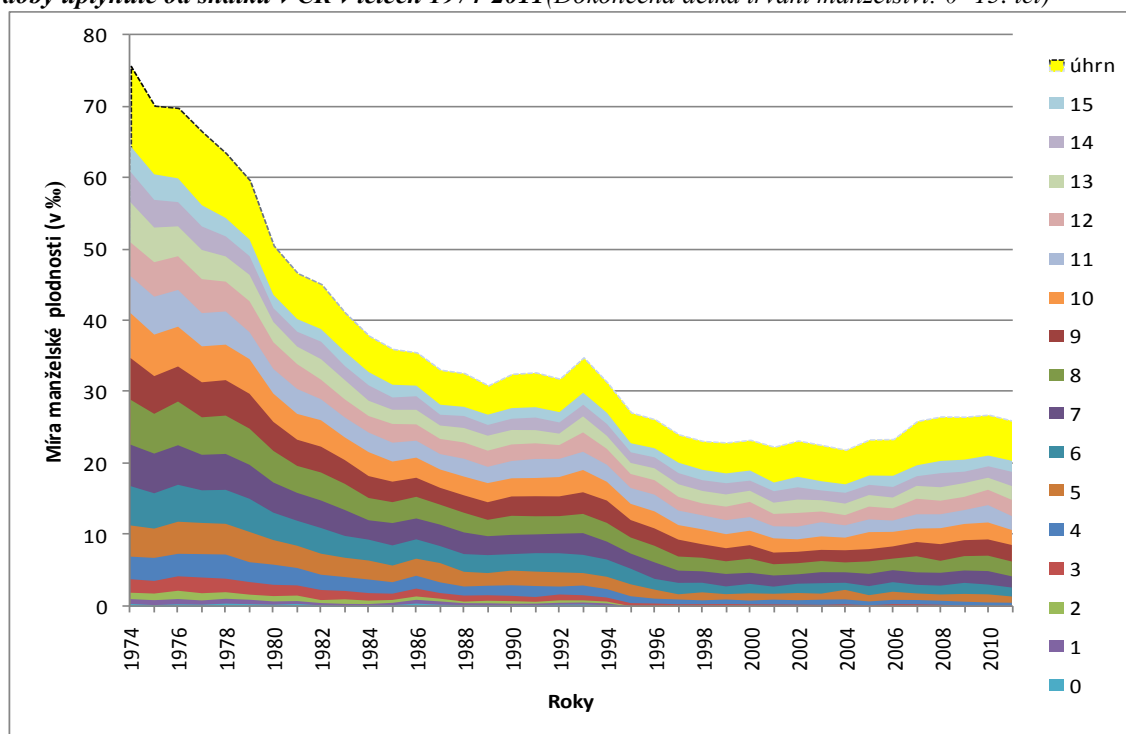
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 49- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 9- 15. let)

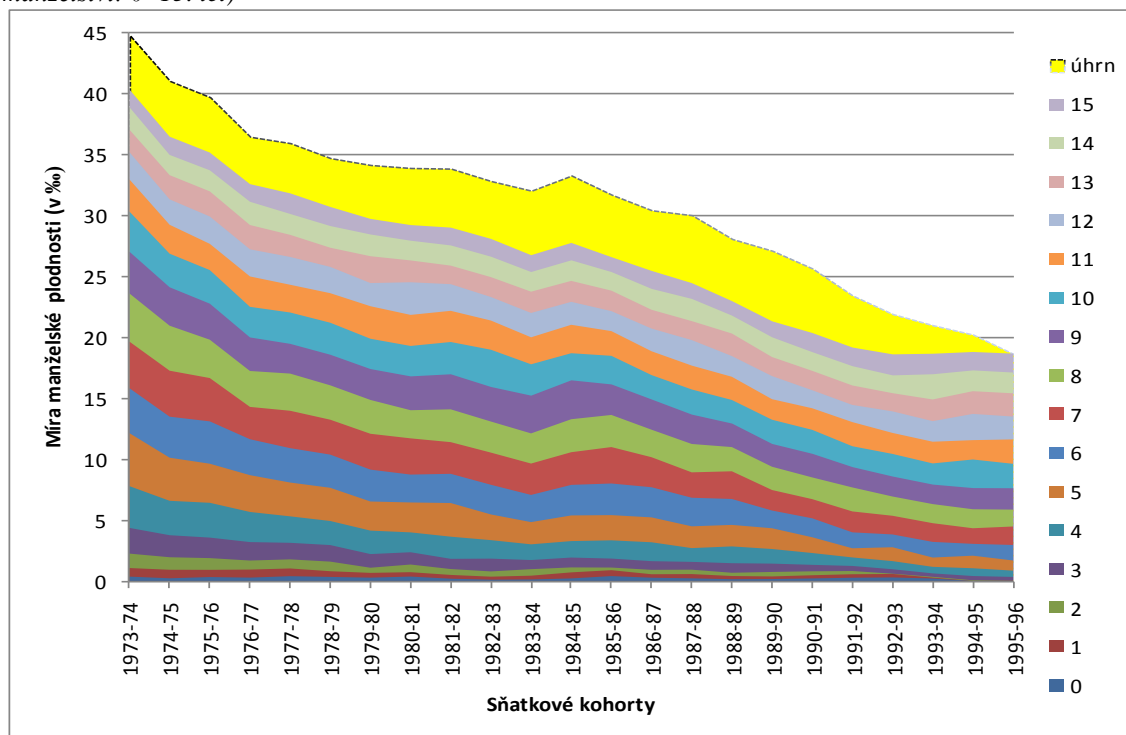
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 50- Kumulované míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v letech 1974-2011 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 51- Kumulované míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství podle doby uplynulé od sňatku v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-1995/96 (Dokončená délka trvání manželství: 0- 15. let)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

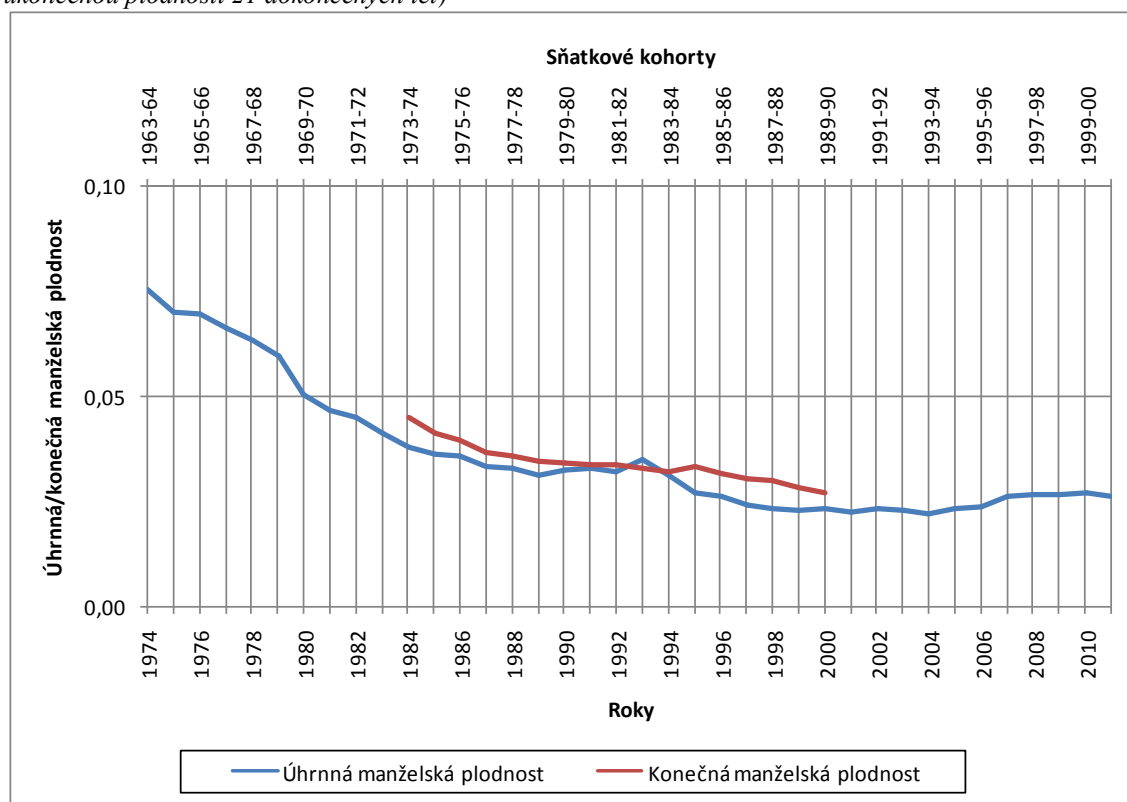
Úhrn měr manželské plodnosti dětí narozených (živě i mrtvě) v nynějším manželství ve čtvrtém a vyšším pořadí je, jak v transverzálním (úhrnná manželská plodnost), tak v longitudinálním pohledu (konečná manželská plodnost) na velmi nízkých hodnotách, které nepřesahují hranici 0,1 dětí narozených (živě i mrtvě), což ukazuje obrázek č. 52.

Úhrnná manželská plodnost tedy klesla z 0,08 v roce 1974 na 0,03 v roce 2011, což je i přes velmi malé hodnoty relativní pokles o více jak 65 procentních bodů.

Konečná manželská plodnost se ve všech sledovaných sňatkových kohortách pohybovala pod hranicí 0,05 a klesající trend se v poslední sledované kohortě 1989-90 zastavil na hodnotě pod 0,03 dětí čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství narozených v době 21 uplynulých let od uzavření manželství.

Konečná manželská plodnost měla u sledovaných sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 plynule sestupný trend a její hodnoty byly v rámci daného posunu (10-ti let) vyšší, než odpovídající hodnoty let 1984-2000 úhrnné manželské plodnosti s výjimkou roku 1993, kdy je zaznamenán znatelnější výkyv úhrnné manželské plodnosti, již ale v rámci velmi nízkých hodnot.

Obr. 52- Úhrnná a konečná plodnost dětí čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství v ČR
(Úhrnná plodnost v období 1974-2011/ Konečná plodnost sňatkových kohort 1973-74 až 1989-90 s ukončenou plodností 21 dokončených let)

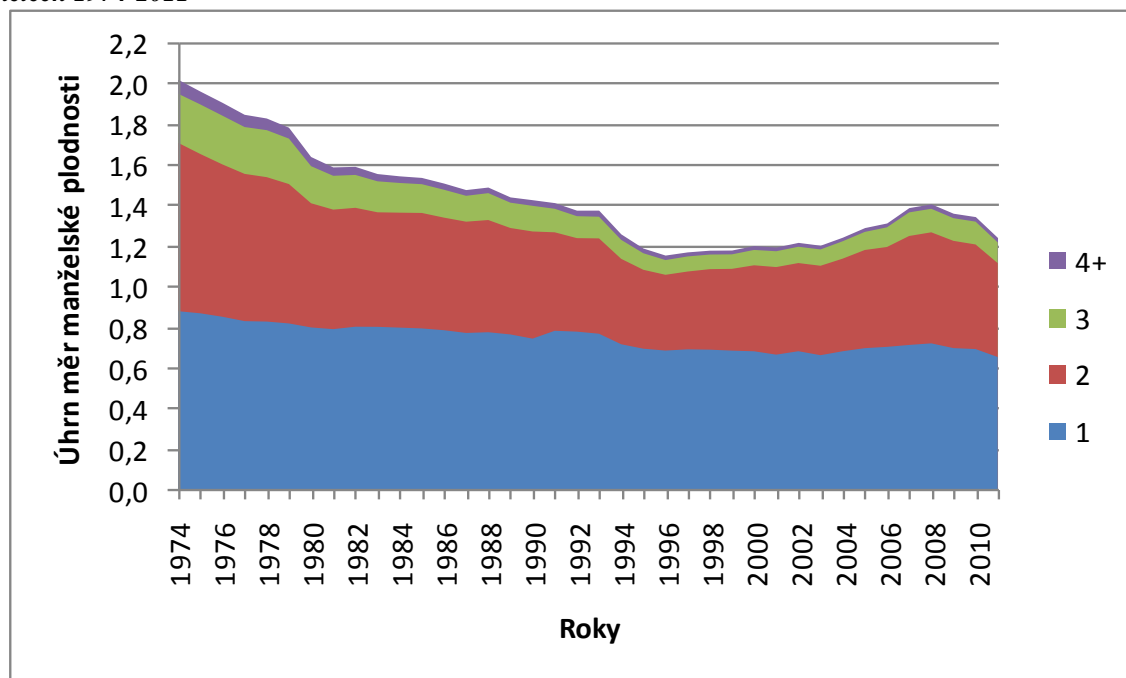

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Graf konečné plodnosti je posunut o 10 let tj. o průměr z hodnot průměrné doby do narození dítěte čtvrtého a vyššího pořadí v rámci sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti 21 dokončených let, dle tabulky č. 9

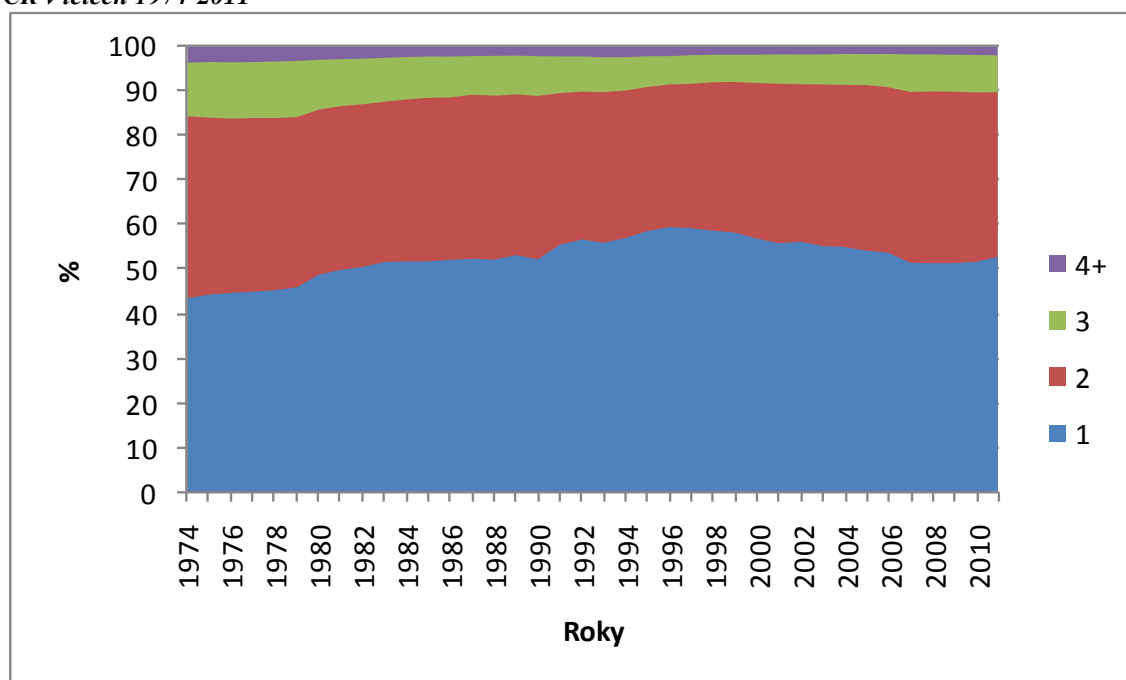
V celkovém pohledu na závěr této kapitoly jsou uvedeny na obrázcích 53 a 54 absolutní a relativní kumulované počty úhrnné plodnosti (transverzálním pohled) a také na obrázcích 55 a 56 absolutní a relativní počty konečné plodnosti (longitudinální pohled), u kterých je vyznačena hranice sňatkových kohort s ukončenou dobou plodnosti (21 let), tj. do sňatkové kohorty 1989-90 včetně a sňatkové kohorty s ještě neukončenou dobou plodnosti tj. od sňatkové kohorty 1990-91 až do sňatkové kohorty 2001-02 v rámci analyzovaného období.

Obr. 53- Kumulované míry úhrnné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v letech 1974-2011

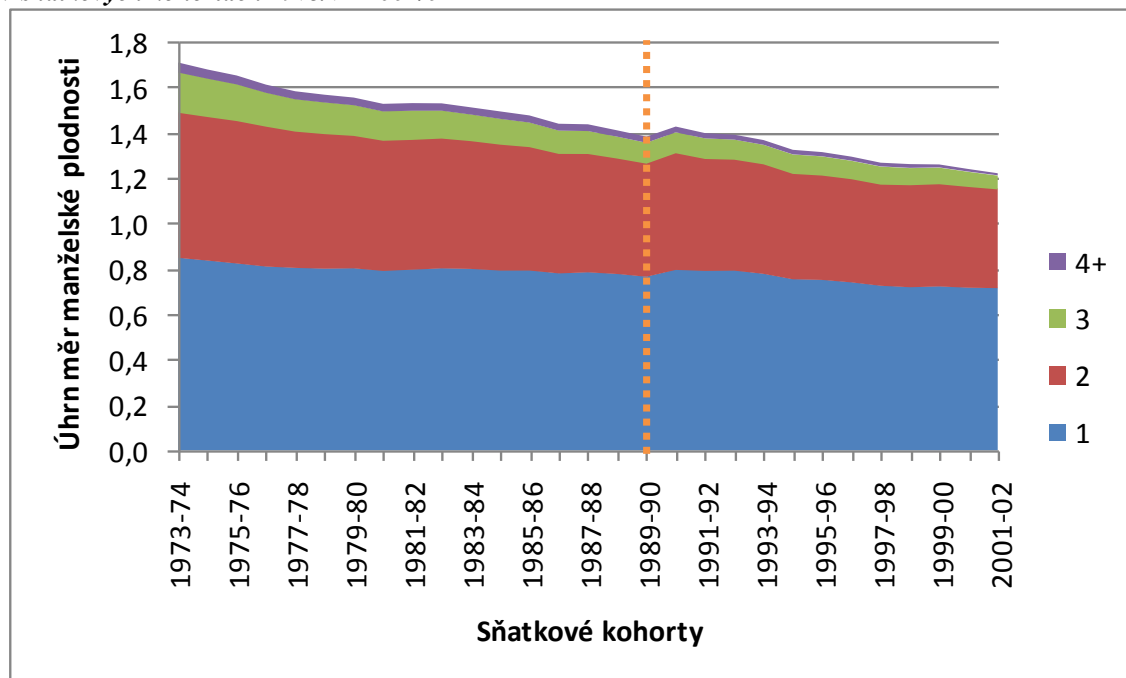
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 54- Relativní kumulované míry úhrnné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v letech 1974-2011

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

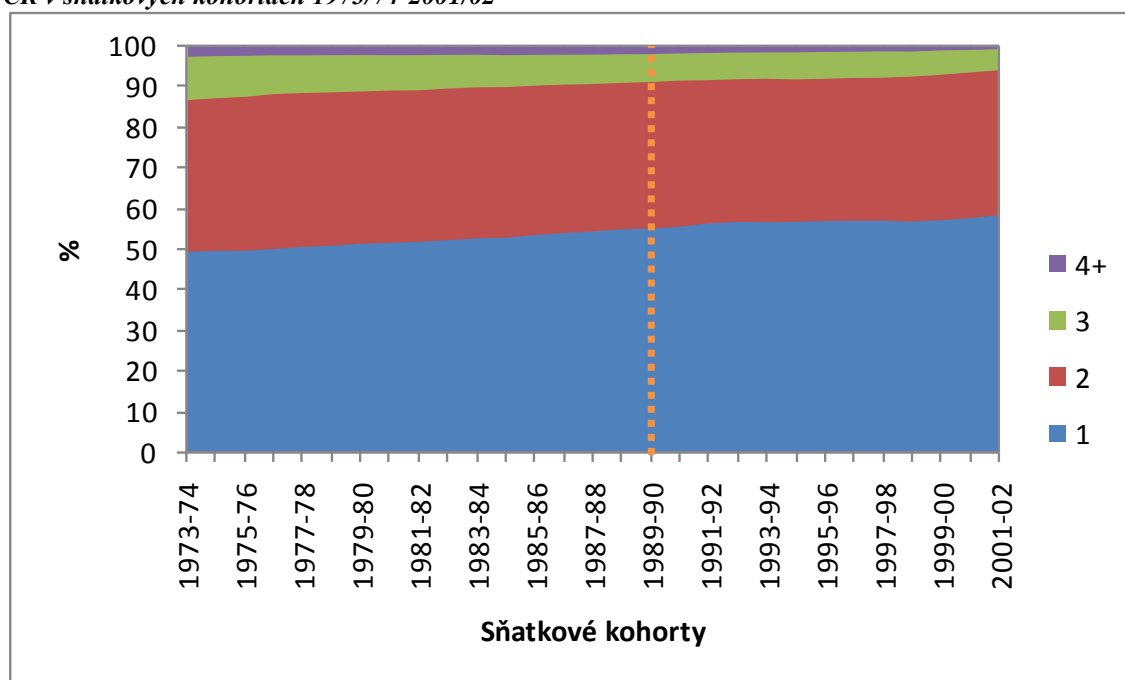
Obr. 55- Kumulované míry konečné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Vyznačena hranice mezi sňatkovými kohortami s ukončenou (vlevo) a neukončenou (vpravo) dobou plodnosti (21 let od sňatku)

Obr. 56- Relativní kumulované míry konečné manželské plodnosti podle pořadí v nynějším manželství v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Vyznačena hranice mezi sňatkovými kohortami s ukončenou (vlevo) a neukončenou (vpravo) dobou plodnosti (21 let od sňatku)

Z obrázku 55 je vidět, že úhrnná míra plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství vykazovala v celém sledovaném období klesající trend a také dosahovala celkově nejvyšších hodnot. Podílí se tedy v rámci všech pořadí na úhrnné plodnosti od minimální hodnoty 44 % v roce 1974 přes maximální hodnotu v roce 1996 (59 %) až k hodnotě 53 % v roce 2011. Děti narozené (živě i mrtvě) v druhém pořadí v nynějším manželství zaznamenaly ve sledovaném období 1974-2011 strmější propad hodnot než úhrnná manželská plodnost dětí pořadí prvního a to zejména v druhé polovině devadesátých let. V relativním pohledu hodnoty měř úhrnné manželské plodnosti v prvním a druhém pořadí tvořily v roce 1974 85 % celkové úhrnné manželské plodnosti a v roce 2011 již 90 %. Úhrnná manželská plodnost třetího a čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství zaznamenala zejména do poloviny devadesátých let výrazný pokles a následný mírný růst do roku 2008 s opětovným poklesem až do konce sledovaného období. V relativních číslech založených na podílu úhrnných manželských plodností podle pořadí v nynějším manželství (obr. 54) tvořily děti narozené ve třetím pořadí 12 % z dětí všech pořadí dohromady a v roce 1974 se jejich podíl snížil na pouhých 4 % v roce 2011. Děti narozené ve čtvrtém a vyšším pořadí v roce 1974 tvořily méně než 4 % a v roce 2011 již jen 2 %.

V longitudinálním pohledu na obrázku 55 kumulovaných hodnot konečné manželské plodnosti je jasně patrný trend poklesu u všech daných pořadí. Intenzita poklesu je nejvyšší u dětí prvního pořadí v nynějším manželství, které tvoří v rámci všech pořadí nejvyšší absolutní počty. Kumulovaná konečná manželská plodnost ukazuje, že děti narozené (živě i mrtvě) v druhém pořadí v nynějším manželství klesají výrazněji a ve třetím, čtvrtém a vyšším pořadí je

pokles ještě zřetelnější, i když se jedná o nízké absolutní hodnoty u dětí třetího, čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství. Děti narozené v prvním pořadí v nynějším manželství tvořily v sňatkové kohortě 1973-74 podíl 50 % narozených (živě i mrtvě) dětí, ve sňatkové kohortě 1989-90 55 %, a ve sňatkové kohortě 2001-02 s neukončenou plodností 59 %. Děti narozené (živě i mrtvě) v nynějším manželství v prvním a druhém pořadí pak dosáhly v sňatkové kohortě 1973-74 na 87 %, v kohortě 1989-90 na 91% a v sňatkové kohortě 2001-02 již na 94 % ze všech dětí celkem. Podíl dětí narozených ve třetím pořadí, poklesl od sňatkové kohorty 1973-74 z podílu 11 % na 7 % u kohorty 1989-90 s již ukončenou dobou plodnosti a dále na 5 % u sňatkové kohorty 2001-02, která má ale dobu plodnosti ještě neukončenou. Děti narozené v čtvrtém a vyšším pořadí v nynějším manželství, s již velmi malými absolutními hodnotami v rámci studovaných kohort, se podílejí ze všech pořadí v sňatkové kohortě 1973-74 v 3 %, v kohortě 1989-90 ve 2 % a v kohortě 2001-02 už připadá méně než 1 % dětí narozených ve čtvrtém a vyšším pořadí v nynějším manželství ze všech dětí celkem.

Z časového hlediska v rámci analýzy daných pořadí je vhodné ještě uvést vybrané charakteristiky časování, které pomáhají k lepšímu zachycení trendů v časování rození dětí v nynějším manželství v jednotlivých pořadích a celkem za všechna pořadí, a to podle doby uplynulé od sňatku jak v pohledu transverzálním v období 1974-2011, tak v pohledu longitudinálním pro sňatkové kohorty 1973-74 až 2001-02 (tab. 8). Vybrán byl pro širší vypovídající schopnost ukazatel průměrné doby trvání manželství, horní kvartil, který vypovídá, že 75 % plodnosti dětí narozených v daném pořadí je realizováno v určité délce trvání manželství a horní decil, jako zástupce 90 % podílu, který vypovídá také o vývoji dané většiny v čase. V longitudinálním pohledu jsou odděleny sňatkové kohorty, které ve sledovaném období 1974-2011 ještě neměly ukončenou plodnost, tj. sňatkové kohorty 1990-91 až 2001-02.

Tab. 8- Trendy v časování plodnosti dětí v nynějším manželství podle pořadí v ČR v letech 1974-2011 (Průměrná doba, horní kvartil, horní decil)

Rok	Průměrná doba					Horní kvartil					Horní decil				
	1	2	3	4+	celkem	1	2	3	4+	celkem	1	2	3	4+	celkem
1974	1,37	4,90	7,97	10,89	3,95	1,68	6,37	10,36	14,07	5,77	3,04	8,93	13,17	17,02	9,34
1975	1,33	4,75	7,86	10,82	3,83	1,62	6,15	10,25	13,93	5,56	2,93	8,79	13,17	17,04	9,17
1976	1,33	4,65	7,91	10,64	3,79	1,59	5,98	10,35	13,82	5,45	2,90	8,63	13,36	16,98	9,14
1977	1,32	4,47	7,79	10,77	3,69	1,55	5,71	10,08	14,02	5,21	2,87	8,33	13,25	17,34	8,89
1978	1,33	4,39	7,76	10,51	3,63	1,54	5,57	10,08	13,63	5,06	2,83	8,10	13,28	17,20	8,79
1979	1,29	4,28	7,72	10,55	3,54	1,50	5,41	10,04	13,57	4,93	2,79	7,87	13,11	17,13	8,62
1980	1,24	4,18	7,62	10,44	3,31	1,43	5,23	9,90	13,34	4,58	2,67	7,63	12,99	17,17	8,07
1981	1,23	4,15	7,67	10,50	3,24	1,43	5,20	9,98	13,47	4,46	2,65	7,50	13,14	17,13	7,86
1982	1,20	4,11	7,63	10,65	3,18	1,41	5,16	9,93	13,76	4,39	2,65	7,34	12,98	17,16	7,69
1983	1,21	4,13	7,66	10,59	3,13	1,39	5,22	9,97	13,71	4,35	2,67	7,39	13,00	16,95	7,60
1984	1,21	4,11	7,59	10,68	3,09	1,39	5,20	9,88	13,86	4,31	2,67	7,28	12,90	17,07	7,44
1985	1,21	4,14	7,66	10,66	3,09	1,41	5,27	9,98	13,78	4,32	2,71	7,33	12,93	16,95	7,44
1986	1,16	4,15	7,64	10,37	3,05	1,40	5,32	10,01	13,61	4,31	2,64	7,36	12,97	16,91	7,34
1987	1,18	4,20	7,73	10,53	3,06	1,43	5,38	10,06	13,77	4,35	2,66	7,38	13,09	17,29	7,31
1988	1,17	4,25	7,84	10,40	3,09	1,43	5,44	10,24	13,79	4,43	2,65	7,46	13,10	17,14	7,48
1989	1,18	4,27	7,97	10,69	3,08	1,45	5,45	10,33	13,70	4,41	2,66	7,38	13,20	16,79	7,38
1990	1,18	4,27	8,06	10,82	3,13	1,47	5,44	10,44	13,89	4,48	2,66	7,32	13,48	17,25	7,44
1991	1,22	4,31	7,98	10,82	3,04	1,48	5,48	10,26	13,97	4,35	2,74	7,36	13,31	17,20	7,29
1992	1,15	4,35	7,91	10,75	2,96	1,39	5,50	10,12	13,86	4,24	2,60	7,40	13,17	17,16	7,14
1993	1,17	4,41	8,05	10,90	3,04	1,40	5,58	10,31	13,82	4,35	2,69	7,58	13,29	17,22	7,40
1994	1,21	4,51	8,18	10,82	3,05	1,43	5,69	10,50	13,82	4,40	2,81	7,72	13,54	16,96	7,45
1995	1,29	4,77	8,58	11,18	3,14	1,58	5,94	11,03	14,20	4,57	3,00	7,96	13,92	17,30	7,58
1996	1,37	4,94	8,73	11,41	3,20	1,70	6,18	11,23	14,22	4,71	3,24	8,25	14,17	17,29	7,72
1997	1,48	5,11	8,73	11,71	3,32	1,84	6,40	11,21	14,61	4,89	3,58	8,39	14,15	17,38	7,83
1998	1,58	5,23	8,94	11,76	3,44	1,98	6,57	11,45	14,79	5,01	3,82	8,59	14,53	17,71	7,96
1999	1,63	5,38	8,98	12,00	3,54	2,11	6,77	11,48	14,96	5,22	3,93	8,80	14,49	17,83	8,19
2000	1,69	5,54	9,22	11,87	3,70	2,21	6,97	11,69	14,90	5,49	4,07	9,09	14,79	17,81	8,52
2001	1,76	5,65	9,36	12,29	3,84	2,33	7,18	11,97	15,50	5,69	4,28	9,39	14,98	18,58	8,76
2002	1,79	5,73	9,57	12,37	3,89	2,39	7,33	12,30	15,48	5,72	4,29	9,64	15,39	18,55	8,98
2003	1,90	5,80	9,50	12,25	4,01	2,56	7,38	12,06	15,53	5,85	4,48	9,81	15,10	18,90	9,13
2004	1,98	5,80	9,43	12,18	4,06	2,67	7,42	12,09	15,43	5,87	4,68	9,89	15,21	18,83	9,18
2005	2,01	5,87	9,57	12,26	4,14	2,72	7,47	12,23	15,37	5,96	4,71	9,98	15,28	18,69	9,35
2006	2,07	5,85	9,69	12,26	4,21	2,78	7,41	12,45	15,52	6,01	4,79	10,03	15,50	18,86	9,48
2007	2,12	5,97	9,84	12,43	4,43	2,84	7,58	12,61	15,80	6,36	4,91	10,33	15,61	18,81	9,91
2008	2,11	5,98	9,90	12,56	4,43	2,83	7,57	12,75	15,73	6,29	4,83	10,38	15,89	18,70	9,94
2009	2,12	5,83	9,89	12,38	4,38	2,82	7,29	12,59	15,61	6,13	4,82	10,11	15,89	18,71	9,79
2010	2,07	5,71	9,59	12,25	4,28	2,74	7,11	12,31	15,32	5,98	4,73	9,91	15,68	18,65	9,56
2011	2,04	5,65	9,61	12,51	4,20	2,69	7,00	12,18	15,41	5,87	4,57	9,83	15,58	18,70	9,50

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

V období 1974-2011 byl vidět u všech pořadí od roku 1974 pokles průměrné doby uplynulé od sňatku do narození dítěte daného pořadí a to zejména do druhé poloviny osmdesátých let a poté opětovný růst do roku 2009, kdy nastal ale opět mírný pokles, a to již do konce sledovaného období.

Podobný vývoj byl zaznamenán i v rámci horního kvartilu u jednotlivých pořadí, kdy 75 % dětí v manželství v roce 1974 bylo narozeno v době do 5,77 let od sňatku. Do druhé poloviny osmdesátých let se tento podíl snížil na hodnotu 4,31 v roce 1986 s následným růstem do roku 2007 a opětovným poklesem na hodnotu v celkovém pořadí 5,87 let v roce 2011.

Podobný vývoj ve sledovaném období zaznamenal horní decil, který vypovídá, že 90 % manželské plodnosti bylo uskutečněno u všech pořadí celkem v roce 1974 v době 9,34 let od sňatku manželů a následný konstantní pokles byl zaznamenán do roku 1987 na hodnotu 7,31 let. Následoval opětovný růst až do roku 2008 (9,94), kdy znovu nastal mírný propad, který v roce 2011 zaznamenal hodnotu 9,5 let od uzavření manželství za všechny pořadí celkem.

Tab. 9- Trendy v časování plodnosti dětí v nynějším manželství podle pořadí v ČR v sňatkových kohortách 1973/74-2001/02 (Průměrná doba, horní kvartil, horní decil)

Rok	Průměrná doba					Horní kvartil					Horní decil				
	1	2	3	4+	celkem	1	2	3	4+	celkem	1	2	3	4+	celkem
Sňatkové kohorty s ukončenou dobou plodnosti (21 dokončených let od sňatku)															
1973-74	1,23	3,97	7,04	9,36	3,07	1,55	4,97	9,05	12,26	4,32	2,74	6,94	12,25	15,99	7,07
1974-75	1,19	3,91	7,06	9,63	3,02	1,49	4,89	9,23	12,71	4,18	2,65	6,90	12,43	16,35	7,02
1975-76	1,18	3,89	7,04	9,71	2,99	1,47	4,89	9,20	12,91	4,07	2,63	6,97	12,38	16,44	7,04
1976-77	1,16	3,89	7,16	9,80	2,96	1,45	4,95	9,43	13,03	4,07	2,57	7,01	12,58	16,21	7,00
1977-78	1,17	3,93	7,21	9,96	2,96	1,43	5,01	9,52	13,17	4,12	2,59	7,15	12,41	16,47	7,10
1978-79	1,16	3,99	7,23	9,98	2,97	1,41	5,11	9,58	13,13	4,14	2,61	7,19	12,39	16,41	7,10
1979-80	1,18	4,02	7,34	10,36	2,98	1,43	5,18	9,53	13,50	4,19	2,65	7,21	12,64	16,87	7,12
1980-81	1,18	4,03	7,35	10,48	2,98	1,43	5,20	9,51	13,48	4,19	2,67	7,18	12,49	17,08	7,10
1981-82	1,17	4,06	7,42	10,57	2,99	1,38	5,22	9,48	13,64	4,19	2,67	7,14	12,80	17,45	7,07
1982-83	1,15	4,07	7,47	10,69	2,96	1,36	5,21	9,58	13,77	4,15	2,59	7,10	12,94	17,35	6,99
1983-84	1,17	4,15	7,71	10,95	3,00	1,38	5,27	9,81	14,15	4,22	2,63	7,19	13,28	17,74	7,07
1984-85	1,17	4,18	7,76	10,87	3,01	1,39	5,29	9,87	14,17	4,21	2,62	7,26	13,68	17,89	7,05
1985-86	1,19	4,26	7,91	10,66	3,02	1,42	5,36	10,11	13,94	4,24	2,66	7,51	14,27	17,83	7,17
1986-87	1,21	4,33	8,07	10,88	3,05	1,45	5,45	10,57	14,31	4,21	2,70	7,69	14,70	17,99	7,25
1987-88	1,23	4,44	8,28	11,23	3,10	1,46	5,56	11,15	14,64	4,25	2,75	7,96	14,82	18,43	7,50
1988-89	1,26	4,59	8,64	11,10	3,16	1,49	5,73	11,75	14,50	4,32	2,77	8,43	15,60	18,35	7,76
1989-90	1,32	4,90	9,05	11,59	3,33	1,55	6,19	12,12	15,26	4,59	2,94	9,07	15,92	18,61	8,34
Sňatkové kohorty s neukončenou dobou plodnosti (21 dokončených let od sňatku)															
1990-91	1,34	5,13	9,27	11,44	3,40	1,55	6,63	12,54	15,30	4,82	3,01	9,57	16,02	18,01	8,67
1991-92	1,32	5,34	9,54	11,35	3,44	1,49	6,95	12,97	14,97	5,02	3,09	9,84	16,13	17,32	8,86
1992-93	1,40	5,57	9,58	11,20	3,54	1,57	7,23	12,99	14,69	5,27	3,50	10,09	15,61	16,79	9,06
1993-94	1,52	5,76	9,53	11,24	3,67	1,78	7,44	12,81	14,40	5,55	3,84	10,26	15,13	16,19	9,21
1994-95	1,60	5,88	9,41	10,99	3,75	1,92	7,55	12,32	13,77	5,70	4,06	10,35	14,38	15,62	9,33
1995-96	1,68	5,88	9,25	10,62	3,76	2,08	7,58	11,94	13,24	5,73	4,21	10,22	13,91	14,81	9,27
1996-97	1,69	5,85	8,94	10,06	3,72	2,13	7,60	11,45	12,61	5,74	4,24	10,12	13,23	14,14	9,05
1997-98	1,76	5,78	8,55	9,69	3,71	2,28	7,54	10,82	11,98	5,76	4,48	9,84	12,39	13,14	8,91
1998-99	1,79	5,66	8,18	9,14	3,65	2,37	7,37	10,28	11,21	5,72	4,53	9,44	11,72	12,26	8,59
1999-00	1,85	5,56	7,72	8,62	3,59	2,53	7,22	9,59	10,44	5,64	4,65	9,03	10,91	11,33	8,19
2000-01	1,89	5,35	7,30	8,04	3,48	2,61	6,87	9,06	9,66	5,45	4,66	8,57	10,14	10,45	7,76
2001-02	1,87	5,10	6,73	7,62	3,31	2,63	6,52	8,33	9,02	5,18	4,60	8,00	9,25	9,61	7,25

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1974-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Poznámka: Vyznačena hranice mezi sňatkovými kohortami s ukončenou a neukončenou dobou plodnosti (21 let od sňatku)

Také v longitudinálním pohledu je jasně patrný trend odsunu rození dětí do delší doby trvání manželství a to napříč danými pořadími dětí. Nejvýraznější je nárůst doby uplynulé od sňatku rodičů u dětí třetího a čtvrtého a vyšších pořadí v nynějším manželství a nejméně výrazný u dětí prvního pořadí v nynějším manželství. Průměrná doba uplynulá od sňatku manželů do narození dítěte se pohybuje v malém rozmezí hodnot, jak ukazuje tabulka 9, kdy v roce 1973-74 byla na hodnotě 3,07 let. V následných kohortách byl zaznamenán mírný pokles, vystřídaný opětovným růstem s výslednou hodnotou 3,31 let ve sňatkové kohortě 2001-02. Vývoj horního kvartilu ukazuje ve všech pořadí růst doby, která uplyne mezi sňatkem a narozením dítěte, kdy mezi sňatkovou kohortou 1973-74 a 2001-02 je navýšení o 0,9 roku. Horní decil vypovídá o tom, že 90 % manželské plodnosti bylo realizováno v sňatkové kohortě v době 7,07 let od sňatku a tato doba vzrostla ve sňatkové kohortě 1989-90 na 8,34 let a na konci sledovaného období poklesla na hodnotu 7,25 u sňatkové kohorty 2001-02 s ještě nedokončenou plodností ve sledovaném období.

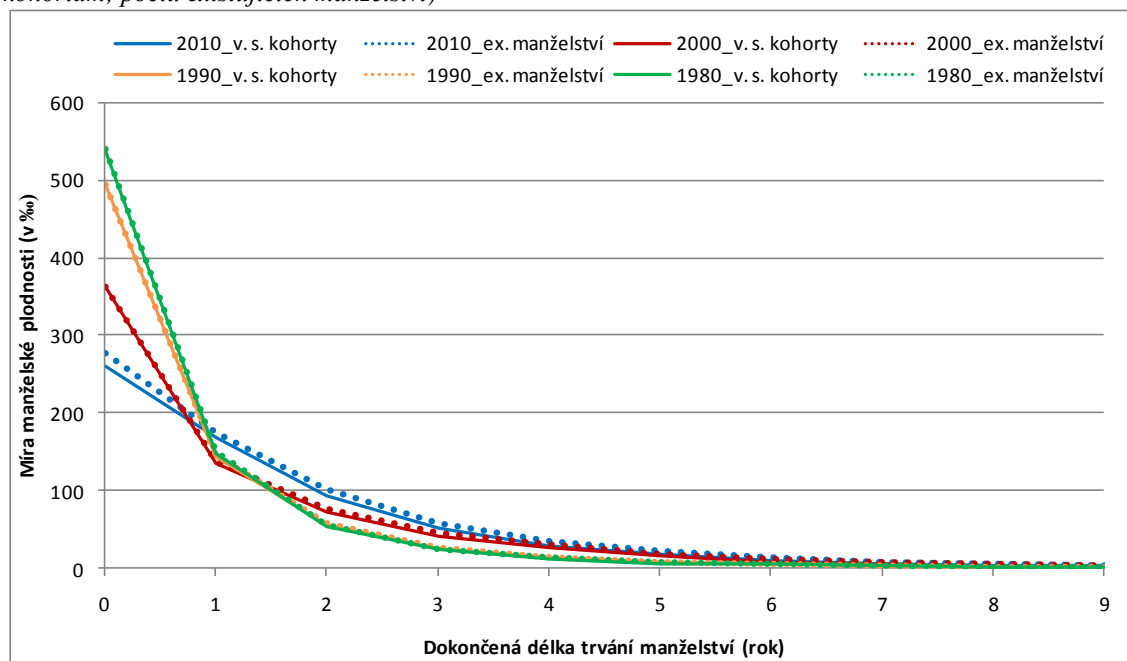
5 Rozdílné metody výpočtu specifických měr plodnosti daných pořadí

Jak již bylo v metodické části (s. 22-23) této práce blíže popsáno, je více možných metod výpočtu specifických měr manželské plodnosti. Tato práce ve své hlavní analytické části pracuje s výpočty specifických měr manželské plodnosti, které vycházejí a jsou tedy počítány k výchozím početním stavům daných sňatkových kohort.

Jiná výpočetní metoda, která může být alternativou a počítá zmiňované specifické míry odlišnou cestou, pomocí bilancování a zohlednění počtu rozvodů ve studovaném kalendářním čase, je výpočet specifických měr, který se vztahuje k počtům existujících manželství.

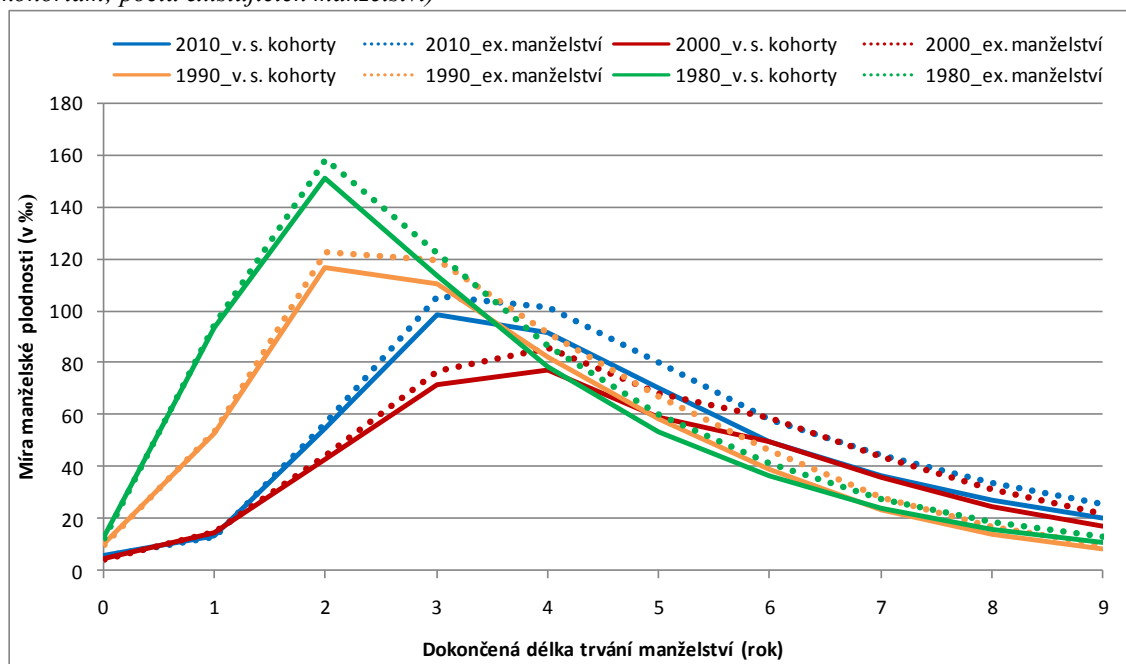
Pro názorné srovnání obou metod, byly pro vybrané roky v desetiletých intervalech (1980, 1990, 2000, 2010) spočítány specifické míry plodnosti v daných pořadí oběma metodami (obr. 57-60).

Obr. 57- Míry manželské plodnosti prvního pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)

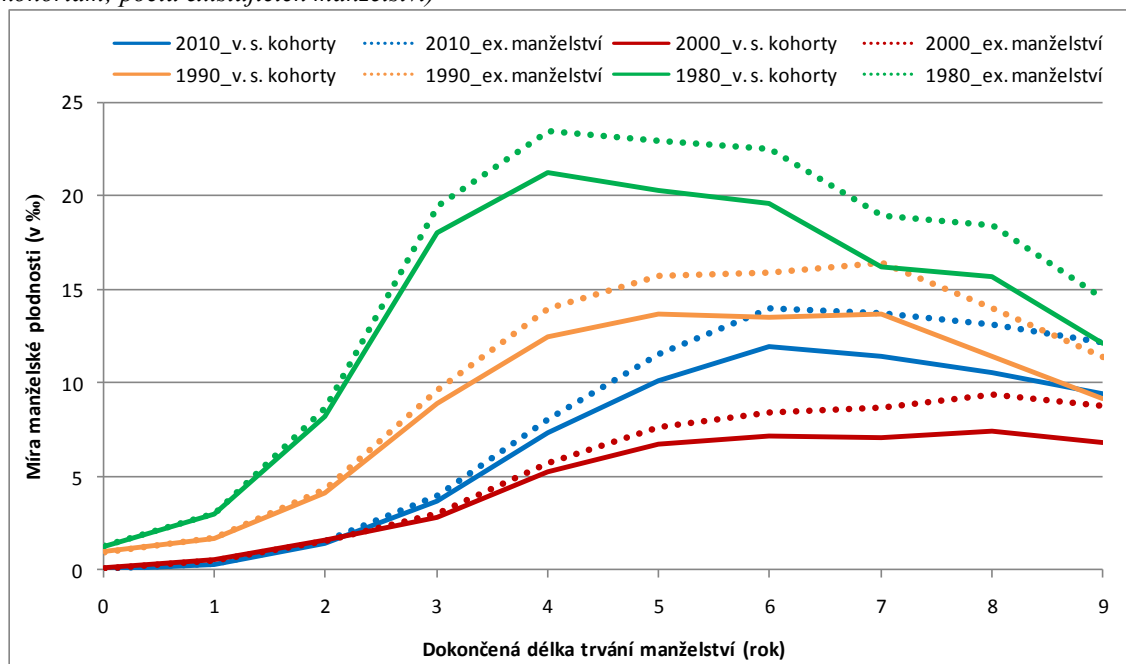
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1958-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 58- Míry manželské plodnosti druhého pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)

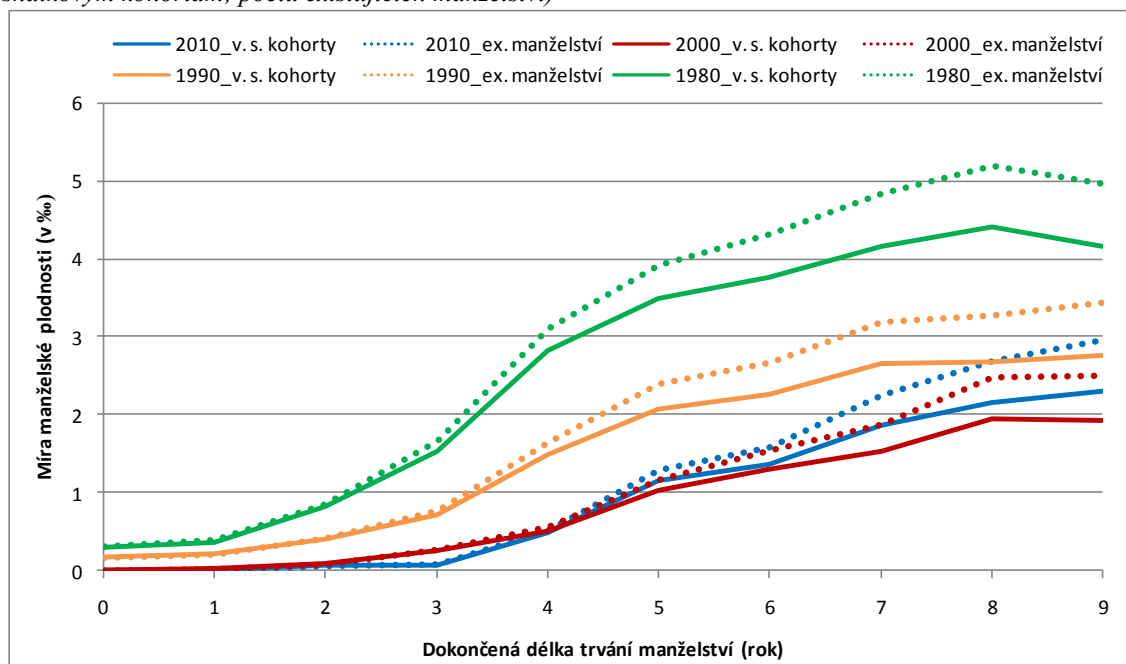
Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1958-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 59- Míry manželské plodnosti třetího pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztažen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1958-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Obr. 60- Míry manželské plodnosti čtvrtého a vyššího pořadí v nynějším manželství ve vybraných letech 1980, 1990, 2000, 2010 podle dokončené délky trvání manželství (Výpočet vztážen k: výchozím sňatkovým kohortám; počtu existujících manželství)

Zdroj: Data: Pohyb obyvatelstva / Demografická ročenka 1958-2011, ČSÚ, vlastní výpočty

Jak je vidět z výše uvedených obrázků, obě metody výpočtu kopírují stejný trend v rámci jednotlivých let v jednotlivě daných pořadích v nynějším manželství. Hodnoty specifických měr vypočtené vztážením k počtům existujících manželství, jsou vždy o něco vyšší. Zřejmé rozdíly, mezi hodnotami specifických měr, vypočítané oběma metodami, jsou patrné v rámci jednotlivých pořadí a také v rámci dokončené délky trvání manželství, tj. doby uplynulé od sňatku manželů.

U dětí narozených (živě i mrtvě) v prvním pořadí v nynějším manželství je zřejmý nejnížší rozdíl v hodnotách specifických měr počítaných oběma metodami. Navíc je z obrázku č. 57 patrný pokles hodnot intenzity manželské plodnosti od roku 1980 do roku 2010.

Děti narozené v druhém pořadí v nynějším manželství, jsou v rámci studovaných hodnot dvou různých výpočetních metod více vzdálené mezi sebou, než tomu tak bylo u dětí prvního pořadí, a s přibývajícím dobou uplynulou od sňatku vykazují mírně se zvyšující rozchod s dokončenou délkou trvání manželství, který je nejvýrazněji viditelný v druhém až pátém dokončeném roce trvání manželství, tj. v 3 až 6 roce uplynulém od sňatku manželů. Je zde patrný trend odsouvání rození dětí druhého pořadí do delší doby po sňatku a snižování intenzity manželské plodnosti ve sledovaných letech. Na obrázku 58, ukazujícím děti druhého pořadí v nynějším manželství je vidět, že je větší intenzita manželské plodnosti v roce 2010, než ve vybraném roce 2000, kdy obecně míra plodnosti byla nízká.

Specifické míry dětí narozených ve třetím pořadí (obr. 59), čtvrtém a vyšším pořadí (obr. 60) vykazují s přibývajícím dobou uplynulou od sňatku rodičů, větší interval mezi hodnotami specifických měr, které byly počítány zmiňovanými odlišnými metodami. Z obr. 59 resp. 60 je také patrný trend odsouvání početí dětí třetího, resp. čtvrtého a vyššího pořadí do

delší doby uplynulé od sňatku a také od roku 1980 snižování intenzity specifických měr manželské plodnosti u sledovaných let.

6 Závěr

Děti narozené v manželství byly a dosud jsou nosnou částí úrovně plodnosti v České republice. Díky vývoji a změnám v myšlení ve společnosti jako takové, se mění i přístup k manželství s odrazem v následném založení rodiny. Legitimní a společensky uznávaný akt sňatku již není vyžadovanou podmínkou, k založení rodiny. Společnost doznala ve sledovaném období 1974-2011 pádných změn, které také významně posílily svobody jedince, který se může sám rozhodnout nezátížen společenskými předsudky, jaká forma soužití s partnerem mu vyhovuje a jestli a případně v jakém čase je ochoten své potomky do jemu vyhovující formy svazku přivést. Lidé, vědomi si své svobody, tedy již pod tlakem společenského mínění v zásadě nemusejí, bez svého osobního přesvědčení konat unáhlené rozhodnutí a kroky ohledně vstupu do manželství ještě před narozením potomka, jak tomu bylo před rokem 1989 zejména v sedmdesátých a osmdesátých letech. S všeobecně jinými podmínkami ve společnosti, které postupně přicházely s pádem komunistického a nastolením demokratického režimu, s sebou postupně přinesly i podstatné změny v reprodukčním chování.

V rámci souhrnných charakteristik a událostí ovlivňujících manželskou plodnost, došlo ve sledovaném období 1974-2011 k výraznému poklesu ročně uzavíraných sňatků, kdy v roce 1974 bylo uskutečněno více jak 98 tisíc sňatků a roce 2011 potom více než 45 tisíc sňatků tj. pokles o více jak 50 procentních bodů. Naproti tomu celkem konstantně rostly počty rozvodů od roku 1974, kdy se od poloviny osmdesátých let až do konce sledovaného období (s mírným poklesem od roku 2009) pohybují kolem hranice 30 tisíc rozvodů ročně. V roce 2011 to bylo 28 tisíc rozvodů.

Děti narozené v manželském svazku tvořily v roce 1974 absolutní většinu živě narozených dětí a jejich podíl tvořil přes 95 % dětí. Naopak živě narozené děti mimo manželství tvořily méně než 5 % ze všech živě narozených dětí. Vývoj živě narozených dětí v manželství a mimo něj má v relativních hodnotách velmi podobný, ale zcela protichůdný charakter. Absolutní počty dětí živě narozených v manželství mezi lety 1974 a 2011 klesly o více jak 122 tisíc dětí, což je propad v o 65 procentních bodů, zatímco absolutní počty dětí narozených mimo manželství se zvýšily o téměř 37 tisíc dětí mezi roky 1974 a 2011 což znamenalo nárůst o 438 procentních bodů mezi danými roky.

Vývoj celkových měr úhrnné a konečné manželské plodnosti dle pořadí v nynějším manželství měl mezi roky 1974 a 2001 značně sestupný trend, s větší rozkolísaností u úhrnné manželské plodnosti, která zaznamenala propad z hodnoty lehce převyšující dvě děti narozené v nynějším manželství v roce 1974 až na hodnotu mírně převyšující hranici 1,2 dítěte v manželství v roce 2011. Konečná manželská plodnost zaznamenala plynulejší pokles, kdy se dostala z počáteční hodnoty, která byla nad hranicí 1,7 dítěte celkem v sňatkové kohortě 1973-

74, na hodnotu pod hranici 1,4 dítěte celkem, které se narodilo v nynějším manželství v sňatkové kohortě 1989-90. Transversální a longitudinální pohled se příliš neliší, protože posun mezi úhrnnou a konečnou manželskou plodností byl malý a manželská plodnost, není tedy tak rozkolísaná.

Podíl předmanželských koncepcí, které byly zahrnuty do rámce dětí narozených celkem (živě i mrtvě) v prvním pořadí v nynějším manželství, tvořil až do první poloviny devadesátých let více jak 50 % narozených dětí v prvním pořadí v přepočtu na počty narozených dětí resp. 40 % v přepočtu na počty sňatků. Od druhé poloviny devadesátých let pak podíl předmanželských koncepcí významně klesá až pod hranici 30 % resp. 20 % v přepočtu na sňatky.

Děti narozené celkem v nynějším manželství v rámci prvního pořadí se s největší intenzitou rodily v celém sledovaném období 1974-2011 v prvním roce trvání manželství, ale podíl dětí prvního pořadí narozených v nynějším manželství v prvním roce trvání manželství rostl do počátku devadesátých let a následně zaznamenal od druhé poloviny devadesátých let výrazný pokles. Mezi lety 1974 a 2011 byl tedy zaznamenán pokles podílu dětí prvního pořadí narozených v nynějším manželství v prvním roce trvání manželství o 21 procentních bodů. Naopak podíl dětí narozených v prvním pořadí v nynějším manželství v delší době uplynulé od sňatku počínaje druhým rokem, od počátku sledovaného období klesal a od poloviny devadesátých let opět rostl až do roku 2008, kdy je navázáno na celkový sestupný trend. V longitudinálním pohledu byl vývoj shodný s nižší celkovou intenzitou v rámci analyzovaných sňatkových kohort, kdy mezi sňatkovou kohortou 1973-74 a 2001-02 poklesl podíl dětí narozených celkem v prvním pořadí v nynějším manželství v prvním roce trvání manželství o více než 16 % a úbytek v této době byl mírně kompenzován podílem dětí narozených v pozdější době trvání manželství. Doba uplynulá mezi sňatkem a narozením dítěte daného pořadí, se tedy celkově ve sledovaném období přesouvá do delší doby uplynulé od sňatku s výrazným trendem od poloviny devadesátých let, kdy se významně snižuje rození dětí v bezprostřední době uplynulé od sňatku, což do značné míry souvisí s výrazným snižováním počtu předmanželských koncepcí.

U dětí narozených celkem v nynějším manželství v rámci druhého pořadí byl zaznamenán vývoj ve výrazném poklesu intenzity narozených dětí mezi rokem 1974 a 2011. Podíl dětí tohoto pořadí, které se rodily brzy po sňatku, se celkově odsunul z nejvyšších sledovaných podílů z období do pěti let trvání manželství v roce 1974 do vyšší doby uplynulé od sňatku do narození dítěte druhého pořadí v nynějším manželství s nejvyšším podílem mezi čtvrtým až šestým rokem trvání manželství. V longitudinálním pohledu je vývoj obdobný a naznačuje výrazný pokles intenzity dětí narozených mezi sňatkovými kohortami 1973-74 a 2001-02 a celkové prodlužování doby mezi sňatkem a narozením dětí druhého pořadí v nynějším manželství.

Děti narozené celkem v třetím pořadí v nynějším manželství zaznamenaly mezi roky 1974 a 2011 výrazný propad, kdy jejich intenzita ve všech délkách trvání manželství klesla a celkově se již v roce 2011 pohybují v malých hodnotách intenzit. Podíly dětí třetího pořadí v nynějším manželství v jednotlivých rocích uplynulých od sňatku poklesly a je patrné prodloužení doby mezi sňatkem a narozením dítěte třetího pořadí v nynějším manželství mezi rokem 1974 a 2011.

Z pohledu longitudinálního je celkové snižování intenzity dětí třetího pořadí v nynějším manželství a odsun jejich narození do delší doby trvání manželství ještě výraznější.

Děti narozené celkem ve čtvrtém a vyšším pořadí v nynějším manželství tvoří již velmi malý podíl celkově narozených dětí v nynějším manželství. Mezi lety 1974 a 2011 je přitom jasný sestupný trend, který naznačuje značný odklon manželských párů od dětí vyšších pořadí a to i ve vzdálenější době uplynulé od sňatku. I v rámci sňatkových kohort došlo k značnému propadu podílu dětí narozených ve čtvrtém a vyšším pořadí v nynějším manželství a jejich rození bylo a stále je nejvíce příznačné pro delší dobu uplynulou od sňatku manželů.

Tento celkový vývoj tedy naznačuje, že reprodukční chování v manželství se společně se změnou společenských poměrů do jisté míry změnilo a manželské páry oproti minulé době před rokem 1989, v menší míře zakládají tradiční rodiny vzniklé z manželských svazků a mají celkově nižší počet dětí v jednotlivých pořadích a v delším časovém období uplynulém od jejich sňatku. Děti, které se narodí mimo manželský svazek, tvoří v dnešní době podstatnou část narozených dětí a tak se zdá, že nevstoupení do manželského svazku nebrání dnešním párom v plánování a realizování rodiny.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Český statistický úřad. 2013a. Demografické ročenky (pramenná díla) 1970-1989. Praha, 2013. Dostupný z WWW:

< http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie_1989_1970 >.

Český statistický úřad. 2012. Demografické ročenky (pramenná díla) 1990-2009. Praha, 2012. Dostupný z WWW:

< http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie_2009_1990 >.

Český statistický úřad. 2013b. Demografické ročenky (pramenná díla) 2010-2011. Praha, 2013. Dostupný z WWW: < http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie >.

Český statistický úřad. 2013c. Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785-2012, absolutní údaje. Praha, 2013.

Dostupný z WWW: < http://notes.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu >.

Český statistický úřad. 2013d. Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920-2012, analytické údaje. Praha, 2013.

Dostupný z WWW: < http://notes.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu >.

Český statistický úřad. 2013e. Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1950-1969. Praha, 2013. Dostupný z WWW:

< http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie_1969_1950 >

FIALA, T. 2001. Vývoj *manželské plodnosti prvního pořadí v České republice během posledních padesáti let*. Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje. 2001, roč. 43, č. 2, s. 93-110.

FIALA, T. 2002. *Vývoj manželské plodnosti druhého a třetího pořadí v České republice během posledních padesáti let*. Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje. 2002, roč. 44, č. 2, s. 81-93.

FIALOVÁ, L. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 163 p. Studie Slon, (sv. 24). ISBN 80-858-5087-7.

FIALOVÁ, L. 2007. *Změny charakteru mimomanželské plodnosti v českých zemích od 18. století*. Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje. 2007, roč. 49, č. 4, s. 230-243.

HAMPLOVÁ, D.; CHALOUPKOVÁ, J.; SOUKUPOVÁ, E.; SUNEGA, P.; ZEMAN, K. 2007. *Děti na psí knížku?: mimomanželská plodnost v ČR*. 2. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007, 155 s. ISBN 978-807-3301-286.

HINDLS, R.; HRONOVÁ, S.; SEGER, J.; FISHER, J. 2006. *Statistika pro ekonomy*. 7. vyd. Praha: Professional Publishing, 2006, 415 s. ISBN 80-869-4616-9.

KALIBOVÁ, K.; PAVLÍK, Z.; VODÁKOVÁ, A. 1993. *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 1993. (sv. 2). ISBN 80-901424-2-7.

KALIBOVÁ, K. 1997. *Úvod do demografie*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997, 52 s. ISBN 80-718-4428-4.

KANTOROVÁ, V. 1998. *Manželská plodnost v České republice v období 1948-1996*. Praha, 1998. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.

KLUFOVÁ, R.; POLÁKOVÁ, Z. 2010. *Demografické metody a analýzy: demografie české a slovenské populace*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, 306 s. ISBN 978-807-3575-465.

KOCOUROVÁ, J.; RABUŠIC. 2006. *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný? : proměny reprodukčního chování a možnosti rodinné politiky z hlediska postojů české veřejnosti*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, Katedra demografie a geodemografie, 2006, 158 p. ISBN 80-865-6193-3.

PAVLÍK, Z.; KALIBOVÁ, K. 2005. *Mnohojazyčný demografický slovník: český svazek*. 2. vyd. Praha: Česká demografická společnost, 2005, 182 s. XV. ISBN 80-239-4864-4.

PAVLÍK, Z.; RYCHTAŘÍKOVÁ, K.; ŠUBRTOVÁ, A. 1986. *Základy demografie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1986, 732 s.

Populační vývoj České republiky 1990-2002. 2002. 1. vyd. Praha: Demoart, 2002, 98 s. ISBN 80-902-6868-4.

Populační vývoj České republiky 2001 - 2006. 2007. 1 vyd. Praha: Demoart, 2007, 114 s. ISBN 978-808-6561-776.

Populační vývoj České republiky 2007. 2008. 1. vyd. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2008, 140 s. ISBN 978-80-86561-46-2.

RABUŠIC, Ladislav. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, 265 s. ISBN 80-864-2901-6.

RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2013. *Děti narozené v manželství a mimo manželství: dvě různé populace*. Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje. 2013, roč. 55, č. 1, s. 4-26.

Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1972. Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství technické literatury ; Bratislava : ALFA - Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, 1972. 622 s.

Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1971. Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství technické literatury ; Bratislava : ALFA - Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, 1971. 618 s.

Statistická ročenka Československé socialistické republiky 1970. Federální statistický úřad, Český statistický úřad, Slovenský štatistický úrad. 1. vyd. Praha : Státní nakladatelství technické literatury ; Bratislava : ALFA - Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, 1970. 603 s.

VOKŘÁL, F. 2006. *Plodnost v českých zemích 1920-1937*. Praha, 2006. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta.

